

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2013

Jana Daňhelová

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav řeckých a latinských studií

Diplomová práce

Jana Daňhelová

***Epistolae duorum amantium* - překlad a komentář souboru korespondence
připisované Abélardovi a Heloise s úvodní studií**

***Epistolae duorum amantium* - translation and commentary of the corpus of
correspondence attributed to Abelard and Heloise with an introductory essay**

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Janu Kalivodovi a konzultantům Mgr. Bořivoji Markovi, Dr. Sylvainu Pironovi a Dr. Anne-Marie Turcan-Verkerk za jejich čas a cenné rady.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 8. srpna 2013

Jana Daňhelová

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá sbírkou 116 středověkých milostných dopisů, respektive jejich fragmentů, pocházející pravděpodobně ze 12. století a dnes známé pod názvem *Epistulae duorum amantium*.

Jediný dochovaný opis, jehož autorem je správce knihovny kláštera v Clairvaux Jean de Woëvre, se datuje do druhé polovině 15. století. Rukopis byl nalezen v teprve v 70. letech minulého století a od počátku vyvolává řadu otázek: Není jasné, kdo je autorem, ani zda se jedná o autentickou milostnou korespondenci nebo o fiktivní výtvar rétorického žánru *ars dictaminis*. Jisté paralely v naznačené životní situaci a vztahu milenců však vzbudily u části soudobých medievistů domněnku, že by sbírka mohla být ztacenou korespondencí mezi významným francouzským teologem Abélardem a jeho žačkou Heloisou z dob jejich intenzivního milostného vzplanutí.

Cílem této práce je vypracovat kompletní překlad sbírky doplněný o komentář a na základě sekundární literatury posoudit současný stav debaty o autenticitě korespondence a její atribuci.

Annotation

The topic of this dissertation is a Medieval collection of 116 love letters (and fragments thereof), composed in all likelihood in the 12th century and commonly known today as "Epistulae duorum amantium".

The only extant copy, penned by the Librarian of Clairvaux Abbey, comes from the latter half of the 15th century. The manuscript was discovered no sooner than in the 1970s and has been a subject of many questions ever since: It is not clear who the author of the original is or if the scribe copied a collection of genuine intimate correspondence or a work of rhetorical fiction (of the "ars dictaminis" genre). Nevertheless, certain aspects of the narrative and the relationship between the two lovers as depicted in the texts make some contemporary Medieval scholars believe that the collection might be an authentic record of the correspondence between the influential French theologian Abélard and his student Heloïse, written during the period of their mutual intensive romantic attachment.

The aim of this dissertation is to present a complete Czech translation of the collection, accompanied by commentary and, using relevant works of secondary literature, to assess the current stage of research regarding the authenticity of the correspondence and its authorship.

Klíčová slova

Abélard

Heloisa

středověká epistolografie

stylistika středověké latinské prózy

ars dictaminis

Key words

Abélard

Heloise

medieval epistolography

stylistics of medieval Latin prose writing

ars dictamins

OBSAH

1. Úvod	2
2. Studie problematiky autenticity a atribuce EDA	
2.1. Rukopis a edice	3
2.2. Diskuze o původu a atribuci	
2.2.1. Johannes de Vepria	5
2.2.2. Zdrojový rukopis	6
2.2.3. Datace	8
2.2.4. Atribuce Abélardovi a Heloise	
2.2.4.1. Resumé životních osudů Abélarda a Heloisy	10
2.2.4.2. Hlavní argumentace zastánců atribuce	12
2.2.5. Autenticita	19
3. Překlad: Z dopisů dvou milenců	22
4. Závěr	69
5. Bibliografie	71
6. Příloha: originální latinský text.....	74

1. ÚVOD

Zatímco antická rétorika kladla silný důraz na orální tradici a soustředila se především na veřejně pronášené typy diskurzu, středověká rétorika obrátila svou pozornost k psanému projevu.¹ V nově se profilující latinské literární produkci, již zásadním způsobem ovlivnila křesťanská teologie, centralizační tendence západních panovníků a v dalších stoletích i prudký vzestup měst, si postupně našly své nezastupitelné místo dříve neznámé nebo upozaděné žánry. K nejdůležitějším z nich patří dopis.²

Nedá se samozřejmě říci, že by dopis byl středověkým objevem, počátky posílání psaných zpráv na dálku sahají hluboko do historie. I v antickém Římě byly dopisy běžnou praxí, zdá se však, že antika ještě neměla potřebu o psaní epistul ve větší míře teorizovat. První skutečné epistolografické pojednání se objevuje teprve ve 4.stol. n.l. Pochází z pera římského rétora C. Julia Victora, který ke svému shrnutí antické řečnické tradice³ přidal i tři krátké dodatky: *De exercitatione*, *De sermocinatione* a konečně, *De epistolis*.⁴

Ve středověku se naproti tomu dopis stává svébytným literárním žánrem, který dá postupně vzniknout zcela nové odnoži rétoriky. Původní prostředek komunikace se tak mění v předmět intelektuální hry a ukázkou rétorických schopností pisatele. *Ars dictaminis*, umění psaní dopisů, se dočká takové popularity, že se vedle *ars predicandi* stane nejvýznamnějším středověkým rétorickým odvětvím vůbec. Boloňská univerzita dokonce ve 12. století začne *ars dictaminis* vyučovat jako samostatný obor.⁵

Středověká epistolografie tedy není založena jen na zkoumání konkrétních privátních dopisů či diplomatik, do její textové tradice se počítají i diktáminové příručky, sbírky modelových dopisů a rétorická cvičení. Praxe se tu přitom prolíná s teorií - mnohé soukromé dopisy intelektuálně činých osobností byly ve skutečnosti dopředu pojímány, jako by byly určeny k veřejnému čtení,⁶ mnohé skutečné dopisy vzdělanců jsou poplatnější rétorickým pravidlům víc než fiktivní nebo modelové listy. Modelové listy a různá cvičení zase dovádějí k dokonalosti umění napodobit společenskou situaci a psychologický profil svého fiktivního pisatele. Palčivěji než jinde tu proto vyvstává otázka autenticity, zvláště u těch dopisů, kde se nedochovalo jméno autora. Mezi taková enigmatická epistolografická díla patří i sbírka 116

¹L. Perelman, „The Medieval Art of Letter Writing: Rhetoric As Institutional Expression“, *Textual Dynamics of the Professions: Historical and Contemporary Studies of writing in Professional Communities* (ed.Ch.Bazerman, J. G. Parodis), The University of Wisconsin Press, 1991, s. 97.

²Ib., s. 103.

³C. Ivlii Victoris *ars rhetorica*, B.G. Teubner, 1980.

⁴J. J. Murphy, *Rhetoric in the Middle Ages: A History of Rhetorical Theory from Saint Augustine to the Renaissance*, University of California Press, 1974, s. 195.

⁵Ib., s. 197.

⁶G. Constable, *Letters and Letter-Collections*, Brepols, 1976, s. 11.

milostných dopisů nalezená v původním inventáři knihovny v Clairvaux, která se do dnešní doby dochovala pod názvem *Ex Epistulis duorum amantium* (obvykle citovaná jako *Epistulae duorum amantium* - dále jen *EDA*).

Principiální překážku pro pochopení toho, jaký je skutečný původ a účel *EDA*, představuje kromě anonymity autora fakt, že korpus je ze třetiny fragmentární. Záměrné výpustky celých mnohdy zřejmě rozsáhlých pasáží (soudě dle délky některých kompletních dopisů) ovšem významně komplikují interpretaci jednotlivých dopisů. Široké interpretační možnosti pak dávají prostor různým hypotézám o jejich původu. Nejkontroverznější z nich pokládá *EDA* za ztracený korpus dopisů, které si mezi sebou vyměnili francouzský filozof a teolog Pierre Abélard a jeho žačka Heloisa v době své slavné milostné romance v první polovině 12.století.

Otázka, zda jsou *EDA* výňatkem z autentické korespondence, nebo zda jde o sbírku fiktivních diktáminových listů, je zde o to palčivější, že odpověď na ni by přinesla dvojí rozřešení - nejen že by osvětlila reálnou roli *EDA* v literární produkci raného středověku (pokud jsou *EDA* skutečné dopisy, jedná se o nejrozsáhlejší známou sbírku středověké milostné korespondence vůbec), ale také by vnesla alespoň dílčí světlo do poměrně vyhocené diskuze o atribuci.

2. STUDIE PROBLEMATIKY AUTENTICITY A ATRIBUCE

2.1 Rukopis a edice

Jediný známý rukopis *Epistulae duorum amantium* (nadále *EDA*) našel v roce 1967 Dieter Schaller během rešerše v knihovně v Troyes v rámci svého bádání o středověkých milostných dopisech.⁷

Rukopis samotný je součástí kodexu, který kromě *EDA* obsahuje úryvky z dalších, s výjimkou Ciceronova *De officiis* epistolárních děl: z epistol antických autorů (Kasiodora, Sidonia Apollinaria, Ennoda z Pavie a Cypriána), cisterciáků (Transmunda a Jana z Limoges), dopisů autorů 12.století (Guillaume de Malmesbury) a humanistů (anonym z Louvain, Carolus Virolus). V současné době se nachází v městské knihovně v Troyes pod inventárním číslem BM 1452.⁸

⁷ Ewald Könsgen, *Epistulae duorum amantium: Briefe Abaelards und Heloises* ?, Leiden, Brill, 1974, s.78.

⁸ Jeho digitalizovaná podoba je dostupná na adrese: <http://www.mediatheque.grand-troyes.fr/webmat/content/le-patrimoine-numerise>.

Manuskript BM 1452 (dále jen manuskript T) pochází zcela jistě z druhé poloviny 15. století. Autorem opisu je Johannes de Vepria (Jean de Woëvre,⁹ de Voivre¹⁰ nebo de Véprie¹¹), cisterciák zodpovědný za katalogizaci knihovny kláštera v Clairvaux (viz kapitola 2.2.1). Rukopis obsahuje poznámku, bezpochyby z pera Jeana de Woëvre, že byl vytvořen 23.července 1471. Tato exaktní datace však nemusí být platná pro samotné *EDA*. Kodikologický rozbor, který provedla Turcan,¹² poukazuje na to, že *EDA* nebyly původní součástí kodexu, ale že byly do vazby přidány až později, velmi pravděpodobně až po katalogizaci Mathurina de Cangey kolem roku 1521. S jistotou lze říci pouze to, že *EDA* byly opsány na papír vyrobený nejdříve v roce 1459¹³ a že autorem jejich opisu je též Jean de Woëvre.

EDA neobsahují žádný komentář, který by mohl osvětlit jejich původ. Pouze u dopisů 24 a 75 se nachází krátké okrajové poznámky, ty se však vztahují čistě k filozoficky laděnému obsahu dopisu a k syntaxi.

Odbornou edici *EDA* provedl a v roce 1974 vydal Ewald Könsgen.¹⁴ Podařilo se mu v ní odhalit značné množství odkazů na jiná díla, především na Bibli, Ovidia, Boethia a Baudriho z Bourgeil (viz poznámky v kap. 3) Samotná textová transkripce je velmi precizní, až na několik sporných míst, která upravuje Piron,¹⁵ se zdá být bezchybná.

EDA se skládají ze 116 dopisů, které si mezi sebou vyměňují dva anonymní milenci. Jejich jména nejsou nikde specifikována, jednotlivé dopisy jsou označeny pouze písmeny *M* a *V*. S největší pravděpodobností se přitom nejedná o iniciály skutečných jmen, ale o zkratku latinského označení *Mulier* a *Vir*.¹⁶ Několik dopisů toto označení v rukopise postrádá úplně, bližší pohled na pádovou syntax nicméně umožnil editorovi přiřadit i tyto bezejmenné dopisy mužskému nebo ženskému hlasu. Některé dopisy na sebe zřetelně navazují, jiné jsou izolované a postrádají odpověď. U části dopisů je přitom obtížné určit případnou návaznost, vzhledem k tomu, že pouze 76 dopisů ze 116 se zdá být kompletních. Zbýlých 40 obsahuje výpusťky, které Jean de Woëvre zřetelně označil znakem //.¹⁷ Několik dopisů (především ty

⁹ Např. S. Piron, *Lettres des deux amants*, Gallimard, Paříž, 2005.

¹⁰ Např. C. Stephen Jaeger, „The *Epistolae duorum amantium* and the Ascription to Heloise and Abelard“ a „A Reply to Giles Constable“, *Voices in Dialogue: New Problems in Reading Women's Cultural History*, Notre Dame (IN), 2005.

¹¹ Podle katalogu Bibliothèque nationale française: <http://catalogue.bnf.fr>.

¹² A.-M. Turcan-Verkerk, *Annuaire – EPHE, SHP — 141e année (2008-2009)*, s. 129.

¹³ *Ib.*, s. 129.

¹⁴ Ewald Könsgen, *Epistolae duorum amantium : Briefe Abaelards und Heloises ?*, Leiden, Brill, 1974.

¹⁵ Piron, 2005.

¹⁶ Könsgen, 1974, xxviii-xx.

¹⁷ *Ib.*, xxviii-xx.

z první třetiny) se omezuje prakticky jen na úvodní a finální rétorickou formuli. Naopak u E13, E106, a E107 Jean de Woëvre úvodní pozdravení zcela vynechal.

Dopisy, které jsou kompletní se významně liší svým rozsahem – některé se počítají na strany, jiné mají spíš charakter krátkého vzkazu či pozdravení. Většina dopisů je psána prózou (případně rytmizovanou prózou v případě ženského hlasu), dopisy E 20, E 38a, E 38b, E 38 c, E 66, E 69, E 73, E 82, E 87, E 108, E 111 a E 113 jsou zcela nebo částečně tvořeny verši (ve většina případů se jedná o leoninský hexametr).

2.2 Diskuze o původu a atribuci EDA

2.2.1 Johannes de Vepria

O životě Jeana de Woëvre (asi 1145-1518) se dochovalo jen velmi málo informací. Svůj mnišský slib složil v Châtillon, do kláštera v Clairvaux přišel někdy před rokem 1471.¹⁸ Na žádost opata Pierra de Virey (1471-1496) se zhostil úkolu vypracovat vůbec první katalog klášterní knihovny v Clairvaux.¹⁹ Jednalo se přitom o velmi zdlouhavou práci, která vyžadovala prozkoumání rozsáhlé sbírky rukopisů.

Po provedení katalogizace zůstával Jean de Woëvre stále činný v Clairvaux, mezi léty 1480 a 1499 zde pak byl převorem. V roce 1499 (tři roky po odvolání Pierra de Virey z funkce opata) podal demisi v souvislosti s událostmi kolem konfliktu mezi Clairvaux a klášterem v Citeaux a bezhlavým prosazováním obrodných snah opata Jeana de Cirey (zemřel 1503).²⁰ Jean de Cirey patřil k cisterciáckým reformátorům 15. století, kteří tvrdě postupovali proti všemu, co pokládali za projev příliš uvolněné řádové morálky. Humanistická tradice cisterciáckého řádu, jejímž byl Jean de Woëvre představitelem a zastáncem, byla s jeho představou o dalším směřování cisterciáků zcela neslučitelná.²¹

Jean de Woëvre měl velmi dobré povědomí o klasické i středověké literatuře. Sám zřejmě tvořil jen sporadicky, Mews ho charakterizuje jako erudovaného humanistu spíše než kreativního spisovatele.²² Jeho jedinou známou publikací je sbírka francouzských přísloví

¹⁸ Könsen, 1974, s. XX-XXVII.

¹⁹ J.-F. Genest, A. Vernet, *La Bibliothèque de l'abbaye de Clairvaux du XIIIe au XVIIIe siècle*, Paris, 1979.

²⁰ Jean de Cirey prosadil v roce 1493 velmi striktní reform, které měly za úkol odstranit veškerou dosavadní praxi, která podle něj vypovídala o uvolněných mravech studentů. Cf. C. J. Mews, *La voix d'Héloïse. Un dialogue de deux amants*, Fribourg-Paris, Academic Press Fribourg-Cerf, 2005 (Vestigia 31), s.11.

²¹ *Ib.*, s. 11.

²² C.J. Mews, 2005, s. 12.

z roku 1495²³ a dále francouzský překlad breviářových modliteb pro cisterciácké řádové sestry.²⁴

Jeho literární zájmy byly zjevně široké, v rámci svého humanistického přesvědčení se věnoval jak náboženské, tak i světské literatuře. Zdá se například, že byl nadšeným čtenářem Piccolominiho (1405-1464), jehož mnohé texty si přepsal pro svou osobní knihovnu.²⁵ Nevyhýbal se ani milostné tematice – v roce 1475 vytvořil antologii, která obsahovala latinsky psané básně od Petrarca a dalších italských humanistů, dále básně Sappho a úryvky z Ovidiových *Ars amatoria*.²⁶ Fakt, že do svých opisů zařadil *EDA* se tedy nejeví nijak překvapivý. Je však třeba poznamenat, že v případě *EDA* byl Jean de Woëvre motivován spíše zájmem o rétorické kvality spisu než o samotné téma.²⁷ Jean de Woëvre byl nadšeným obdivovatelem *ars dictaminis* a manuskript T vznikl jako florilegium diktáminové produkce. Důraz na úvodní *salutatio* a finální rétorické formule a naopak výpustky z ústředního *narratio* naznačují, že se nesoustředil tolik na obsahovou stránku textu, ale na jako formu, a že tedy *EDA* zřejmě považoval za skvělý příklad diktáminové produkce.

2.2.2 Zdrojový rukopis

Jak poznamenává Ziolkowski,²⁸ jedinou možností, jak získat jistotu o pravém charakteru *EDA*, by bylo nalezení původního rukopisu, s nímž pracoval Jean de Woëvre.

Manuskript T vznikl v průběhu roku 1471 při de Woëvřově práci na katalogu knihovny v Clairvaux. Zatímco zdrojové rukopisy pro ostatní součásti kodexu T jsou registrované v katalogu knihovny pro období let 1471-1472,²⁹ původní manuskript, podle něhož vznikly *EDA*, v katalogu uveden není. Figuruje zde pouze záznam o realizaci opisu.³⁰ Tato skutečnost přirozeně vyvolává otázku, zda tedy byl tento původní manuskript uložen v Clairvaux nebo zda pocházel odjinud. Piron³¹ a Mews³² se domnívají, že rukopis byl součástí knihovny, a absenci záznamu o něm vysvětlují ztrátou. Dochovalo se svědectví jiného mnicha z Clairvaux, Johanna de Butrio (zemřel 1522), který uvádí, že Jean de Woëvre

²³ *Les proverbes communs*, Paris, Estienne Jehanot, 1495.

²⁴ Könsger, 1974, s. XX-XXVII.

²⁵ Piron, 2005, s. 180.

²⁶ Cf. Mews, 2005, s. 13.

²⁷ G. Constable, „Sur l'attribution des *Epistolae duorum amantium*“, *Comptes-rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, prosinec 2001, s. 1681.

²⁸ J. Ziolkowski, „Lost and Not Yet Found : Heloise, Abelard, and the *Epistolae duorum amantium*“, *Journal of Medieval Latin*, 14, 2004, s. 188.

²⁹ J.-F. Genest, A. Vernet, 1979.

³⁰ Ib. s. 577 (1658) : „Deflorationes ex epistolis duorum amantium, incipientes Amori suo.“

³¹ S. Piron, „Heloise's literary self-fashioning and the *Epistolae duorum amantium*“, *Strategies of Remembrance. From Pindar to Hölderlin*, Newcastle-upon-Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2009, s. 120.

³² C.J. Mews, *The Lost Love Letters of Heloise and Abelard. Perceptions of Dialogue in Twelfth-Century France*, New York, St. Martin Press, 1999, s. 5.

často půjčoval rukopisy k tisku.³³ To by mohl být podle Mewse vysvětlením, proč původní manuskript EDA v inventáři chybí. Turcan³⁴ je naproti tomu zastáncem názoru, že původní rukopis nikdy součástí knihovny v Clairvaux nebyl a pokud je nějaká možnost, že by byl nalezen, je pravděpodobně třeba hledat jinde. Rukopis mohl být pro opis vypůjčený z jiné knihovny či soukromé sbírky nebo také mohl být osobním vlastnictvím Jeana de Woëvre.³⁵

Zastánci Abélardova a Heloisina autorství se snaží najít možné spojení mezi klášterem v Clairvaux a v Paraclet, kde Heloisa strávila poslední roky svého života. Domnívají se totiž, že právě ona u sebe pravděpodobně schraňovala původní abelardovskou korespondenci. Jak přiznává Piron,³⁶ není jasné, proč a jak by se manuskript uložený v Paraclet dostal do Clairvaux, když o vzájemné intelektuální spolupráci jejich knihoven není nic známo. Existuje však zpráva o tom, že kněží z Clairvaux zastávali funkci zpovědníků v Paraclete,³⁷ což by hypoteticky otevíralo cestu přenosu rukopisů z jednoho kláštera do druhého.³⁸ Jiná domněnka zastánců atribuce (která se ovšem pohybuje už čistě v rovině spekulací) vychází z informací o kontrovním charakteru Abélardovy osobnosti - Abélardovy a Heloisiny dopisy mohl najít kanovník Fulbert a předat je přímo Bernardu z Clairvaux, Abélardovu velkému ideovému i lidskému odpůrci, jako důkazní materiál proti Abélardově osobě.³⁹

Některá specifika de Woëvrova opisu dovolují usuzovat na charakter zdrojového rukopisu. Dá se předpokládat, že původní rukopis byl anonymní a neobsahoval kritický aparát, ani dělení do rubrik. De Woëvre postupoval při své práci velmi svědomitě a u ostatních částí manuskriptu T vždy vepsal na okraj nebo přímo do textu, detailní údaj o tom, odkud úryvek pochází. EDA toto označení postrádají. Rukopis zřejmě také neměl název. Současný název *Ex epistolis duorum amantium* není výsledkem filologické konvence, je přímou součástí rukopisu T. Nelze přitom určit, zda se jedná o původní pojmenování nebo zda opis takto pojmenoval Jean de Woëvre. Zdá se však, že název je přidáný druhotně, vzhledem k tomu, že Muž i Žena používají pro označení dopisu důsledně termín *litterae*, nikdy ne *epistula*. Pokud byl autorem pojmenování Jean de Woëvre, mohl se při výběru názvu inspirovat textem *Historia de duobus amantibus* právě od Eney Silvia Piccolominiho.⁴⁰

³³ Charles de Visch, *Bibliotheca scriptorum sacri ordinis Cisterciensis*, 1659, s. 231-232 a 177-178.

³⁴ A.-M. Turcan-Verkerk, 2008-2009, s.129.

³⁵ Piron, 2005, s. 200.

³⁶ Piron, 1999.

³⁷ Piron, 2005, s. 210.

³⁸ C.J. Mews, „La bibliothèque du Paraclet du XIIIe siècle à la Revolution“, *Studia Monastica*, 27, 1985, s. 31-67.

³⁹ C.J. Mews, 1995, s. 8.

⁴⁰ Piron, 2005, s. 180.

Podobě označení jednotlivých dopisů písemny *M* a *V* mohlo figurovat v půvosním rukopisu, ale pravěpodobněji bylo k opisu připojeno nově samotným Jeanem de Woevre.

Nabízí se i však samozřejmě i jiné řešení – původní rukopis mohl obsahovat jméno autora, (případně další údaje), ale Jean de Woëvre se z určitého důvodu se rozhodl jej zachovat v anonymitě.⁴¹ Vynechané pasáže pro něj zřejmě byly méně atraktivní z hlediska rétoriky, ale zároveň to mohly být pasáže, které obsahovaly příliš osobní informace⁴² nebo umožňovaly snadnou identifikaci.

2.2.3 Problematika datace

Aby vůbec mělo smysl zabývat se variantou Abélardova a Heloisina autorství, je třeba mít nejprve jistotu, že vznik *EDA* skutečně může spadat do období let 1115-1117. Současný stav bádání však nepřináší jednoznačné stanovisko.

Jako první se vyjádřil k dataci už Könsgen. V komentáři ke své edici *EDA*⁴³ dochází k tomuto závěru: *To, co můžeme z dopisů v jednotlivostech vypátrat, mluví pro to, že jejich vznik lze předpokládat nejdříve v první polovině 12. Století.*⁴⁴

Könsgen zakládá svou dataci na obsahové analýze. Všimá si aluzí, literárních témat a motivů, které jsou součástí *EDA*, a které se mu zdají být signifikantní pro první polovinu 12.století. Mezi ně patří významné množství odkazů na Ovidia (zatímco ostatní elegikové nejsou v *EDA* zastoupeni vůbec), dále tři téměř doslovné odkazy na Marboda z Rennes (E 13, E 32, E 73), personifikace přírody jako sochaře, který vytváří lidskou rasu, důraz na Štěstěnu nebo filozofické chápání přátelství.⁴⁵

Könsgenovo určení datace na první polovinu 12. století pak přirozeně převzali všichni zastánci Abélardova autorství. Někteří z nich obohatili Könsgenovu argumentaci o další dílčí argumenty. Mews a Piron tvrdí, že užití rýmované prózy v ženiných dopisech je typické právě pro období první poloviny 12.století, později ztrácí na popularitě.⁴⁶ Ward a Chiavaroli⁴⁷ zase poukazují na to, že způsob zobrazení lásky a přátelství v *EDA* je srovnatelný s tím, který je

⁴¹ Piron, 2005, s. 181.

⁴² J.O. Ward, N. Chiavaroli, „The Young Heloise and Latin Rhetoric: Some Preliminary Comments on the “Lost” Love-Letters and Their Significance“, *Listening to Heloise: The Voice of a Twelfth-Century Woman*, New York, CUP, 2000, s. 54.

⁴³ Könsgen, 1974.

⁴⁴ Was wir an Einzelheiten aus den Briefen ermitteln konnten, spricht am ehesten dafür, die Entstehung der Briefe in der ersten Hälfte des 12. Jahrhunderts anzunehmen. Könsgen, 1974, s. 97.

⁴⁵ *Ib.*, s. 97.

⁴⁶ C.J. Mews, „Hugh Metel, Heloise, and Peter Abelard: The Letters of Augustinian Canon and the Challenge of Innovation in Twelfth-Century Lorraine“, *Viator* 32, 2001, s. 81-82.; Piron, 2005, s. 195.

⁴⁷ J.O. Ward, N. Chiavaroli, 2000, s. 55-57.

znám z literatury přelomu 11. a 12. století. Vysoká stylistická úroveň dopisů je podle nich navíc spojena s rozvojem rétoriky na školách právě na počátku 12. století.

Naproti tomu jiní badatelé Könsgenovu dataci zpochybňují a vznik *EDA* zpravidla situují až do 2. poloviny 12. století, respektive jeho konce. Peter von Moos dokonce hovoří až o 13. století.⁴⁸ Toto relativně velké časové rozpětí datování je snadno vysvětlitelné - jak zdůrazňuje Constable, *EDA* jednoduše neposkytují jediný evidentní doklad pro stanovení přesnější datace.⁴⁹

Už někteří první komentátoři Könsgenovy edice se k dataci do první poloviny 12. století postavili skepticky. Paravicini ji označuje za slabý článek argumentace ve prospěch Abélardova a Heloisina autorství,⁵⁰ Stefenneli hodnotí Könsgenovu argumentaci pro dataci jako neprůkaznou a příliš summarizující.⁵¹

Další vědci zasáhli do diskuze a připojili vlastní hypotézy a protiargumenty. Turcan⁵² tvrdí, že absenci ostatních elegiků nelze považovat za dostatečně průkazný argument pro umístění vzniku *EDA* na počátek 12. století, vzhledem k tomu, že i na konci 12. století a ještě na začátku 13. století nebyla znalost děl ostatních elegiků až na několik intelektuálních center, nijak zvlášť rozšířená. Výjimku v tomto směru tvoří Tibullus, v severní Francii velmi známý. Avšak z toho, že autor *EDA* neznal Tibullovo dílo, lze podle ní vyvodit pouze to, že nepracoval v severní Francii.

Mimo to zpochybňuje důvěryhodnost některých Könsgenem objevených literárních aluzí. Některé deklarované textové pararely považuje za příliš vágní na to, aby bylo možné přesvědčivě stanovit, že je autor skutečně zamýšlel.⁵³

Kindermann se domnívá, že *EDA* by mohly být literární fikcí, kterou sepsal anonymní autor právě podle osudů Abélarda a Héloisy v době, kdy se jejich příběh stal známý, tedy někdy ve druhé polovině 12. století nebo později.⁵⁴

Leclerque píše ve své knize *Monks and Love in Twelfth-Century*⁵⁵ že *EDA* vznikly někde mezi oblastmi Ile de France et Clairvaux mezi léty 1183 a 1185. Neuvádí však, na čem tyto své závěry zakládá.

⁴⁸ P. van Moos, „Die *Epistolae duorum amantium* und die säkulare Religion der Liebe. Methodenkritische Vorüberlegungen zu einem einmaligen Werk mittellateinischer Briefliteratur“, *Studi Medievali*, 44, 2003.

⁴⁹ J. Constable, 1976, s. 34.

⁵⁰ Anke Paravicini, *Francia* 4, 1976, s. 844-47.

⁵¹ Arnulf Stefenelli, *Zeitschrift für romanische Philologie* 93, 1977, s. 118-19.

⁵² A-M Turcan-Verkerk, 2008-2009, s. 132.

⁵³ Ib. Věta *Nosti, o maxima pars anime mee*. v dopise 49 je podle Könsgena odkazem na Baudriho z Bourgueil (asi 1045-1130). Turcan však namítá, že by stejně dobře mohlo jít o aluzi na *Speculum stultorum* Nigela de Longchamp (zemřel asi 1200): *Maxima pars anime dimidiumque meae*.

⁵⁴ Udo Kindermann, „Abaelards Liebesbriefe“, *Euphorion* 70, 1976, s. 292-94.

⁵⁵ J. Leclerque, *Monks and Love in Twelfth-Century France*, Oxford University Press, 1979, s. 79-81.

Peter Dronke považuje Könsgenovu dataci za velmi pravděpodobnou, ale zároveň uvažuje o možné tématické spojitosti *EDA* s dopisy z Tegernsee (1189-1196), což by posouvalo vznik *EDA* spíše až na konec 12.století.⁵⁶

Již zmiňovaný Peter von Moos vychází z interpretace dopisu E 36, který podle něj vykazuje jasné znaky teoretizace kurtoazní lásky.⁵⁷ Dále soudí, že je pro *EDA* charakteristická určitá sekularizaci milostného citu a že si milenci udržují ironický odstup od náboženstvím silně ovlivněného pohledu na lásku, typického ještě pro přelom 12. a 13.století. Domnívá se proto, že *EDA* nemohly vzniknout před rokem 1260. Tato van Moosova teorie byla několikrát zpochybněny jak odpůrci, tak příznivci Abélardova autorství.⁵⁸

Jak vyplývá z výše uvedeného, názory na možnou dataci vzniku *EDA* jsou velmi různorodé. Určitý příslib, že by se otázka datace mohla do budoucna alespoň částečně vyřešit, v sobě skýtá řešerše v oblasti dosud nevyjasněné datace některých děl, ke kterým se *EDA* odkazují. To je případ *Nuntio sagaci* (E 84)⁵⁹, které může pocházet z doby před rokem 1100 stejně jako může být pozdější.⁶⁰ Kromě toho nelze vyloučit, že další zkoumání odhalí v *EDA* zcela nové textové pararely, které by také mohly napomoci relativní dataci. Kromě Könsgena, Pirona, Mewse a Dronkeho, kteří nalezené textové aluze publikovali v rámci svých edic nebo článků, zabýval se textovými narážkami v *EDA* systematicky také Francesco Stella, který však své výsledky, pokud je mi známo, zatím nikde neuvěřejnil. Problémem nově nalezených aluzí však bude jejich nízká průkaznost, jak to naznačují některé nedávné ojedinělé návrhy. Například Turcan⁶¹ navrhuje vztáhnout větu z E 38c: *Hec michi lux non est/sine te michi vivere mors est* k verši 6, 417 *Alexandreidy* od Gauthiera de Chatillon (1135-1201): *vivere mors est*. Sama však uznává, že tato pararela je příliš banální.

2.2.4 Atribuce Abélardovi a Heloise

2.2.4.1 Resumé životních osudů Abélarda a Heloisy⁶²

O průběhu milostného vztahu mezi Pierrem Abélardem (1179 – 1142) a Heloisou (1095/1100 – 1164) hovoří Abélardovo autobiografické dílo *Historia calamitatum mearum*⁶³

⁵⁶ A.-M. Turcan-Verkerk, 2008-2009, s. 129.

⁵⁷ P. von Moos, 2003, s. 90.

⁵⁸ A.-M. Turcan-Verkerk, 2008-2009, s. 130. Podle Turcan je třeba interpretovat toto oslovení v kontextu úvodního *salutatio*, kdy muž záměrně staví ženu nad sebe a obrací se k ní způsobem, jakým se obrací podřízený k církevně hierarchicky vyšší osobě. Cf. Piron, 2005, s. 216.

⁵⁹ Dronke, 2001, s. 137.

⁶⁰ A.-M. Turcan-Verkerk, 2008-2009, s. 129; Dronke, 2000, s. 137.

⁶¹ A.-M. Turcan-Verkerk, 2008-2009, s. 132.

⁶² Informace z této kapitoly, které nejsou označené přímým odkazem, vychází z *Historia calamitatum*.

(vznik pravděpodobně kolem roku 1132) a částečně též korpus pozdější korespondence mezi ním a Heloisou z let 1132-1141.⁶⁴

V době, kdy potkala Abélarda, bylo Heloise zřejmě mezi 17 a 20 lety.⁶⁵ Podle svědectví Petra Ctihodného, opata z Cluny, ji předcházela pověst mimořádně inteligentní a vzdělané osoby.⁶⁶ Pocházela z aristokratického rodu a vzdělání odpovídající svému stavu získala nejprve v klášteře v Argenteuil, později v Paříži u svého strýce Fulberta, kanovníka u Notre Dame. Fulbert na své neteři velmi lpěl a dbal o její další intelektuální a duchovní rozvoj. Chtěl jí umožnit prohloubení studia filozofie, teologie a literatury, a proto pro ni najal Abélarda jako domácího preceptora. Abélardovi bylo v té době 37 let, vedl počestný život a měl v Paříži renomé učenice, aktivního literáta a brilantního teologa. Heloisa jej však okouzila. Ve svém díle přiznává, že se jí okamžitě začal dvořit. Podařilo přesvědčit Fulberta, aby jej ubytoval přímo ve svém domě. Velmi záhy se mezi ním a jeho žačkou zrodilo milostné pouto, které se milencům po určitou dobu dařilo před strýcem tajit, přestože se pravda o skutečné povaze jejich vztahu rychle stala veřejným tajemstvím. Po sedmi měsících však byla dvojice přistižena samotným Fulbertem, který Abélardovo chování pokládal za naprosto neodpuštělnou pohanu a vykázal Abélarda z domu. Krátce nato Heloisa zjistila, že čeká dítě. Abélard ji tajně odvedl ke své rodině, kde později porodila syna Astrolába.

Komplikovanou osobní situace se Abélard pokusil vyřešit urovnáním napjatých vztahů s Fulbertem. Navrhl mu, že si Heloisu vezme za manželku, s čímž Fulbert souhlasil. Samotná Heloisa byla proti. Abélard uvádí, že se mu nechtěla stát přítelkyní pro jeho další práci, navíc se obávala, že manželský život zničí výjimečnosti jejich vzájemného pouta. Ke sňatku nakonec došlo, obřad však proběhl v utajení, protože mohl zničit Abélardovu dobrou reputaci i vyhlídky na další teologickou kariéru. Oba manželé zachovávali diskrétní mlčení, které však ve Fulbertovi vzbuzovalo podezření, že Abélard se nechce zhostit svých závazků. Když pak navíc Abélard odvezl Heloisu do kláštera v Argenteuil, aby ji ochránil před strýcovým hněvem, domníval se Fulbert, že ho Abélard podvedl a chce se Heloisy zbavit tím, že ji přinutí vstoupit do řádu. Fulbertův hněv a touha po pomstě vyústily v tragický čin – jeho muži

⁶³ Ed. J.T. Muckle, "Abelard's Letter of Consolation to a Friend (Historia Calamitatum)" *Mediaeval Studies* 12, 1950, s.163-213.

⁶⁴ *The Letter Collection of Peter Abelard and Heloise*, ed. David Luscombe, Oxford University Press, 2005.

⁶⁵ G. Lobrichon, *Héloïse, L'amour et le savoir*, Gallimard, 2005.

⁶⁶ *The Letter Collection of Peter Abelard and Heloise*, 2005, Letter 10, Peter the Venerable to Heloise: Audiebam tunc temporis, mulierem licet necdum saeculi nexibus expeditam, litteratoriae scientiae quod perrarum est, et studio licet saecularis sapientiae, summam operam dare, nec mundi voluptatibus, nugis, vel deliciis, ab hoc utili discendarum artium proposito retrahi posse. Cumque ab his exercitiis detestanda desidia totus pene torpeat mundus, et ubi subsistere possit pes sapientiae, non dicam apud sexum femineum a quo ex toto explosus est, sed vix apud ipsos viriles animos invenire valeat, tu illo efferendo studio tuo, et mulieres omnes evicisti, et pene viros universos superasti. Cf. *Historia calamitatum*.

v noci vtrhli do Abélardovy komnaty, kde Abélarda zbavili mužství. Po události, která vyvolala v Paříži obrovský skandál (kastrace byla považována za trest určený cizoložníkům⁶⁷), a měla dalekosáhlé důsledky pro Abélardovu další intelektuální a pedagogickou činnost, vstoupila Heloisa na Abélardovo přání do řádu v klášteře v Argenteuil (později se pak stala abatyší v Paraclet). Sám Abélard se po zotavení uchýlil do kášteřa v Saint-Dennis.

Oba zůstali v písemném kontaktu až do Abélardovi smrti v r. 1142.

Právě z jejich pozdější korespondence⁶⁸ vyplývá, že si během intenzivního průběhu své romance vyměnili určitý počet dopisů, které se dnes pokládají za ztracené.

2.2.4.2 Hlavní argumentace zastánců atribuce

S hypotézou o tom, že tato ztracená korespondence je obsahem *EDA*, přišel jako první Ewald Könsgen, když v roce 1974 publikoval svou edici *EDA* pod názvem *Epistolae duorum amantium. Briefe Abelards und Heloises?*⁶⁹ Otazník v názvu značí, že Könsgen byl v otázce atribuce autorství Abélardovi a Heloise opatrný a považoval je za možnou variantu, nikoli zcela plausibilní. Za prvního skutečného zastánce a propagátora atribuce lze považovat až Constanta Mewse, který jako první vyjádřil přesvědčení, že *EDA* jsou Abélardovým a Heloisiným dílem. V roce 1999 vydal rozsáhlou studii s názvem *The lost love letters of Heloise and Abélard*,⁷⁰ v níž se opírá o vlastní závěry vyplývající z jazykové analýzy *EDA* a jejího porovnání se signovanými pozdějšími dopisy obou aktérů. Mewsova práce vyvolala v odborných kruzích vášnivou debatu, o jejímž možná až přehnaně vyhoceném charakteru svědčí slova Petera von Moose, vedla Petera Dronkeho zřejmě nejdůslednějšího odpůrce Abélardova autorství, který označil Mewsovu hypotézu za „mýdlovou bublinu“.⁷¹ Mewsova argumentace si však našla i řadu příznivců a zpětně posílila Könsgenovu pro-abélardovskou pozici. Vedle Mewse se mezi zastánce Abélardova autorství řadí C. Stephen Jaeger,⁷² Barbara Newman⁷³, John O. Ward a Neville Chiavaroli,⁷⁴ Michael T. Clanchy,⁷⁵ Laurence

⁶⁷ M. Clanchy, *Abélard*, Grandes Biographies Paris, Flammarion, 2000, s. 233.

⁶⁸ *The Letter Collection of Peter Abelard and Heloise*, 2005, Letter II.

⁶⁹ Ewald Könsgen, *Epistolae duorum amantium : Briefe Abaelards und Heloises ?*, Leiden, Brill, 1974.

⁷⁰ *The Lost Love Letters of Heloise and Abelard. Perceptions of Dialogue in Twelfth-Century France*, New York, St. Martin Press, 1999.

⁷¹ P.von Moos, 2003.

⁷² C.S. Jaeger, *Ennobling Love. In Search of a Lost Sensibility*, Philadelphie, UPP, 1999; „The *Epistolae duorum amantium* and the Ascription to Heloise and Abelard“ a „A Reply to Giles Constable“, *Voices in Dialogue: New Problems in Reading Women's Cultural History*, Notre Dame (IN), 2005.

⁷³ Barbara Newman, „Review of *The Lost Love Letters*“, *The Medieval Review*, 2000: <http://www.hti.umich.edu/t/tmr/> ; „Review of *Abelard and Heloise*“, *H-France Review* sv. 5, září 2005: H-France <http://www.h-france.net/vol5reviews/newman2.html>.

Moulinier,⁷⁶ Damien Boquet,⁷⁷ Elisabeth Lalou,⁷⁸ a především historik Sylvain Piron⁷⁹, autor překladu EDA do francouzštiny.⁸⁰

Argumentace zastánců atribuce je založena na dvou komplementárních přístupech: prvním je obsahová interpretace a druhým jazyková analýza v porovnání s pozdější Abélardovou a Heloisinou monastickou konverzací.

Jak už bylo řečeno, EDA lze jednoznačně rozdělit na dopisy psané mužským a ženským hlasem, tak, jak je Jean de Woëvre označil písemny *M (Mulier)* a *V (Vir)*. Oba mluvčí vyjadřují vysokou úroveň latiny a znalost antické i soudobé literatury.⁸¹ Muž je prezentován jako intelektuální autorita a literát, kterého provází věhlas (E 49: *magistro inquam tanto, magistro virtutibus, magistro moribus, cui jure cedit francigena cervicositas, et simul assurgit tocius mundi superciliositas*; E 21: *consors poetarum*), Žena jako brilantní studentka filozofie (E 50: *soli inter omnes etatis nostre puellas phiosophie discipule*). Je však třeba poznamenat, že oproti přesvědčení Pirona⁸² je sice zřejmé, že Žena Muže považuje za svého spirituálního učitele (E 25, E 76, E 122), nikde však není explicitně řečeno, že by mezi nimi byl vztah učitele a žáčky v technickém slova smyslu.⁸³

Z dopisů dále vyplývá, že se jejich vztah odehrává v utajení. Na několika místech jsou zmiňováni odpůrci lásky, před nimiž je třeba mít se na pozoru (např. E 85). Mohou se více či méně často stýkat osobně, pravděpodobně žijí blízko sebe, minimálně v témže městě (E113). Muž je klerik (E 66). Nic nenasvědčuje tomu, že se jeden nebo druhý pohybuje v monastickém prostředí.

Pouze tyto výše uvedené informace vyplývají z textu zcela zřejmě. Podle Könsgena ale stačí k tomu, aby bylo možné říci, že není známa žádná jiná dvojice, která by lépe odpovídala profilu ženy a muže než právě Abélard a Heloisa.⁸⁴ Zastánci atribuce se pak odkazují k dalším textovým narážkám, které lze interpretovat v souladu s Abélardovým a Heloisiným příběhem.

⁷⁴ John O. Ward et Neville Chiavaroli, „The Young Heloise and Latin Rhetoric: Some Preliminary Comments on the “Lost” Love-Letters and Their Significance“, *Listening to Heloise: The Voice of a Twelfth-Century Woman*, New York, CUP, 2000, s. 53–119.

⁷⁵ M. T. Clanchy, „The Letters of Abelard and Heloise in Today's Scholarship“, *The Letters of Abelard and Heloise*, London- New York, Penguin, 2003, s. 237-244.

⁷⁶ L.Moulinier, *Revue Mabillon*, 18, 2007, s. 279-284.

⁷⁷ D. Boquet, „Compte-rendu de *La voix d'Héloïse*“, *Médiévales*, 50, 2006, s. 185-188.

⁷⁸ E.Lalou, 'Quid sit amor?', *Critique*, leden 2007, s. 80-90.

⁷⁹ S. Piron, „Heloise's literary self-fashioning and the *Epistolae duorum amantium*“, *Strategies of Remembrance. From Pindar to Hölderlin*, Newcastle-upon-Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2009, s. 103-162.

⁸⁰ S. Piron, *Lettres des deux amants*, Gallimard, Paříž, 2005.

⁸¹ Viz komentář v kapitole 3.

⁸² Piron, 2005, s. 199.

⁸³ Cf. J. Ward, N. Chiavaroli, 2000, s. 68-69; P. von Moos, 2003, s. 37.

⁸⁴ Ewald Könsgen, *Epistolae duorum amantium : Briefe Abaelards und Heloises ?*, Leiden, Brill, 1974.

Při skládání profilu obou aktérů vyvstává mezi prvními otázkou jejich stáří. Na tu nelze jednoznačně odpovědět, byť narážky na věk se v textu objevují dokonce několikrát (E1, E5, E21, E53, E73, E26, E50). Oba jsou vágně definováni jako *iuvenes*. Hned v prvním dopisu Žena posílá *viriditatem eterne felicitatis arescentibus floribus tue juventutis*. V E21 Muže nazývá *decus iuvenum*, podobně E5: *tocius corporis juvenili flore vigenti*, E 73: *flos juvenilis*. Středověk převzal dělení lidského věku z antiky, kde bylo *iuvenis* kategorií, která pokrývala věk 25 – 45 let.⁸⁵ Na základě výroku v E1 si lze tedy představit, že se muž nachází spíše v druhé polovině tohoto rozmezí. Abélardovi bylo v době jeho milostného vzplanutí k Heloise kolem 37 let, tato charakteristika by tedy odpovídala. Problematictější je z tohoto hlediska ztotožnění ženy s Heloisou. Povaha jejich vzájemného vztahu napovídá, že žena je mladší než muž. Žádná textová narážka však nedovoluje určit, o jak významný věkový rozdíl se jedná. K ženině věku se EDA vztahují celkem čtyřikrát, přičemž dvakrát jde o vágní pojmenování *iuvenis* (E5 a E50). Zajímavější je ovšem zmínka v E50, kde Muž obdivuje Ženiny intelektuální schopnosti, které jsou podle něj mnohem vyšší, než by se dalo v jejím věku očekávat. Čtvrtá zmínka na první pohled protičeří třetí. V dopise 75 Muž říká: *Non michi vetus es*. Zatímco Piron se domnívá, že je tuto větu třeba chápat metaforicky v závislosti na následujícím,⁸⁶ tedy spíše ve významu „non veterascis“,⁸⁷ Dronke⁸⁸ ji chápe absolutně a na základě toho vyvozuje, že žena není zase o tolik mladší než muž. Nelze ji proto ztotožnit s Heloisou, které mělo být to v době, kdy se seznámila s Abélardem, 17 let,⁸⁹ zhruba o 20 let méně než jemu. Kromě Dronkeho interpretace (která se přece jen zdá být poněkud prvoplánová) zaznívají i jiné argumenty proč je přinejmenším problematické ztotožnit ženu s Heloisou. Žena zastává v EDA velice vyspělé pozice a dává svým dopisům tón který Piron charakterizuje až jako „pedantský“.⁹⁰ Je tudíž obtížné představit si, že ústy ženy promlouvá teprve sedmnáctiletá Heloisa, byť je popisována jako mimořádně vzdělaná a nadaná studentka.⁹¹ Ward a Chiavaroli ovšem poukazují na to, že Heloisa mohla být v době milostného vztahu s Abélardem starší, než se obecně předpokládá.⁹² Tuto možnost nelze vyloučit, protože o Heloisině narození neexistuje žádný spolehlivý údaj. Abélard se o jejím

⁸⁵ Isidore, *Etymologie* 11, 2, 4-6, ed. W.M. Lindsay, Oxford, Clarendon Press, 1912; Duby „Les ‚jeuns‘ dans la société aristocratique dans la France du Nord-Ouest au XIIe siècle“, *Annales: Economie, Sociétés, Civilisations* 19, 1964, s. 834-46.

⁸⁶ *Non michi vetus es; quotidie cordi meo innovaris, sicut anni iocunda temperies, equaliter semper ingruente vere, nova est.*

⁸⁷ Piron, 2009, s. 25.

⁸⁸ Dronke, 2002, s. 138.

⁸⁹ Přesné datum Heloisina narození není známo, obecně se soudí, že se narodila kolem roku 1100. Cf. G. Lobrichon, 2005.

⁹⁰ Piron, 2009, s. 30.

⁹¹ Constable, 2001, s. 1690.

⁹² J. Ward, N. Chiavaroli, 2000, s. 62.

věku v *Historia calamitatum* nezmiňuje (Dronke⁹³ se domnívá, že na její relativě nízký věk se dá usuzovat z Fulbertových slov o tom, že Abélard nemá neváhat svou studentku trestat). Jak však správně poznamenává Constable,⁹⁴ s každým posunutím Heloisina věku směrem výše se jeví méně pravděpodobné, že by k ní byl povolán domácí učitel.

Předmětem diskuze se dále stala zmínka v E49: *magistro inquam tanto, magistro virtutibus, magistro moribus, cui jure cedit francigena cervicositas*. Könsgen⁹⁵ se domnívá, že Ženina slova je třeba chápat jako narážku na mužův původ. *Francigena cervicositas* má označovat intelektuální prostředí v oblasti Ile de France. Muž zřejmě pochází odjinud, což nahrává hypotéze o Abélardově autorství, protože Abélard pocházel z oblasti Nantes. Jaeger⁹⁶ však namítá, že Žena nemusela termín užit s cílem podtrhnout Mužům původ. Turcan⁹⁷ pak podotýká, že ve 12. století se výraz *francigena* nevztahoval pouze na obyvatele dnešní oblasti Ile de France.

Dalším argumentem ve prospěch Abélardova autorství by mohla být zmínka o voskových destičkách. V dopise 14 Muž říká: *Si tabulas tuas dulcissima diutius retinere michi liceret...*, Tato věta naznačuje, že minimálně pro určitou část korespondence sloužily jako medium voskové destičky. Voskové destičky se ve středověku používaly tam, kde bylo potřeba udělat rychlý záznam nebo poznámku, tedy především ve školách. Mohly však také sloužit k epistolárním účelům. Lalou⁹⁸ říká, že voskové tabulky byly ideálním materiálem pro rychlé vzkazy nebo pro koncepty nanečisto, protože poskytovaly možnost opětovného použití. Pergamen byl pro tyto účely příliš drahý. Je vceku snadné si představit, že pro milence, kteří se báli odhalení, mohly tabulky fungovat jako ideální prostředek utajení. *Historia calamitatum* ani monastické dopisy nespecifikují, jaké medium používali pro svou korespondenci Abélard a Heloisa. Výměna tabulek mezi učitelem a žačkou by však byla zcela jistě méně napádná než jakýkoli jiný druh korespondence.⁹⁹ Abélard také voskové destičky doporučoval jako vhodné medium při intelektuální činnosti.¹⁰⁰

Jinou diskutovanou otázkou je reálná doba průběhu korespondence. Dopisy neobsahují datace ani žádný jiný element, na jehož základě by bylo možné určit, jaké přesné časové období korespondence pokrývá. Z E 87 nicméně vyplývá, že se muselo jednat o dobu delší

⁹³ Dronke, 2002, s. 138.

⁹⁴ G. Constable, 2001, s. 1685.

⁹⁵ Könsgen, 1975, s. 91; Cf. Piron, 2005, s. 196.

⁹⁶ Jaeger, 2005, s. 126, pozn. 14.

⁹⁷ A.-M. Turcan-Verkerk, 2008-2009, s. 130.

⁹⁸ E. Lalou, *Les tablettes de cire médiévales*, Bibliothèque de l'Ecole des Chartres 147, 1989, s. 123-140.

⁹⁹ Piron, 2005, s. 185.

¹⁰⁰ T.P. McLaughlin, „Abélard's Rules for Religious Woman“, *Medieval studies*, 18, 1956, s. 288. Cf. Piron, 2005, s. 184.

než jeden rok. Některé dopisy také zdá se obsahují narážky na probíhající roční období. V dopise 18 se objevuje zmínka o zimě: *Quamvis sit hiems in tempore*. Piron ji vztahuje k aktuální situaci mluvčího. Otázka je, zda tuto propozici není stejně tak dobře možné chápat iterativně. Následující zmínka o zimě (E 32) se však už jednoznačně vztahuje k situaci mluvčího, což by situovalo počátek korespondence do podzimu. Dopisy 75 a 108 by mohly evokovat příchod jara.¹⁰¹ Lze-li vůbec z takto nejistých informací vyvodit nějaký závěr, pak se dá usuzovat, že korespondence probíhala v období necelého jednoho roku (od podzimu do konce jara, respektive léta, případně) nebo, pokud se dopis 75 skutečně odkazuje k jaru, od podzimu do následujícího jara. Pokud by autory byli Abélard a Heloisa, odpovídalo by toto období nejpravděpodobnější dataci jejich romance obvykle situované 1116-1117, respektive 1118.¹⁰² Wald a Chiavaroli se naproti domnívají, že korespondenci je třeba rozdělit na dvě období. První část (E1-112) podle nich vznikla v průběhu jednoho roku, zatímco druhou část (87-113) datují až do doby po Heloisině odchodu do Argenteuil, případně až do roku 1129. Významným předělem by mohl být dopis také dopis 108, z jehož obsahu vyplývá, že Žena byla po určitou (pravděpodobně delší dobu) vzdálená.

Peter von Moos, odpůrce Abélardova autorství, všechny tyto teorie odmítá a přináší zcela jiný pohled - řazení dopisů v *EDA* podle něj není chronologické, ale tématické, a tudíž z něj na trvání korespondence usuzovat nelze.¹⁰³

EDA prozrazují jen málo o průběhu vztahu milenců. V současné podobě textu, který je po redakčním zkrácení Jeana de Woëvre převážně tvořen emotivně laděnými vyznáními a úvahovými pasážemi, je poměrně snadné zrekonstruovat v něm dějovou linii známou z *Historia calamitatum*. Vzhledem k tomu, že taková dějová rekonstrukce je ryze spekulativní, ponechávám ji stranou. Detailní rozbor jednotlivých dopisů vztažený k životním peripetiím Abélarda a Heloisy podávají Ward a Chiavaroli¹⁰⁴ nebo Piron.¹⁰⁵

Jak je vyplývá z výše uvedeného, argumenty založené na obsahové interpretaci jsou jen málo průkazné. Zajímavější výsledky přináší jazyková analýza. Hlavní argumentace zastánců atribuce se odvíjí především od Mewsova závěru, že *EDA* používají slovník, který je podle něj typicky abelardovský.¹⁰⁶ Mews si všímá dvou neobvyklých respektive neobvykle použitých výrazů, které naznačují spojitost *EDA* s Abélardovými pracemi: *indifferenter* a *scibilitas*.

¹⁰¹ Piron, 2005, s. 27.

¹⁰² Jaeger (1999) ji datuje o rok dříve, 1115-1117.

¹⁰³ P. von Moos, 2003, s. 96.

¹⁰⁴ Ward, Chiavaroli, 2000, s. 95-119.

¹⁰⁵ Piron, 2005, s. 17-27.

¹⁰⁶ C. J. Mews, „Thèmes philosophiques dans les *Epistolae duorum amantium*: les premiers lettres d'Héloïse et Abélard ?“, *Langage, sciences, philosophies au XIIe siècle*, Paříž, 1999, s. 24.

Indifferenter není ve středověké latině nijak výjimečným výrazem,¹⁰⁷ avšak zatímco obvykle se používá ve smyslu „bez rozdílu“, v Abélardově učením má specifictější, téměř technický význam. Ten vychází z Ciceronova konceptu přátelství, který je popsán v *Laelius* (*De amicitia*). Cicero říká, že každá lidská duše touží hledat jinou bytost, s jejíž duší by se mohla spojit a vytvořit tak ze dvou věcí jednu jedinou. Přítel je proto označován jako *alter idem*.¹⁰⁸ Abélard v *Historia calamitatum*¹⁰⁹ uvádí, že právě představa, že dvě bytosti mohou být identické na základě konceptu spojování dvou zcela odlišných složek v jednu (oproti identičnosti pocházející z podstaty věci), byla prvním krokem k jeho vítězství nad mistrem Guillaumem de Champeaux¹¹⁰ v jejich sporu o podstatě Svaté Trojice.

Mews¹¹¹ se domnívá, že právě v tomto duchu je *indifferenter* třeba chápat v *EDA* :
Est igitur amor, vis quedam anime non per se existens nec seipsa contenta, sed semper cum quodam appetitu et desiderio, se in alterum transfundens, et cum altero idem effici volens ut de duabus diversis voluntatibus unum quid indifferenter efficiatur. (E24)

Muž podle něj vychází právě z ciceronovské definice přátelství, pouze ji drobně upravuje. Láska je v jeho pojetí síla duše, která se touží ztotožnit s jinou duší, aby ze dvou odlišných vůlí mohla vzniknout jediná bez rozdílu.

Slabým místem této Mewsovy hypotézy je však skutečnost, na kterou upozorňuje Turcan¹¹² - Mužova slova se dají velmi dobře chápat i mimo ciceronovský filozofický kontext. V E24 bohužel následuje de Vepriova textová výpustka, takže není možné zjistit, jakým směrem se Mužova úvaha ubírala. I když autor *EDA* musel Ciceronovo dílo nepochybně znát (v dopisech se podařilo odhalit velké množství odkazů na jeho dílo, mezi nimi i na *De amicitia*), neznamená to nutně, že způsob užití *indifferenter* v *EDA* odpovídá ciceronovskému konceptu přátelství.

Obzvláštní pozornost věnují zastánci Abélardova autorství abstraktnímu výrazu *scibilitas* (E53), který Piron chápe jako „schopnost nějaké věci být poznána, i když o ní poznávající nic neví“.¹¹³ První známý autor, u kterého je doložen výraz *scibilitas*, je právě

¹⁰⁷ 154 výskytů v *Patrologia latina*. Cf. Francesco Stella, „Analisi informatiche del lessico e individuazione degli autori nelle *Epistolae duorum amantium* (XII secolo)“, *Latin vulgare – latin tardif VIII. Actes du VIIIe colloque international sur le latin vulgare et tardif*, Oxford, 2006, Hildesheim, Olms-Weidmann, 2008.

¹⁰⁸ Cicero, *Laelius*, 80-81, Paříž, 1975. Cf. Mews, 1999, s. 30.

¹⁰⁹ *Historia calamitatum*, ed. J. Monfrin, s. 65: *Si autem istam tunc suam correxit sententiam, ut deinceps rem eamdem non essentialiter sed indifferenter diceret.*

¹¹⁰ Guillaume de Champeaux, nejprve Abélardův učitel a později protivník, byl mistrem v Saint Victor. Cf. Mews, 1999, s. 31.

¹¹¹ *Ib.*, s. 33. Cf. Piron, 2005, s. 201; Ward, Chiavaroli, 2000, 63.

¹¹² Turcan, 2008-2009, s. 133.

¹¹³ La capacité d'un objet à être connu, même en absence de tout savoir portant sur lui. Piron, 2005, s. 201.

Abélard (*Dialectica*¹¹⁴ a *Logica „Ingredientibus“*¹¹⁵). Abélard slovo užívá, když hovoří o tom, že každé adjektivum může být spojeno s abstraktní formou. Žena je užívá o sobě v metaforické aluzi na *Píseň písní*, (4, 11): *De favo sapientie si michi stillaret guttula scibilitatis*. Mews podotýká, že Heloisa musela Abélardův neologismus znát. *Scibilis* se objevuje i na Abélardově epitafu, jehož autorem je velmi podobně právě Heloisa.¹¹⁶

Mewsovu hypotézu zpochybňuje Dronke.¹¹⁷ Říká, že použití slova v *EDA* a u Abélarda nemusí mít přímou spojitost. Zatímco autoři 13. století (např. Albert Veliký) převzali *scibilitas* zcela určitě od Abélarda, Žena mohla slovo vytvořit sama nezávisle na jiném textu. Velmi pravděpodobně znala Aristotelovy *Kategorie*, které byly školní četbou.¹¹⁸ Aristotelský text k vytvoření chybějícího výrazu přímo vybízí.

Další skupinou slov, na kterou upozorňují zastánci atribuce, jsou Ženiny četné neologismy: *superciliositas*, *inepotabilis*, *innexibilis*, *dulcifer*.¹¹⁹ Podle svědectví Hugo Metella¹²⁰ (zemřel 1150) byla Heloisa proslulá svou schopností vytvářet s lehkostí nová slova. Neobvyklá ženina záliba v neologismech by proto mohla být argumentem pro Heloisino autorství. Na tuto teorii zareagoval negativně opět Dronke, znalec monastické korespondence. Teorie se mu jeví málo plausibilní ze dvou důvodů: jednak se žádné z uvedených slov se nevyskytuje nikde v Heloisiných dopisech, jednak ne všechna uvedená slova jsou neologismy.¹²¹

Konkrétně *dulcifer* je před *EDA* doloženo minimálně třikrát, z toho dvakrát v dopisech z Tegernsee¹²² a jednou u Alcuina.¹²³ Žena snad výraz *dulcifer* znala právě z jednoho z těchto děl, i když Dronke připouští, že jej mohla skutečně nově vytvořit nezávisle na pramenech¹²⁴.

¹¹⁴ *Dialectica*, ed. L.-M. de Rijk, Assen., 1970, s. 85: *Sicut enim dicitur scibile scientia scibile, ita etiam uidetur bene dici scibile scibilitate scibile ac magis etiam proprie, cum hoc sit propria forma scibilis, ut iam uidelicet contingat secundum Platonem idem duo relativa habere aut fortasse etiam plura.*

¹¹⁵ *Logica „Ingredientibus“*, ed. Greyer, s. 214: *Nam quicquid scitur, scientia scitur et quicquid potest sciri, scientia potest sciri. Sed si bene sensum Porphyrii attendamus iuxta verba Boethii, non est Aristoteli contrarius, cum ait scibile non prius esse scientia. Scientiam enim aliter accepit quam Aristoteles, ipsam videlicet scibilitatem quae facit scibile. (...) Cum enim dixit „scientia in natura“, tantundem valuit, quantum si dixisset potentiam sciendi, quae est scibilitas, qua quidem potentia scibile prius non est, ideoque Porphyrius ad scibilitatem minus quam ad scientiam scibile referrit iudicat, non tamen ideo veri relativum esse astruebat.*

¹¹⁶ Mews, 1999, s. 30.

¹¹⁷ Dronke, 2002, s. 136.

¹¹⁸ *Carmina Burana*, CCII: *quod in Aristotele pueris exprimitur.*

¹¹⁹ Mews, 1999, s. 24.

¹²⁰ Hugo Metellus, *Epistula 16, Sacrae Antiquitatis Monumenta*, 2 sv. Saint-Die, 1731, s. 348-349.

¹²¹ Dronke, 2002, s. 137.

¹²² ed. Strecker, v. 37 a 53.

¹²³ ed. Dummler, *Poetae I 267: Si vis dulciferum, dulcis amice, merum.*

¹²⁴ Dronke, 2002, s. 136.

V prvních letech debaty o atribuci se její zastánci soustředili na zkoumání dalších lexikálních jednotek především ženina slovníku a porovnávali je s monastickými dopisy. V novějších pracích od této praxe ustupují a stále více se soustředí na porovnání Heloisina a Ženina osobního konceptu lásky a morálky. Dva v současné době nejaktivnější propagátoři atribuce (ačkoli diskuze ohledně atribuce v posledních letech obecně stagnuje), Mews a Piron, se věnují odlišným směrům jednoho tématu. Piron se zabývá především Heloisiným chápáním lásky a manželství (E87 je podle něj připomínkou Heloisina odmítnutí sňatku s Abélardem), Mews hledá v *EDA* znaky Heloisiny identifikace s tragickými hrdinkami antické literatury.

2.2. 5 Autenticita

Základní argument zastánců autenticity vyslovil už Könsgen. Rozdíly mezi stylem psaní a užívaným lexikem obou mluvčích se mu zdají být příliš velké na to, aby se mohlo jednat o fiktivní dopisy jednoho autora, který se pouze vžívá do různých rolí.¹²⁵ Oba mluvčí jsou navíc ve svém způsobu psaní stálí.¹²⁶ Tento argument se zdá být poměrně přesvědčivý, dokud není převrácen a není na něj nahlíženo z opačného konce, přesně tak, jako to udělal von Moos.¹²⁷ Ten si totiž naopak myslí, že právě přílišná stylistická diferenciacie je znakem umělé nápodoby.

Druhý z argumentů zastánců autenticity je založen na skutečnosti, že *EDA* obsahují řadu narážek, které se nedají vysvětlit pomocí předchozího kontextu, a zjevně se tak odkazují na vněttextovou situaci mluvčího. V dopisech se několikrát objevuje zmínka o tom, že milenci mají možnost osobně se setkávat. Mews¹²⁸ proto zdůrazňuje, že dopisy nebyly (alespoň v určitých obdobích) jejich jediným komunikačním prostředkem, ale fungovaly jako doplněk ústní komunikace.

Částí, která se odkazuje k vněttextové situaci mluvčích, je více, Jaeger¹²⁹ cituje například:

E 41: *Ego preceptum in te non habeo, fac, quod vis.*

E 67: *Vale dulcissima, et tuam licenciam dilecto tuo concede.*

E 94: *Verba da ventis. Si me pro talibus lapidas, quid faceres ferenti inurias?*

Nejčastěji bývá zmiňována poznámka v dopise E 84 o prologu, který měl muž složit ženě, ale v dopisech nikde nefiguruje.¹³⁰

¹²⁵ Könsgen, 1974, s. 97.

¹²⁶ Piron, 2005, s. 207.

¹²⁷ P.von Moos, 2003, s. 25.

¹²⁸ Mews, 1999, s. 5

¹²⁹ Jaeger, 2005, s. 127.

¹³⁰ Piron, 2005, s. 188; Jaeger, 2005, s. 128.

E 84: *Prologum tuum quem composuisti michi, cum graciaram actione, cum amoris servitute recompensabo.*

V podobném duchu se dá interpretovat i beze sporu nejjobskurnější slovní spojení z celé sbírky, které se nachází v E 21: *Dilecto suo speciali / et ex ipsius experimento rei / esse quod est.*

Könsgen ve své edici položil čárku mezi *esse* a *quod*. Jak si však všímá Turcan¹³¹ a Piron,¹³² rýmovaná próza, kterou je dopis psaný, by spíše vyžadovala césuru po *rei*. Spojení *esse quod est* se hojně nachází ve scholastické literatuře, například u Tomáše Akvinského. Ve filozofické tradici označuje podstatu bytí, především božského.¹³³ Jakým způsobem je ale chápat v kontextu úvodního *exordio*? Mohlo by se jednat o určitý druh šifry nebo skrytého významu, aluzi na cosi dobře známého oběma korespondentům, kteří sdílejí lásku k filozofii a mají z ní odpovídající znalosti.

Turcan však nabízí interpretaci, která by svědčila spíše proti autenticitě.¹³⁴ Všímá si totiž, že spojení *esse quod est* se objevuje v úvaze *De veritate* Anselma z Cantenbury (1033 – 1109)¹³⁵

Magister: Quid igitur tibi uidetur ibi ueritas? – Discipulus: Nihil aliud scio nisi quia cum significat esse quod est, tunc est in ea ueritas et est uera. – Magister: Ad quid facta est affirmatio? – Discipulus: Ad significandum esse quod est. – Magister: Hoc ergo debet. (Anselmus, De veritate)

Esse quod est zde označuje filozofickou pravdu o podstatě bytí a Turcan se domnívá, že tímto způsobem je třeba chápat i v EDA: „Žena přeje Muži pravdu, filozofickou pravdu o podstatě bytí, jako je ta, kterou se snaží zprostředkovat učitel svému žáku v anselmovském dialogu a – a to by mohl být význam *ex ipsius experimento rei* – které nelze vdechnout život jinak než ve svazku dvou milenců.¹³⁶“

Ke spojení EDA s Anselmovým dílem nedochází Turcan samoúčelně. Anselmovské téma pravdy se ve stejné, o milostnou konotaci obohacené podobě, objevuje v dopise 10 z Tegernsee.¹³⁷ Hypotézu o možné spojitosti EDA s dopisy z Tegernsee (před 1179-1186)

¹³¹ Turcan, 2008-2009, s. 131.

¹³² Piron, 2005, s. 44.

¹³³ Piron, ib.

¹³⁴ Turcan, 2008-2009, s. 131.

¹³⁵ Anselmus, *De veritate, S. Anselmi Cantuariensis Archiepiscopi opera omnia*, sv. 1, Edinburg, 1945, s. 173-199.

¹³⁶ *Mulier souhaite à Vir la vérité, vérité philosophique de l'essence de l'être comme celle que le maître veut faire atteindre à son élève dans le dialogue anselmien, – et ce pourrait être le sens de ex ipsius experimento rei – qui ne peut être réalisée que dans la réunion des deux amants.*

¹³⁷ *Fateor namque, qui id appellarem verum esse, si in tui presentia possem continuatim esse. Verum quia id esse adimitur, omne esse, quodcunque est, falsum apud me creditur. Fac ergo, ut valeam apprehendere verum esse,*

vyslovil jako první Dronke.¹³⁸ Domnívá se, že *EDA* a dopisy z Tegernsee vykazují určité stylistické paralely¹³⁹ a kromě toho se mu v nich podařilo odhalit tutéž citaci z *De nuntio sagaci*, v.2.

Dopis z Tegernsee č. 9: *Sperabam curis finem fecisse futuris*.

E 84 *Sperabam me curis finem posuisse futuris*.

Citace v dopise z Tegerensee přitom pokračuje dále a v E 84 tomu možná bylo stejně – za větou bohužel následuje de Woëvreova výpustka.

O spojení *EDA* s dopisy z Tegernsee hovoří také Jaeger,¹⁴⁰ jejich přímou spojitost však odmítá. Tvrdí, že každá ze sbírek vznikala za zcela jiným účelem. Podobně odmítá i spojení s dopisy z Řezna, další možnou cestou, kterou Dronke navrhuje.¹⁴¹

Spojistost *EDA* s dopisy z Tegernsee nebo se sbírkou z Řezna by sama o sobě nemusela znamenat, že *EDA* nejsou autentické (Dronke se ostatně domnívá, že *EDA* spíše autentické jsou a že žena mohla být osobně nebo profesně spojena s některým z klášterů v Bavorsku¹⁴²). Minimálně by však naznačila, že *EDA* vychází z určité tématické a rétorické tradice spojené s konkrétní lokalitou.

quod non alias procedit nisi de tuo esse mecum esse. (s.362, 1.27-31); Sbíрка z Tegernsee je sbírka jedenácti dopisů psaných v próze i ve verších. Část z nich si mezi sebou vyměnil učitel a jeho žačka, část jeptišky.

¹³⁸ Dronke, 2002, 136.

¹³⁹ *Ib.*, 137.

¹⁴⁰ Jaeger, 2005, s. 152, pozn. 38.

¹⁴¹ Dronke, 2002, s. 137.

¹⁴² Dronke, *ib.*

3. PŘEKLAD: Z DOPISŮ DVOU MILENCŮ

Poznámka na okraj

Aluze na jiná díla a přímé citace jsou z velké většiny převzaty z Konsgenovy edice,¹⁴³ z vydání francouzského překladu Sylvaina Pirona¹⁴⁴, z anglické verze Constanta Mewse¹⁴⁵ a z práce Petera Dronkeho.¹⁴⁶ Jak je pro literaturu středověku obvyklé, velká část citací má spíše charakter parafráze. Plné znění citace uvádím pouze u neobvyklých spojení nebo tam, kde jsou nutné pro pochopení myšlenkového pozadí.

Většinu úvodních částí (*salutatio*) tvoří v originálním textu propozice bez slovesného tvaru. Pro lepší přehlednost a celkové znění do nich ve většině případů doplňuji určité sloveso podle kontextu.

Některá často se opakující slova nepřekládám striktně týmž výrazem, ale přizpůsobuji překlad celkovému vyznění. Tak je tomu například u finálního rozloučení *vale* (Buď zdrav/ Buď sbohem/ Měj se dobře.) Naopak se snažím dodržovat systematickosti překladu tam, kde si výrazy významově konkurují a je potřeba vymezit jejich sémantickou platnost. Zdaleka nejčastějším příkladem je opozice *amor – dilectio – caritas* (vášnivá láska – cit – láska obecně).

Některé výrazy jsou nositeli více významů (*fides* „víra“ i „důvěra“; *salus*, „spása“ i „zdraví“), překlad v takovém případě opět závisí na kontextu.

Kromě zvláštních slovních spojení a neologismů, jejichž význam upřesňují textové poznámky, se jeví problematický jinak běžný výraz *gloria*. Zdá se, že jej ženský hlas používá v neobvyklém významu, který se blíží českému „radost“ nebo „jásot“ spíše než „sláva“.

Z dopisů dvou milenců

1 Ona¹⁴⁷

Mé nejnítěrnější lásce vonící sladčeji než všechny vonné masti,¹⁴⁸ od té, jež ti patří tělem i duší. Ať svěžest věčného štěstí prostoupí usychající květy tvého mládí.¹⁴⁹

¹⁴³ E. Könsgen, *Epistolae duorum amantium : Briefe Abaelards und Heloises ?*, Leiden, Brill, 1974.

¹⁴⁴ S. Piron, *Lettres des deux amants, attribuées à Héloïse et Abélard*, Paris, Gallimard, 2005.

¹⁴⁵ C. J. Mews, *The Lost Love Letters of Heloise and Abelard. Perceptions of Dialogue in Twelfth-Century France*, (Překladatel N. Chiavaroli), New York, St. Martin Press, 2008.

¹⁴⁶ P. Dronke, „Listening to Heloise“, *International Journal of the Classical Tradition*, 8, 2002, s. 134-139.

¹⁴⁷ V rukopise T jsou jednotlivé dopisy označeny pouze písmeny *M* (*Mulier*) a *V* (*Vir*), jedná se s největší pravděpodobností o systematické značení Jeana de Woëvre.

Buď zdrav, spáso mého života.

2 On

Mé jediné radosti a jediné útěše mé unavené duše, od toho, pro něhož je život bez tebe jako smrt. Co víc ti mohu nabídnout než sebe samého, nakolik se mi dostává tělesných a duševních sil?

Buď zdráva, světlo moje, ty, pro kterou bych chtěl zemřít.

3 Ona

Své nejprůzračnější lásce, jež je hodna nejhlubší oddanosti. Kéž skrze mou ryzí náklonnost poznáš tajemství drahocenné věrnosti. (...) Vládce nebes ať je naším prostředníkem a druhem naší věrnosti. Buď zdrav a Kristus, svrchovaný král, ať ti dá věčnou slávu, můj přesladký.

Buď zdrav v tom, který řídí vše na tomto světě.

4 On

Té, která je den ode dne líbeznější, její jediný. Miluji tě tak, jak jen je možné milovat, a vždy tě budu milovat nade vše. Slibuji ti stejnou neotřesitelně pevnou a upřímnou věrnost.

Buď zdráva, moje nejjasnější hvězdo, moje ušlechtilé potěšení a má jediná útěcho. Buď zdráva, záruko mého zdraví.

5 Ona

Mé šťastné naději. Tvoje je má věrnost a s veškerou oddaností i já sama, dokud budu žít. Kéž ten, který nám lidem uděluje um a štědře rozdává nadání, naplní mé nitro znalostí filozofie. Díky němu tě pak budu moci, můj milovaný, pozdravit v dopisech přesně podle svého přání.

Buď sbohem, naděje mého mládí.¹⁵⁰

6 On

Mé nejjasnější hvězdě, jejíž záře mě kdysi okouzila. Ať se navěky třpytí v takovém lesku, že ji žádný mrak nedokáže zastínit.

¹⁴⁸ *Píseň písní*, 4,10.

¹⁴⁹ *arescentibus floribus tue juventutis*. Středověk přejal systém dělení lidského života na etapy z antiky, kategorie *iuventus* zahrnovala věk 25-45 let. Cf. G. Duby, „Les ‚jeuns‘ dans la société aristocratique dans la France du Nord-Ouest au XIIe siècle”, *Annales: Economie, Sociétés, Civilisations* 19 (1964), s. 834-46.

¹⁵⁰ *Žalmy* 71, 5.

Když už nemůže být s tebou, nedokázal si tvůj milovaný zabránit, aby tě alespoň nepozdravil tímto dopisem¹⁵¹ – však jsi mu to, má sladká paní, sama přikázala nebo lépe, však ho k tomu přiměl spalující plamen lásky. Ať jsi zdráva, neboť tvé zdraví je pro mě nepostradatelné. Ať se ti daří, neboť v tvém dobru spočívá to mé. K tobě se upíná má naděje, v tobě je má útěcha. Nikdy se nebudím tak náhle, aby tě má duše v sobě ihned nenalezla.

7 Ona

Tomu, koho jsem až doposud milovala a budu milovat navždy. Ta, jež ti patří tělem i duší, ti přeje zdraví, radost a úspěch ve všem, co je prospěšné a čestné.

(...) Buď zdrav, buď stále zdrav, dokud nepřijde království věčné.

8 On

Své milované paní, jejíž památku nemůže zastřít žádné zapomnění, jí oddaný. Teprve tehdy zapomenu tvé jméno, až mi z paměti vymizí to mé.

(...) Měj se hezky, spi pokojně a odpočiň si.¹⁵² Sladké sny, pohodlné spočinutí a spánek tak hluboký, že se na lůžku ani neobrátiš.

Měj se dobře, útěcho moje, nyní a navždy.

9 Ona

Zářící lucerně, městu na vrcholku hory.¹⁵³ Bojuj tak, abys zvítězil, běž tak, abys dosáhl cíle.¹⁵⁴

(...) Chci a žádostivě si přeji, aby naše hluboké přátelství posilovaly dopisy, které si vyměňujeme, jak sis přál, dokud mi nezazáří onen nevyslovitelně šťastný den, kdy opět spatřím tvou tvář – tvář, po níž z celého srdce toužím.¹⁵⁵ Jako si vyčerpaný přeje stín a žíznivý vodu, tak si tě přeji spatřit.¹⁵⁶ (...) Nic pro mé tělo nikdy nebude dost namáhavé, nic nebude nikdy dost nebezpečné pro mou duši, abych to pro tebe nevykonala.

Buď zdrav v Pánu, nad něhož není mocnějšího.

¹⁵¹ Cf. Cicero, *Epistulae* 6, 6, 1 a 6, 6, 17.

¹⁵² *Žalmy* 4, 9.

¹⁵³ *Ardenti lucerne, et civitati supra montem posite. Jan 5, 35: ille erat lucerna ardens et lucens vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius; Matouš 5,14: vos estis lux mundi non potest civitas abscondi supra montem posita.*

¹⁵⁴ *Sic pugnare ut vincat, sic currere ut comprehendat. 1. Korintským 9, 24: nescitis quod hii qui in stadio currunt omnes quidem currunt sed unus accipit bravium sic currite ut comprehendatis.*

¹⁵⁵ *Příslaví 7, 18.*

¹⁵⁶ *Žalmy 42, 2.*

10 On

Nejvzácnějšímu drahokamu věčně se třpytícímu svým přirozeným jasem, od nejčistšího zlata.¹⁵⁷ Kéž mohu ten drahokam obemknout prstenem radostného objetí a ozdobit ho, jak se sluší.

(...) Měj se dobře, ty, která mi dáváš sílu.

11 Ona

Tomu, kdo vyniká všemi ctnostmi a kdo je líbeznější než zlatavý med,¹⁵⁸ od ze všech mu nejvěrnější. Daruji ti polovinu své duše¹⁵⁹ a s veškerou důvěrou i sebe samu.

(...) Bůh, kterému neunikne – uniknout nemůže – žádná skrytá lest, je mi svědkem, jak čistě, jak upřímně a s jakou důvěrou tě miluji (...)

A teď, protože nemám čas dále psát, stokrát zvolám a tisíckrát zopakuji, ať se máš dobře, tak jako nikdo jiný na světě.

12 On

Té, kterou vroucně miluji a měl bych milovat ještě horoucněji, od toho, kdo je jí oddaný první mezi všemi, a vlastně první a jediný. Chci ti dát vše, co si žádají pravidla nejupřímnější lásky.

Myslím si, že není potřeba, moje líbezná, abys oddanost, kterou otevřeně prokazuješ svými skutky, dokazovala milému i slovy. Kdybych musel napnout všechny své síly, abych ti mohl prokázat nějakou úsluhu, usoudil bych, že jsem vlastně neudělal nic. Cítil bych, že ve srovnání s tvými zásluhami jsem vykonal jen nepatrný úkol. Kdyby bylo možné vzít všechny statky tohoto světa a shromáždit je na jedno místo¹⁶⁰ a já si měl pak vybrat mezi nimi a tvým přátelstvím, pro věrnost, která mě k tobě váže, bych to bohatství odmítl jako bezcenné. (...) Jistě bych byl šťastný, že jsem to udělal.

Měj se dobře, můj klenote¹⁶¹ nesrovnatelně líbeznější než všechno krásné na tomto světě, a buď stále tak šťastná, jak si přeji – nevím, co lepšího bych si mohl přát.

13 Ona

(...) Vděčná přízeň mé mysli, navěky ti zavázaná pro sebe samu a při vědomí své povinnosti, ti nemohla poslat všechna pozdravení, která chtěla. Dosud už jich i mnoho

¹⁵⁷ *Sirachovec*, 32, 7.

¹⁵⁸ *Žalmy* 19, 11.

¹⁵⁹ Horatius, *Carmina*, 1, 3, 8.

¹⁶⁰ Cf. Cicero, *Tusculanae Disputationes*, 5, 117.

¹⁶¹ Horatius, *Carmina*, 1, 1, 2.

zamlčela, aby neoslabila celek vyslovením jen některých. To, že ti často píše a opakuje stále totéž, ti, myslím, není na obtíž. A ani mně není zatěžko ti psát, protože tě miluji jako sebe samu a nikdy tě nepřestanu z celého svého srdce milovat. (...)

Buď zdrav, ty, který jsi mi dražší než život. Věz, že v tobě spočívá můj život i má smrt.¹⁶²

14 On

Kdybych si mohl, moje sladká, ponechat tvé tabulky¹⁶³ déle, napsal bych ti toho více, jak by mi věci přicházely na mysl. Neboť i kdybych mohl psát bez přestání a nedělal nic jiného, bezpochyby bych měl dostatek námětů: tvou bezúhonnost a tvé zásluhy mně prokázané, kterých je tolik, že jejich počet ani nelze odhadnout.

Měj se dobře, moje nejjistější naděje.

15 On

Svému srdci, jí oddaný. Přeji ti jasnou noc. Kéž bys tu byla se mnou.¹⁶⁴

Buď zdráva, moje duše, moje útěcho.

16 <On>

Pečeti vtisknuté hluboko uvnitř mé duše, ten, který je sám věrným obrazem toho otisku.¹⁶⁵ Máš mou náklonnost o to pevnější, že ve štěstí jednoho z nás spočívá štěstí nás obou.

Ach ty nelítostná, jak jsi jen mohla zapomenout na svou duši? Neboť jestliže já jsem tvá duše a tys na mě zapomněla, zapomněla jsi na svou duši...

Měj se dobře, moje milovaná. Jsem celou svou bytostí s tebou, či lépe řečeno, jsem tvou součástí.

¹⁶² Marbod z Rennes, *Rescriptum ad amicum*, ed. Bulst (1984), s. 186.

¹⁶³ S největší pravděpodobností se jedná o odkaz na skutečné voskové tabulky určené k rychlému zápisu, které mohly sloužit pro epistolární účely. Viz kap. 2.2.4.2. Jinou možností je metaforický výklad (tabulky jako archaismus pro dopis) s ohledem na antickou tradici. Cf. W. Watennbach, *Das Schriftwesen im Mittelalter*, Leipzig, 1875.

¹⁶⁴ Ovidius, *Heroides* 16, 320.

¹⁶⁵ *Signaculo suo, mentis interioribus artius impresso, ille qui eiusdem signaculi expressa similitudo est. Píseň písni 8, 6: pone me ut signaculum super cor tuum ut signaculum super brachium tuum; Ezechiel 28, 12: et dices ei haec dicit Dominus Deus tu signaculum similitudinis plenus sapientia et perfectus decore.*

17 <On>

Nevyčerpatelné číši vši sladkosti její milovaný. Nedbaje denního světla chci se bez přestání dívat jen na tebe.

Zatímco den přecházel v noc, nedokázal jsem dál odolávat a jako první se chopil úkolu vzájemného pozdravení, když ty jsi s ním, opozdilá, otálela.

Buď zdráva. Věz, že můj život a mé štěstí nejsou nic bez tvého pevného zdraví.

18 Ona

Svůj svému, rubínové růži ukryté pod bělostí neposkvrněných lilií. Přeji ti vše, co přává milující milujícímu.

Ačkoli je zima, mé nitro plane žářem lásky. Co víc ti mám psát? Mohla bych mluvit dál, ale moudrému napoví i málo.

Měj se dobře, srdce moje, tělo moje, veškeré mé potěšení.

19 On

Ano, tvůj dopis má jen málo slov, ale já jsem je častým čtením znásobil. A pak, nezajímá mě, kolik toho říkáš, ale s jakou horlivostí srdce to říkáš.

Měj se dobře, moje líbezná.

20 <On>¹⁶⁶

Hvězdný svit prozáří nebe, noc luny paprsky bledé,

Mně na mé cestě však hasne hvězdy mé světélko spásné.¹⁶⁷

S východem jejím hned zmizí stíny té černoty ryzí,

Duše má nikdy již vskutku nepozná temnotu smutku.

Ty jsi má Jitřenka¹⁶⁸ zvoucí, plašit tmu máš ve své moci.

Bez tebe den je mi nocí, s tebou noc nádherným dnem.

Buď zdráva, hvězdo moje, jíž nelze ubrat na lesku. Buď zdráva, má největší naděje, která jsi mi jedinou útěchou. Nikdy si na tebe nevzpomínám – nikdy mi totiž nemizíš z paměti. Buď zdráva.

¹⁶⁶ Báseň je složena v leoninském hexametru. Český překlad zachovává vnitřní rým a přibližný počet šesti přízvuků na verš. Tato první báseň slouží jako ukázka možného rýmovaného překladu, ostatní básně už jsou překládány v próze.

¹⁶⁷ Ovidius, *Fasti* 3, 449; *Metamorphoses* 2, 144; Lucanus, *Pharsalia* 1, 661-662; *Carmina Burana* 169.

¹⁶⁸ *Lucifer*. V antické tradici název pro první vycházející hvězdu, ve stejném významu se objevuje i v Bibli. Cf. Ovidius, *Metamorphoses* 2, 723; *Jób* 11, 17.

21 Ona

Svému milovanému zvláště blízkému příteli, který se jím stal skrze sdílenou zkušenost. Ať se ti dostává bytí, které je.¹⁶⁹

Přestože má mysl upíná svou pozornost k rozličným zájmům a povinnostem, umdlévá chycená na ostrý háček lásky.¹⁷⁰ (...) Stejně jako oheň nelze uhasit ani ovládnout žádnou jinou látkou než vodou, jeho mocným přirozeným protilékem, tak nelze mou lásku vyléčit ničím – pouze ty mi můžeš být lékem.¹⁷¹ Čím tě mám obdarovat? Trápí mě, že to nevím. Klenote mezi muži,¹⁷² druhu básníků, jsi krásný navenek, ale ještě pozoruhodnější je tvé nitro. Raduji se, když jsi se mnou, trápím se, když jsme odloučení, a ve své radosti i ve svém žalu tě miluji.

Měj se dobře.

22 On

Mému klenotu, krásnějšímu a zářivějšímu než světlo tohoto světa, od toho, který je bez tebe obklopen neproniknutelnou tmou. Co jiného si mám přát, než aby ses navěky třpytila ve svém vrozeném lesku?

Fyzikové se domnívají, že měsíc nevydává záři sám od sebe, že jen odráží sluneční svit. Proto, když je mu sluneční svit odepřen, ztrácí veškerého blahodárné teplo a světlo a ukazuje nám smrtelníkům svou mdlou a bledou tvář.¹⁷³ Stejná věc se zcela zřejmě odehrává mezi námi dvěma. Ty totiž jsi mé slunce a ozařuješ a osvětluješ mě půvabným jassem své tváře. Nedostává se mi světla odjinud než od tebe – bez tebe jsem slabý, zahalený tmou, vysílený a bez života. Ve skutečnosti mi dáváš dokonce víc, než dává slunce měsíci. Protože čím je měsíc blíže slunci, tím víc se noří do tmy. Já zatím, čím víc se k tobě přibližuji, čím jsem ti blíže, tím víc planu a žhnu tak, že, jak jsi sama často poznala, když jsem vedle tebe, celý hořím.¹⁷⁴

¹⁶⁹ *Dilecto suo speciali, et ex ipsius experimento rei: esse quod est.* Jedno z nejenigmatických míst *EDA*. Mews se domnívá, že druhou část je třeba překládat jako odevzdání se ženy v podobě „bytí, jakým je”. Piron a Turcan však podotýkají, že je třeba vzít v potaz hypotetickou cézuru (jde o rýmovanou prózu), která by měla následovat po *rei*. Formulace se objevuje u Anselma z Cantenbury a v dalších filozofických pojednáních, kde se používá k vyjádření filozofické pravdy o podstatě bytí. (Při překladu se držím této varianty.) Jde zřejmě o šifrovanou zprávu s odkazem na filozofickou nauku známou oběma korespondentům.

¹⁷⁰ Představa zamilování se jako chytání na háček udice. Cf. Plautus, *Curculio*, 431: *Meus hic est, hamum vorat.*; W. von Koppenfels, *Beiträge zu einer historischen Liebesmetaphorik*, Mnichov, Beck, 1973.

¹⁷¹ Ovidius, *Heroides* 5, 149.

¹⁷² *O decus juvenum.* Viz poznámka 6.

¹⁷³ Cf. Rhabanus Maurus, *De computo* 1, 45, ed. Wesley Stevens, CCCM 44 (1979), s. 257; Beda Ctihodný, *De natura rerum* 20, ed. Charles W. Jones, CCSL 123A (1975), s. 211.

¹⁷⁴ Ovidius, *Heroides* 18, 177; *Metamorphoses* 1, 494.

Co bych ti mohl na oplátku nabídnout, aby to vyvážilo všechna tvá nespočetná dobrodini? Ovšemže nic. Množství tvých skutků a tvé projevy lásky přesahují i ta nejsladší z tvých slov, až se mi zdá, že skutky jsou ti bližší než slova. Mezi nespočetnými dary, kterých máš víc než kdokoli jiný, vyniká to, že pro svého přítele děláš víc, než říkáš. Šetříš slovy, nešetříš skutky a o to víc si zaslouhuješ obdiv – vždyť konat je těžší než mluvit. (...)

Nesmrtelná ses uložila k věčnému spánku v mém srdci a z toho hrobu nevyjdeš, dokud budu žít. Ležíš v něm, odpočíváš. Doprovázíš mě do snů, ani ve spánku mě neopouštíš. Když se probouzím a otevírám oči, dřív než denní světlo vidím tebe. Ostatním lidem patří má slova, tobě všechna má pozornost. Častokrát se mi ani slov nedostává,¹⁷⁵ tolik se jim mé myšlenky odcizily. Kdo by tedy mohl popřít, že jsi skutečně uložena hluboko ve mně? (...)

Přichází čas nepřátelský naší lásce, a ty jsi přesto netečná, jako by nás nic netížilo. Buď zdráva.

23 Ona

Líbeznému strážci své duše, vsazenému k samému kořeni její lásky, ta, která tě pevně vetkla do svých citů, ta, která tě ukotvila v medovém toku své vášně.¹⁷⁶ Přeji Ti vše, co je prosto hněvu a zášti.

Chystala jsem se ti napsat odpověď, ale velikost toho úkolu, neúměrná mým silám,¹⁷⁷ mě odradila. Chtěla jsem, ale nemohla jsem. Začala jsem a ihned toho nechala. Vložila jsem si na bedra náklad, a pak se s rozdrcenými rameny sesypala pod jeho tíhou. Horoucí cit mého srdce chtěl, ale zadrželo ho selhání nedostatečného talentu. Přetrpěla jsem jejich spor i jejich přesvědčování plná vzájemných potyček, a i když jsem pečlivě zvážila argumenty obou, nedokázala jsem se rozhodnout, ke které straně se přiklonit. Cit mi říkal: Co to děláš, ty nevděčnice? Jak dlouho mě ještě budeš dusit tím dlouhým a nedůstojným mlčením? Copak tebou nepohne laskavá přívětivost a přívětivá laskavost tvého milého? Napiš mu přece dopis plný díků. Ukaž mu svou vděčnost, dlužíš mu ji za tu nesmírnou oddanou náklonnost. Vždyť tam, kde nenásleduje poděkování, dobrý skutek jako by nebyl přijat, jako by byl nevítaný.

Věřila jsem, že mám naslouchat jeho argumentům, a skutečně jsem se chystala uposlechnout, ale mé nedostatečné nadání mě zastavilo, trestajíc můj opovázlivý plán tvrdým bičem výtek.¹⁷⁸ „Kam se to řítíš,” pravilo, „ty ubohá hlupačko? Kam tě to žene neuvážený

¹⁷⁵ Horatius, *Carmina* 4, 1, 36.

¹⁷⁶ *Efezským* 3,17.

¹⁷⁷ Ovidius, *Metamorphoses* 5, 610.

¹⁷⁸ *temeritatis mee inceptum acri correptionis flagello. Júdit* 8,27: sed reputantes peccatis nostris haec ipsa minora esse supplicia flagella Domini quasi servi qui corripimur ad emendationem non ad perditionem nostram evenisse credamus.

záměr tvé uspěchané mysli? Copak by ses opovážila promluvit o velikých věcech, když jsi nevzdělaná a tvá ústa jsou neobřezaná?¹⁷⁹ Vždyť na látku takové povahy, takové mimořádnosti nestačíš. Když se někdo ujme úkolu složit poklonu nějaké věci, musí tu věc nejprve rozdělit na části, s co největší opatrností zvážit kvality jednotlivých částí a každou pak oslavit, jak se sluší, chválou přiměřenou její důležitosti. Jinak hrozí, že poškodí předmět své chvály, když nadbytečnými slovy oslabí ladnost vyjádření.¹⁸⁰ Ale kde by se v tobě vzala bohatost vyjádření, která by ti umožnila mluvit o vznešených věcech? Porovnej samu sebe a úkol, na který se chystáš. Ty dobré skutky, kterým hodláš vzdát hold ve svém dopise, mají tolik podob a jsou tak významné! Proč se zmítat v bouřlivých úvahách?¹⁸¹ Pohlédni na své neotesané ledové nitro. Postrádá sůl vědění a je celé naplněné ztěžklým hutným vzduchem. Stáhni plachtoví své opovážlivosti,¹⁸² protože ta bárka, na které se chystáš přeplout majestátní oceán,¹⁸³ se rychle potopí, jestli se nebudeš mít na pozoru.”

Jejich střídavé přesvědčování a odrazování mě znejistilo. Červenajíc se za svou nedostatečnost uposlechla jsem, co mi radilo nadání, a poděkování, které ti dlužím, odkládala až do této chvíle. Prosím tě, abys mi to při jedinečnosti své nezměrné andělské laskavosti nevyčítal a abys vůči mě šlechetně a štědře projevil svou obvyklou shovívavost. Vždyť jsi synem ryzí dobroty.

Jsem si vědoma a přiznávám, že bohatsví tvé filozofie mi bylo a stále je zdrojem nesmírného množství potěšení, ale – a tím se tě nechci dotknout – ještě ne takového, abych se v této oblasti cítila dokonale šťastná. Často přicházím s vyprahlým hrdlem v touze občerstvit se nektarem z tvých sladkých úst a žíznivě se napít z bohatství rozestetého ve tvém srdci. Je potřeba dalších slov? Berouc si Boha za svědka prohlašuji, že není nikdo na tomto světě, nikdo, kdo dýchá životodárný vzduch, koho bych si přála milovat víc než tebe. (...)

Ať toto mé rozloučení, můj milovaný, pronikne s něžností do tvého nitra.

24 On

Nejčistší a mně nejdražší duši, kterou kdy země stvořila, tělu, jemuž ona duše

¹⁷⁹ *Incipesne, cum sis rudis et incircumcisis labiis, grandia loqui.* Vztahuje se k Mojžíšovi a jeho původní řečnické těžkopádnosti. *Exodus* 6, 12: *respondit Moses coram Domino ecce filii Israhel non me audiunt et quomodo audiet me Pharao praesertim cum sim incircumcisis labiis; Exodus* 6, 30: *et ait Moses coram Domino en incircumcisis labiis sum quomodo audiet me Pharao.*

¹⁸⁰ *Alioquin rei laudande iniuriam facit, qui speciosa eius narratione <...>, elegantiam enormi narratione deterit.* Syntakticky obtížná pasáž, zřejmě chyba v opisu. Könsngen, navrhuje jako řešení lakunu. Cf. Könsngen, s. 26. Piron a Mews chápou první část propozice (*qui speiosa eius narratione*) jako explikativní glosu, respektive původní opravu později chybně opsanou. To je také řešení, kterého jsem se podržela při vlastním překladu.

¹⁸¹ Řehoř Veliký, *Regula pastoralis* 1, 9.

¹⁸² Ovidius, *Tristia* 3, 4, 32; Horatius, *Carmina* 2, 10, 23.

¹⁸³ Baudri z Bourgueil, *Carmina* 193, 64.

umožňuje dýchat a hýbat se. Chci ti dát vše, čím jsem povinnován té, skrze niž sám dýchám a pohybuji se.

Množství tvých slov, tak štědré a přece nedostačující, mi poskytuje svědectví o dvou zcela zřejmých skutečnostech: o tvé bezmezné věrnosti a lásce. Jak kdosi řekl: „Tvými ústy promlouvá bohatství citů.“¹⁸⁴ (...) Avšak já tvé dopisy beru do rukou s takovou lačností, že se mi pokaždé zdají krátké. To proto, že zároveň utišují i rozdmýchávají mou touhu, podobně jako nápoj tím víc rozpaluje, čím víc osvěžuje toho, kdo trpí horečkou. Bůh je mi svědkem, že když si je znovu pozorně pročítám, zmocňuje se mě nanovo vršení, má duše se tetelí záchvěvy radosti a mé tělo přijímá nezvyklé chování a nová gesta. Právě takovéto dopisy, které umějí pohnout pocity svého čtenáře, kam se jim zachce, si zasluhují obdiv.

Často se mě ptáš, má něžná duše, co je to láska. A já se nemohu vymlouvat na nevědomost, jako když se mě někdo zeptá na něco mně neznámého, protože právě láska mě uvrhla do tvého područí. Nezdá se mi být něčím cizím, ale naopak důvěrně známým a blízkým, co říkám blízkým, velmi niterným. Láska je určitá síla duše, která neexistuje sama osobě a neomezuje se sama na sebe, ale která se s žádostí a s touhou neustále přelévá na druhého člověka a chce spolu s ním dosáhnout toho, aby se ze dvou odlišných vůlí stala jedna jediná nerozlučitelná.¹⁸⁵ (...)

Věz, že ačkoli je láska univerzální cit, vymezuje se tak úzce,¹⁸⁶ až se odvažuji tvrdit, že vládne jen v nás dvou, že si vybrala své království ve mně a v tobě. Láska nás obou je čistá, pozorná a upřímná, protože nic se nezdá milé, nic pokojné jednomu, pokud to neprospívá oběma. Společně souhlasíme, společně říkáme ne, vše vnímáme stejně. Lze to snadno prokázat, protože ty často předjímáš mé myšlenky, předcházíš mě v tom, co jsem chtěl napsat, a pokud si dobře vzpomínám, říkala jsi totéž o mně.

Buď sbohem a myslí na mě s takovou neúnavnou láskou, s jakou já myslím na tebe.

26 On

Své milované, kterou dosud nepoznal, ale kterou mu ještě bude třeba poznat blíže, muž, který uvnitř hoří touhou prohloubit poznání tak velikého dobra. Ať tvůj skrytý nevyčerpatelný pramen dobra stále přetéká hojností a ty z něj můžeš kdykoli pít.

Jakou sladkostí překypuje tvé nitro, jakou neposkvřnou krásu vyzařuješ, ach tvé tělo

¹⁸⁴ *Ex abundantia cordis os loquitur. Lukáš 6, 45: bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum et malus homo de malo profert malum ex abundantia enim cordis os loquitur; Matouš, 12, 34: progenies viperarum quomodo potestis bona loqui cum sitis mali ex abundantia enim cordis os loquitur.*

¹⁸⁵ Cf. Cicero, *Laelius* 81.

¹⁸⁶ Cicero, *Laelius* 20. Viz ib.

plné mízy,¹⁸⁷ ach tvá nepopsatelná vůně! Obnaž, co je skryto, odhal, co schováváš, ať vytryskne ten hojný pramen sladkosti, ať mě zaplaví veškeré bohatství tvé lásky! Nic už dál neukryvej před svým nejoddanějším služebníkem. Vždyť dokud cítím, že ještě cosi zbývá, je to, jako by se dosud nic nestalo.¹⁸⁸ Hodinu od hodiny jsem k tobě poután blíž a blíž jako oheň polykající dřevo, tím nenasytnější, čím víc potravy se mu dostává. (...)

Ať nesmrtelná záříš věčným světlem a leskem. Bud' sbohem.

27 Ona

Svým očím Besaleelova ducha,¹⁸⁹ sílu tří copů,¹⁹⁰ krásu otce míru¹⁹¹ a hloubku Ididii.¹⁹²

28 On

Mé milované, již jsem si navěky uschoval do věčné vzpomínky. Přeji ti vše, co vede k bytí, kterému nic neschází na plnosti.

Ti, kteří nám závidí – kéž důvod jejich závisti trvá, kéž pomalu a dlouho slábnou naším bohatstvím,¹⁹³ když to tak chtějí. Kdyby se mezi námi rozprostřelo moře, ani ono by mě od tebe nemohlo oddělit. Já tě budu vždy milovat, vždy si tě ponesu v duši. Nesmíš se divit, že na naše přátelství, tak znamenité, tak dokonalé, stáčí svůj zrak zlá závist. Jedině kdybychom byli k politování, mohli bychom žít tak či onak s ostatními, aniž bychom se s ní setkali. Ať si tedy hlodají, ať koušou,¹⁹⁴ ať se sami v sobě utápí, jen ať si z našeho dobra udělají svou hořkost. Ty mi přesto budeš životem, duší, útočištěm v nesnázích a konečně i potěšením bez jediného kazu.

Bud' zdráva ty, díky níž jsem zdrav a šťasten já sám.

29 Ona

Všechno jsem opustila a uchyluji se pod tvá křídla,¹⁹⁵ svěřuji se do tvého poručení,

¹⁸⁷ Terentius, *Eunuchus* 318.

¹⁸⁸ Lucanus, *Pharsalia* 2,657.

¹⁸⁹ Besaleel byl řemeslník, kterého Bůh naplnil Božím duchem, aby vytvořil vše, co bude Mojžíš potřebovat pro vykonávání oběti. Cf. *Exodus*, 31, 1-11.

¹⁹⁰ Samsonovy vlasy, zdroj jeho síly. Písmo však hovoří o sedmi, ne o třech pramenech. Cf. *Soudců*, 16, 13-22.

¹⁹¹ Vztahuje se k Abšalonovi, který byl vyhlášený svou krásou. Cf. 2. *Samuelova*, 14, 25.

¹⁹² Jedno ze jmen Šalamouna. Cf. Isidor, *Etymologiarum sive Originum Libri XX*, 7, 6, 65: Salomon tribus nominibus fuisse perhibetur. Primum uocabulum eius Salomon dicitur, id est pacificus, eo quod in regno eius pax fuerit. Secundum nomen Ididia, eo quod fuerit dilectus et amabilis Domino. Tertium uocabulum eius Coheleth, quod Graece appellatur Ecclesiastes, Latine Contionator, quod ad populum loqueretur.

¹⁹³ Horatius, *Epistulae* 1, 2, 57.

¹⁹⁴ Ovidius, *Tristia* 4, 10, 123.

¹⁹⁵ *Rút* 2, 12.

abych tě usilovně následovala v dobrém i ve zlém.

Jen těžko se mi říkají tato smutná slova: Buď sbohem.¹⁹⁶

30 On

Budiž k tobě Bůh milostivý, moje líbezná. Jsem tvůj sluha, připravený splnit každý tvůj příkaz.

Buď zdráva.

31 On

Své líbezné paní, jedinému svému léku na každou nemoc. Kéž nikdy nepocítíš žádné trápení, nezakusíš žádnou chorobu.

Představ si, co by způsobila tvá přítomnost, když i jen vzdálená jsi měla takovou moc. Nikdy bych nepocítil ani tu nejmenší bolest, kdybych byl mohl alespoň jedinkrát pohlédnout do tvé půvabné tváře. Pověz mi, kde se nachází moje štěstí – je totiž je celé u tebe.

Buď zdráva a nikdy ne jinak.

32 Ona

Sám víš, že nikdo není šťastnější než já, že se zotavuješ. Věř, že to pro tebe vychází jižní slunce, to z tvého zdraví se radují zpívající ptáci. Kvůli tvé nemoci příroda vybočila ze svého obvyklého řádu.¹⁹⁷ Teplota vzduchu, doteď tak nízká, je toho důkazem – jakmile ucítila, že se uzdravuješ, radostí poskočila vzhůru. Teď, když ten skromný sníh roztál, všechno ožije, dny se na sebe budou usmívat a také my se budeme z boží milosti radovat jako dřív.

Hlavní je, abys byl zdravý, všechno ostatní nám bude dáno návdavkem.¹⁹⁸

33 On

Je třeba setřást ze sebe lenost a s venkovním žářem v sobě nalézt nový zápal pro psaní. Jestli mě nepředejdeš, začnu první.

Buď zdráva, ty, která jsi zářivější než luna, na niž právě hledím,¹⁹⁹ a sličnější než slunce, které zítra vyjde.

¹⁹⁶ Ovidius, *Tristia* 1, 3, 80.

¹⁹⁷ Cf. Marbod z Rennes, *Carmina*, PL 171, *Descriptio verna pulchritudinis*; *Píseň písni* 2, 11-12.

¹⁹⁸ *Matouš* 6, 33; *Lukáš* 12, 31.

¹⁹⁹ *Píseň písni* 6, 9.

34 Ona

Buď zdrav a uvaž, že obezřetné vyčkávání je lepší než neopatrná uspěchanost. Vyber vhodný čas k našemu setkání a dej mi vědět. Buď zdrav.

35 On

Své vyvolené její milý. Kéž následuješ jistým krokem naší započatou lásku.

Lehce bych ti odpustil, moje drahá, i kdyby ses byla vůči mě dopustila něčeho závažného. Vždyť ten, koho by neobměkčila tvá tak něžná, tak líbezná slova, by byl až příliš tvrdý. Ty však nyní nepotřebuješ mé odpuštění, protože jsi se vůči mě nijak neprovinila.

Buď zdráva.

36 On

Ctihodné dámě její pokorný sluha. Jsem vaším oddaným služebníkem.

Právě tak vás totiž musím odnynějška nazývat. Už nesmím říkat „ty“, ale „vy“, ani „má líbezná“ nebo „má drahá“, ale „má paní“. Protože už nejsem vaším důvěrníkem jako dřív a vy jste se mi stala cizí.

37 On

Svému jedinému očekávání, ten, který očekáváje čeká.²⁰⁰ Buď šťastná, ale kéž nezatoužíš být šťastná beze mne.

Jsem tvůj otrok. Celé mé tělo, celá má duše se obrací k tobě. Když tě nevidím, připadá mi, jako bych neviděl světlo. Slituj se nad svým milým, který chřadne a brzy zemře, jestli mu nepřispěcháš na pomoc. Zeptej se posla, co jsem udělal, když jsem dopsal dopis: zmučený nedočkavostí jsem se vrhl na lůžko.

Buď sbohem.

38 a On

Musím teď těmito slovy odkrýt plamen

Jež mi stravuje duši a pálí na troud tajemství mého srdce.

Jako si žádá vodu ten, koho trýzní žhavé slunce

Tak se já toužím doutknout tvého nitra.

Zde dopis končí a já jej pečetím.

²⁰⁰ Žalmy 39, 2.

38 b Ona

At' chceš nebo ne, zůstanu ti v srdci věrná.
Kéž je nám nebeský vládce prostředníkem,
Spojencem důvěry, jež je podstatou naší lásky.
Tyto mé verše jsou určeny tobě, drahý.
Poví ti, že mé srdce je ti věrné.
Vždyť pravá důvěra touží opakovat dřívější dobrodíní.
At' nás neustále zahrnuje vším, co je jí milé.
At' tě ruka Páně ochraňuje uvnitř i navenek.

38 c On

Důvode mého žití, buď šlechetná vůči tomu, kdo ti zachovává věrnost.
Vždyť v tobě spočívá všechna naděje mého života
A já tě miluji natolik, že svou lásku ani nedokážu vyslovit.
Den je mi bez tebe nocí, život je jako smrt.
Chci, žádám a z celého srdce si přeji,
At' se ti daří, at' žiješ a zvítězíš nad každým úkladem.

39 On

Své milované, sladší než kapka medu, sladší než celá medová plástev.²⁰¹ Jestli se něco ještě může přidat k její překypující sladkosti, at' se jí toho dostane. Jsi můj život, jsi moje touha.

Buď sbohem.

40 On

Své vznešené a velmi milé přítelkyni. Prosím, at' při mě stojíš stále tak neochvějně, jako chci já stát při tobě. Buď se mnou, buď mou duší, buď mou radostí.

Sbohem, ty, která jsi krásnější a sladší než plody třešní.

41 <<On>>

Slunci, k němuž má duše i mé oko vysílají pohled, který neuhýbá. At' se ti dostává všeho, co zmůže mé úsilí, když se k tobě přimknu celým svým tělem i duší.

Nic ti neukládám, dělej, co sama chceš. Napiš cokoli, třeba jen dvě slova, jestli můžeš.

²⁰¹ *Žalmy*, 18, 11.

Buď sbohem.

42 <On>

Té, kterou miluji a vždy budu milovat, sám pod svými krovky,²⁰² zžíraný útrapami lásky. Ať poznáš štěstí, jaké chci já poznat s tebou, a neprožíváš ho beze mne.

(...) Takový vyhraněný nesouhlas není postojem milující bytosti, ale někoho, kdo chce couvnout zpátky a naschvál vyhledává situace, kdy mezi námi panuje chlad. Dříve jsi ke mně taková nebyla, nechtěla jsi po přátelství, aby ti skládalo účty.²⁰³ Nehodlám s tebou soupeřit v tvrdosti, naopak jsem k tobě až příliš něžný. Přijímej si mé dopisy, ty, která mi tak nerada posíláš ty své. Řekni mi jenom, moje líbezná, jak dlouho mě ještě budeš mučit, jak dlouho mě budou uvnitř spalovat ty trýznivé plameny, aniž bych je mohl uhasit vodou tvých něžných slov? Mám toho ještě mnoho, co bych chtěl říci. Den ode dne hořím láskou víc a víc, zatímco ty ochládáš. (...)

Nic neskrývej, mluv upřímně. Buď sbohem.

43 On

Lilii, ne takové, která vadne, ale té, jejíž vůně se nikdy nemění, od jejího srdce. Chci ti dát vše, čím ti mohu prospět ze všech sil svého těla a své duše.

Příroda do tebe beze vší pochybnosti vložila veškerý půvab tohoto světa, protože kamkoli se obrátím, nikde nenacházím nic líbezného krom tebe samotné. Kdykoli si tě přivolám na mysl, vidím, cítím, rozeznávám, raduji se, zapomínám na všechny strasti a jsem úspěšnější ve všem, co dělám. A proto ti, zdroji mé životní síly, přeji věčné zdraví.

Buď sbohem a nos mě stále ve svém nitru.

44 On

Své nedotknutelné radosti. Kdykoli nejsi se mnou, jsem skutečný vyhnanec a chudák. Žij šťastně a raduj se, jak můžeš, je-li dovoleno, aby ses radovala beze mě.

Buď zdráva. Pán je mi svědkem, že když jsem vyslovil toto pozdravení, měl jsem v očích slzy.

45 Ona

²⁰² *solitarius in tecto*. *Žalmy* 101, 8: vigilavi et factus sum sicut passer solitarius in tecto.

²⁰³ Cf. Cicero, *Laelius* 58.

Svému cedrovému příbytku,²⁰⁴ slonovému sloupu, na němž spočívá celičkový ten dům.²⁰⁵ Posílám ti bělost sněhu, svit měsíce, bílé světlo slunce, zář hvězd, vůni růže, krásu lilie, lahodnost vonné masti, úrodnost země, jasnost nebes a vše líbezné vůkol.²⁰⁶

Ať pro tebe citera s bubnem hrají něžnou píseň. Kdyby má vůle, můj nejdražší, mohla dosáhnout svých cílů, vše, co ti nyní píšu v tomto dopise, by se stalo skutkem, až budeme spolu. (...) Když jsi odešel, odešla s tebou má duše i má mysl a nezbylo tu nic než hloupé a zbytečné tělo. Jen ten, kdo nahlédl do tajemství srdce každého člověka, ví, jak mě mučila tvá dlouhá nepřítomnost. Jako čeká vyprahlá země během spalujícího měsíce Siria²⁰⁷ na déšť z nebe, tak po tobě touží má utrápená úzkostná mysl. Nyní však budiž chvála Bohu na nebesích²⁰⁸ a mně radost tady na zemi, protože vím, že ty, kterého miluji nade všechny, žiješ a jsi zdrav. Pokaždé, když mě osud srazil na kolena, pomohla mi vstát tvá něžná útěcha. Pohybuješ se vpřed na kolech ctností,²⁰⁹ a jsi mi proto zdaleka vzácnější než všechno zlato a topaz. Nemohu ti dále odmítat samu sebe jako Byblis Kaunovi,²¹⁰ Oinóné Paridovi²¹¹ nebo Briseovna Achillovi.²¹² (...) Co říci více? Posílám ti tolik radosti, kolik jí měla Antiphila, když se vrátil její Clinia.²¹³ Nemeškej s příchodem – čím rychleji přijdeš, tím rychleji najdeš, co ti přinese potěšení.

Buď živ a zdrav, aby ses dočkal příchodu Elijášova.²¹⁴

46 On

Naději, po níž tolik toužím, dobru takovému, že když jej člověk jednou získá, už nemůže toužit po ničem dalším. Chtěl bych být hoden stát se součástí toho dobra, prahnu

²⁰⁴ *Cedrine domui sue. 2. Samuelova 7, 2: dixit ad Nathan prophetam vides ne quod ego habitem in domo cedrina et arca Dei posita sit in medio pellium. 1.Paralipomenon 17,1: cum autem habitaret David in domo sua dixit ad Nathan prophetam ecce ego habito in domo cedrina arca autem foederis Domini sub pellibus est.*

²⁰⁵ *eburnea statua, supra quam domus innititur tota. Píseň písni 7, 4: collum tuum sicut turris eburnea oculi tui sicut piscinae in Esebon quae sunt in porta filiae multitudinis nasus tuus sicut turris Libani quae respicit contra Damascum.*

²⁰⁶ *Ester, 4, 3.*

²⁰⁷ *Sirius* neboli *Canicula*. Suché období zhruba mezi 24. červencem a 24. srpnem. V tomto období hvězda Sirius vychází a zapadá ve stejnou dobu jako Slunce, což vedlo antické učence k přesvědčení, že hvězda Sirius má přímou spojitost se silným horkem. Cf. E. Konsgen, „*Der Nordstern scheint auf dem Pol*, Baudolinos Liebesbriefe an Beatrix, die Kaiserin - oder *Ex epistolis duorum amantium*“, *Nova de veteribus. Mittel- und neulateinische Studien für Paul Gerhard Schmidt*, Mnichov-Leipzig, 2004, s. 1114-1121.; Plinius Starší, *Historia naturalis*, kniha II, 40-42-43.

²⁰⁸ *Lukáš 2,14.*

²⁰⁹ *Obraz vozu, jehož kola tvoří ctnosti. Cf. Sv. Jeroným, Epistulae, 52,13,3: uis scire, quales dominus quaerat ornatus? habeto prudentiam, iustitiam, temperantiam, fortitudinem. his plagis caeli includere, haec te quadriga uelut aurigam christi ad metam concitum ferat.*

²¹⁰ *Byblis*, dcera Milétova, která se zamilovala do svého dvojčete Kauna, neunesla odmítnutí a nakonec byla proměněna v pramen. Cf. Ovidius, *Metamorphoses* 9, 454-665.

²¹¹ *Oinóné*, horská nymfa, první Paridova žena. Cf. Ovidius, *Heroides* 5.

²¹² Cf. Ovidius, *Heroides* 3.

²¹³ Cf. Terentius, *Heautontimorumenos*.

²¹⁴ Cf. *Malachiáš 3, 23.*

po něm s takovou nedočkavostí, že ji lze sotva vyslovit, sotva jí uvěřit.

Duše moje, jak jsem se potěšil tvým dopisem a s jakým nadšením ti chci odpovědět na tvou lásku! Chtěl bych však svou odpověď raději ozřejmit činy než vyjádřit slovy. Tolik tě toužím vidět, zmírám tou touhou.

Buď sbohem, moje duše, moje krásko,²¹⁵ veškerá má radosti. Žádná pro mě není krásnější než ty, žádná není lepší.

47 On

Nejčistší duši, jakou kdy zrodila země pod nebesy, nejnešťastnější ze všech lidí. Tak ti přeji štěstí, jak ho ten, kdo přeje, sám postrádá.

Nešťastná noci, protivný spánek, ostudná nečinnost!

Buď sbohem, má jediná útěcho, má jediná potravo, můj jediný odpočinek. Všude, kde jsem já, jsi i ty opravdově přítomná.

48 Ona

Milující přeje milujícímu svěžest a sílu lásky.

Nikdo nesmí žít ani růst v dobru, kdo neumí milovat a ovládat své vášně. Je snad třeba dalších slov? Vzplála jsem ohněm tvé lásky a chci tě milovat po všechny časy.

Buď sbohem, mé jediné štěstí, jediný člověče na světě, kterého miluji.

49 <Ona>

Růži, která nevadne a rozvíjí se v květ krásy, ta, která tě miluje nade všechny. Ať rosteš v květu a kveteš v růstu.

Ty víš, největší částí mé duše,²¹⁶ že lidé se milují z různých důvodů, ale z žádného z nich nemůže vzniknout přátelství tak pevné jako to, které je založeno na poctivosti, ctnosti a hluboké náklonnosti.²¹⁷ Myslím si totiž, že přátelství těch, kteří se zjevně milují jen pro bohatství²¹⁸ nebo pro rozkoš, nemá v sobě nic trvalého, protože samotný důvod jejich lásky je pomíjivý. Jakmile jednou bohatství a požitky zmizí, ztrácí se ihned i láska těchto lidí, kteří se nemilují kvůli sobě samým, ale kvůli věcem.

Naproti tomu má láska je s tebou spojená jinou, trvalou smlouvou. K lásce k tobě mě nepřivedla tíživá závaží bohatství, svádějící víc než cokoli jiného k nepravosti, ale jen

²¹⁵ *Píseň písní* 2,10.

²¹⁶ Baudri z Bourgeil, *Carmina* 6, 16.

²¹⁷ Cf. Cicero, *Laelius* 20.

²¹⁸ Cf. Cicero, *Laelius* 20; *De officiis* 3, 43.

nejznamenitější ctnost, v níž spočívá prvotní příčina všeho čestného a veškerého zdaru. Ctnost, která si vystačí sama o sobě a nic jí nechybí. Ctnost, která brzdí všechnu žádost, potlačuje vášně, mírní veselí, ruší bolest. Poskytuje vše, co je patřičné, milé a příjemné, a nenašla by nic lepšího než samu sebe. Nalezla jsem v tobě svrchované dobro, kterému se nic nevyrovná, a proto tě miluji. A protože je zřejmé, že toto dobro je věčné, nemám důvod pochybovat, že tě budu milovat už navždy.

Věř mi tedy, můj vytoužený milý, že ani bohatství ani pocty, ani nic z toho, po čem prahnou horliví následovníci této doby, mě nemůže odvrátit od mé lásky k tobě. Nebude dne, který bych nechala uplynout, aniž bych si na tebe vzpomněla.

Je to velká opovážlivost, chtít se na tebe obracet vzdělanou řečí. Vždyť ani tomu, kdo je skutečně vzdělaný, komu vědění proniklo až do morku kosti a pro koho se ovládnutí všech disciplín stalo postupem času a spolu s životní zkušeností zvykem, nestačí jen vykreslit květnatý portét výmluvnosti, aby si vysloužil právo stanout před takovým učitelem jako jsi ty. A co teprve já, která jsem sotva schopná vytvořit pár hříček, které nemají chuť okousaných nehtů, a ani neklepou na čelo postele.²¹⁹

Kdokoli, kdo získal určité vzdělání a mylně se pokládá za učence,²²⁰ by zcela dobrovolně ztratil řeč a oněměl před takovým učitelem, ano, učitelem ctností, učitelem mravů, před kterým se po právu sklání zástupci francouzské inteligence a uctivě povstává pýcha celého světa.²²¹

Proto ať mi tvá dobrotivost věří, že kdybych nevěděla o přátelském citu a ryzí lásce, které v sobě nosíš, nedovolila bych si poslat ti neotesaný dopis psaný tak málo uhlazeným stylem. Ale neochvějná a něžná láska mě ti – snad přes tvou nelibost, i když doufám, že se pleť – vetknula háčkem do srdce²²² a já jsem pochopila, při horoucích citech, jež k tobě chovám, že ať se objeví jakákoli překážka, nikdy nedokáže zabránit mé naprosté oddanosti. A proto, kdyby to záleželo jen na mé vůli, dostal bys nejen tento dopis, ale i mnoho dalších. Nedělala bych nic jiného než ti psala, a nedala bych svému peru jediný den oddechu, i kdyby tě nudilo odepisovat mi zpátky.

Na počátku jsi ve mně probudil lačnost po svých dopisech, ale dosud jsi ji plně nenasytil. Trápím se uvnitř svou obvyklou touhou po svých blízkých, a proto kdybys mi byl věnoval delší psaní, zmírnil bys mou bolest. Avšak i tento tvůj krat'ouneký láskyplný pozdrav

²¹⁹ Klepání na čelo postele, kterým se udává rytmus. Persius, *Satires* 1, 106: *summa delumbe saliu hoc natat in labris et in udo est Maenas et Attis nec pluteum caedit nec demorsos sapit unguis. sed quid opus teneras mordaci radere uero auriculas?*

²²⁰ *Sciolus*. Sv. Jeroným, *Epistulae* 48, 3: *norunt litteras, uidentur sibi scioli.*

²²¹ Boethius, *De consolatione philosophiae*, Proemium 1, 2.

²²² Představa udice, viz poznámka 28.

přijímám, jako by to byl posel Páně, a každou hodinu jej čtu znovu a znovu. Když jej líbám namísto tebe, snažím se tím ukojit svůj palčivý hlad. Nevěř, že je mi na tomto světě něco příjemnějšího než mluvit s tebou, psát ti nebo slyšet tvá slova.

Medová sladkost tvých dopisů si našla pevné místo v mém srdci a jakmile na ni pomyslím, mění se můj smutek v radost a má skleslost ve veselí. Bůh ví, že není nic, čemu lze věřit upřímněji. A i když ty tomu na rozdíl ode mne nejspíš nevěříš, dá-li Pán, přijde jednou den, kdy pochopíš, že jsi nikdy neslyšel nic pravdivějšího.

Jako se nic nevyrovná slunci na nebeské klenbě,

tak se ti na tomto světě žádný nepodobá.²²³

Dokud budeš žít, buď zdrav a šťasten, po smrti ať se dočkáš radosti!

Abych tě dál neunavovala neotesanou řečí: kéž nad tebou drží ochrannou ruku nejvyšší Zachránce. Buď zdrav, ty, který setřeš všechny mé smutky, kdykoli na tě jen pomyslím. Buď navěky zdrav.

50 On

Jediné studentce filozofie mezi všemi dívkami naší doby, jediné, do níž štěstěna vložila mnohonásobné dary všech ctností, jediné krásné, jediné sličné, ten, který je díky tvému daru živen éterovým vánkem,²²⁴ ten, který žije jen tehdy, je-li si jistý tvou přízní. Ať jsi ve všem svém konání úspěšná a stále se posouváš vpřed, pokud je možné dojít ještě dál, když už se člověk dostal až na samý vrchol.

(...) Obdivuji se tvému nadání, díky němuž se tak přesně vyjadřuješ o zákonech přátelství, jako bys Cicerona nečetla, ale sama mu vštípila jeho poučky.

(...) Abych se ovšem dostal k odpovědi, jestli mám vůbec právo nazývat odpovědí, kde se nevrací nazpět nic, co by mělo stejnou hodnotu, odpovím po svém způsobu:

Máš pravdu, nejsladší že všech žen, když říkáš, že nás dva nespojila láska, jaká obvykle spojuje ty, kterým jde jen o vlastní prospěch.²²⁵ Ti hledají v přátelství užitek a jejich věrnost stojí a padá s majetkem.²²⁶ Ctnost nepovažují za vzácnost, chtějí po příteli, aby jim skládal účty,²²⁷ netrpělivě počítají na prstech ruky, co se jim má vrátit,²²⁸ a nakonec jim není

²²³ Vergilius, *Aeneis*, 1, 233.

²²⁴ Vergilius, *Aeneis*, 1, 546.

²²⁵ *1. Korintským*, 13,4-5.

²²⁶ Ovidius, *Ponticae* 2, 3, 10.

²²⁷ Cf. Cicero, *Laelius*, 58.

²²⁸ Ovidius, *Ponticae* 2, 13, 17-18.

potěchou nic vyjma zisku.²²⁹

Nás však spojil jinou smlouvou, neřekl bych osud, ale samotný Bůh.²³⁰ Vybral jsem si tě mezi tisíci²³¹ pro tvé nespočetné ctnosti a nehledám v tobě jiný vlastní prospěch než odpočinek, než lék na všechno utrpení. Mezi všemi pozemskými statky mě jen tvá krása může občerstvit a dát mi zapomenout na všechny bolesti. Tebou se nasytím, když hladovím, osvěžím se tebou, když žízním, jsi mým odpočinkem, když jsem unavený, jsi mým teplem, když je mi zima, jsi mi stínem, když trpím horkem, jsi mi jedinou skutečnou útěchou v každé útrapě.

A i ty, snad protože jsi o mně měla dobré mínění, jsi mě uznala hodným nechat mě poznat tě blíže. V mnoha ohledech se ti nemohu rovnat, a abych byl upřímný, v žádném ohledu, protože ty mě předčíš i tam, kde se zdálo, že vynikám. Tvé nadání a tvá výmluvnost, daleko přesahující tvůj věk a pohlaví, začínají teď uzrávat. Jaká pokora, jaká laskavost vůči všem! Jaká obdivuhodná uměřenost v takové důstojnosti! Neoslavují tě nade všechny, nestaví tě do výše, abys odtud svítila jako lucerna a zářila všem na očích?²³²

Věřím a troufám si tvrdit, že není nikdo ze smrtelníků, žádný příbuzný nebo přítel, kterého bys kladla přede mne, a abych byl ještě opovázlivější, kterého bys mi kladla na roveň. Nejsem z olova,²³³ nejsem kus dřeva, nemám zobák z rohoviny, abych jasně necítil, kde je pravá láska a kdo mě ze srdce miluje.

Buď zdráva, ty, díky níž jsem sám zdravý, a dej mi vědět, jak moc jsem v tvé přízni, protože tvá přízeň je mi jediným svátkem.

51 On

Plnému neporušenému potěšení své duše. Ať je pro tebe dnešní den šťastný, stejně jako všechny další.

Dej mi vědět, moje líbezná, jak se ti daří. Neuzdravím se, dokud mi k tomu vědomí, žes sama zdráva, nedá důvod.

Buď zdráva a šťastná tak dlouho, dokud bude divočák milovat hřebeny hor.²³⁴

52 <On>

²²⁹ Terentius, *Heautontimorumenos*, 234.

²³⁰ *Matouš*, 19, 6.

²³¹ *Píseň písni* 5, 10.

²³² *ut inde quasi de candelabro luceas et omnibus spectabilis fias. Matouš*, 5, 15: neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio sed super candelabrum ut luceat omnibus qui in domo sunt.

²³³ Terentius, *Heautontimorumenos* 887.

²³⁴ Vergilius, *Eclogae* 5, 76.

Lilii od oleandru.²³⁵ Ať jsi věčně v květu.

Protože nerespektujeme nařízení Pána, když k sobě nechováme vzájemnou lásku, musíme uposlechnout Písmo svaté.²³⁶

Buď zdráva a šťastna tak dlouho, až bych snad byl tvého štěstí přesycen.

53 Ona

Tomu, kdo projevy své ušlechtilosti šíří kolem sebe podivuhodné paprsky světla moudrosti,²³⁷ kdo se v plném květu svého mladého těla podobá běloskvoucí lilii i právě rozkvetlé růži, od té, která je prosta jakékoli znalosti. Posílám ti vše, co prospívá pravé lásce.

Kdyby na mě z medové plástve moudrosti skanula byť jen jediná kapička schopnosti poznání,²³⁸ pokusila bych se se vším elánem svého ducha popsat tvé životodárné lásce jisté věci prostřednictvím písmen dopisu. V celém latinském jazyce jsem nenašla žádné slovo, které by jasně vyjádřilo, jak moc se k tobě upíná má duše. Protože, Bůh je mi svědkem, já tě miluji neobyčejnou a výjimečnou láskou, a to je také důvod, proč mě nic, ani osud, nemůže a nikdy nebude moci od toho citu odvrátit – jediné až smrt. Každý den toužím a přeji si občerstvit se pramenem tvé přítomnosti. Den mi připadá jako měsíc, týden jako rok, kdykoli čekám, až se přede mnou objeví líbezná tvář tvé lásky (...)

V srdci se mi rodí a sílí bolest tak veliká, že by celý rok nepostačil, abych ji dokázala popsat. Celé mé tělo je skleslé, má duše pozbyla svou obvyklou veselost.

Buď sbohem.

54 On

Té, kterou miluji a budu milovat navždy, její nejměkčí. Ať naše láska nedojde konce a stále víc prospívá.

Kdybys měla, nejlíbeznější ze všech věcí, pochybovat o oddanosti svého přítele, nebo kdybych já si nebyl naprosto jist tvými city, museli bychom se uchýlovat k psaní delších dopisů, museli bychom se dovolávat dalších důkazů, abychom podpořili vzájemnou lásku. Naše láska však nyní zesílila natolik, že září sama o sobě bez další pomoci, a stačí nám i jen málo slov, protože za nás mluví činy. Přesto je potřeba, abychom se vzájemně navštěvovali a dopisy si nahrazovali fyzickou přítomnost, kdykoli nenasytná závist zlých lidí nestrpí, abychom se vídali podle libosti.

²³⁵ *Ligustrum*, dosl. ptačí zob. Pro zachování poetičnosti nahrazeno výrazem „oleandr“ - tato rostlina má také bílé květy.

²³⁶ *Jan* 13, 34.

²³⁷ *Knih moudrosti* 6, 23.

²³⁸ *Scibilitas*, Abélardův neologismus. Cf. Abélard, *Dialectica* 1, 2, 3, ed. De Rijk, s. 85.

Co víc napsat? Ať mi tě všemohoucí Bůh dlouho zachová ničím nedotčenou, jak ho o to často prosím a z hrudi se mi přitom dere nejeden povzdech. (...)

Dovolme odejít těm, které nemůžeme zadržet. Je to dobrá rada do budoucna.

55 Ona

Nejdražší ze všech živých bytostí, kterou miluji víc než život, hluboce oddaná přítelkyně. Z celého svého srdce a z celé své duše ti přeji jen to nejlepší.

Nevěřím, že nevíš, mé líbezné světo, že když se vhodí popel do pohasínajícího ohně, oheň se tím neuhasí.²³⁹ Jestliže mu popel zabráni planout, nedokáže mu zabránit žhnout. Stejně tak nic, co přichází zvenčí, mi tě nedokáže vymazat z paměti, protože já jsem si tvůj obraz připoutala k srdci zlatými okovy.

Co říci dále? Bůh je mi svědkem, že tě miluji pravou a upřímnou láskou.

Bud zdrav, mé největší potěšení.

56 On

Té, po níž toužím víc než po čemkoli, po čem lze toužit, její nerozlučný přítel. Ať se ti dostane všeho dobrého, co je určené jen milencům.

Tvá slova jsou sladší nežli med²⁴⁰ a jasně vypovídají o tvé upřímné oddanosti. (...) Váhám, co říci, protože tě miluji tak, že svou lásku nedovedu vyjádřit v její skutečné podobě. Věci dospěly tak daleko, největší útěcho mého života, ano, až tak daleko, že nedokážu nalézt slova pro tvou nekonečnou dobrotu. Když jsi zdráva, nic mě nemůže zarmoutit. Když tě sužuje nemoc, nic mě nedokáže potěšit. Proto chceš-li dbát o svého milého, buď zdráva a sám budu zdrav. Bůh, před kterým nelze nic utajit, ví, že jsi uložena tak hluboko v mém srdci, že každá má myšlenka je určená jen tobě.

Měj se dobře, nejlíbeznější nejen ze všech žen, ale ze všech věcí obecně.

57 Ona

Svému nejkrásnějšímu šperku, ta, která se stala jeho přítelkyní ne pro jeho krásu, ale pro jeho ctnosti. Ať máš hojnost nejvyšší rozkoše.

Jak sám víš, želbohu uplynulo už mnoho času od chvíle, kdy jsme spolu rozmlouvali tváří v tvář. Přesto věz, že, ačkoli se nemohu těšit z tvé přítomnosti tak, jak bych chtěla, neustále vidím tvůj obraz ve svém nitru – alespoň v tomhle mi nic nebrání – a raduji se z tvého zdraví

²³⁹ Vergilius, *Aeneis* 8, 410.

²⁴⁰ *Sírachovec* 24, 27.

a tvého zdaru.

Měj se dobře, můj milovaný, a miluj mě láskou, jakou já miluji tebe.

58 Ona

Příteli, jak doufám, ta, která byla kdysi alespoň podle slov milována víc než jiné a nyní je nezaslouženě zbavena privilegia lásky. Posílám, co oko nespatrilo a co neproniklo do srdce.²⁴¹

Buďte zdrav a zbavte mne mého břemene co nejdříve.

59 On

Své milované, kterou člověk musí milovat nade vše, co je nebo kdy bude. Přeji ti stále zdraví a přemnoho zdaru ve všem dobrém konání.

Nevyhnutelné mi překazilo plány, postavilo se levou nohou do cesty mému přání.²⁴² Já jsem vinen, já jsem tě přinutil hřešit.

60 Ona

Tomu, koho jsem až dosud věrně milovala a koho však už nadále nebudu poutat svou blouznivou láskou. Přesto ti dávám pevnou záruku své náklonnosti a věrnosti.

Dokud měly tvé city pevný základ, pro silné pouto lásky jsem se ti otevřela. Vložila jsem do tebe totiž veškerou svou naději jako do nedobytné věže.²⁴³ Víš také, pokud to dokážeš uznat, že jsem k tobě byla vždy upřímná, a nechci, aby tomu bylo jinak. Přemýšlej o tom, znovu a znovu o tom přemýšlej, i o jiných věcech. Pravda je taková, že jsem pro tebe neustále naplno a důsledně podstupovala různé zkoušky, a nedokážu ani popsat, s jakou odhodlaností a s jakou náruživostí jsem vykročila vstříc naší lásce. Jestli bylo třeba zpřetrhat to pouto,²⁴⁴ kterým jsme se zavázali, ať teď alespoň není porušováno znovu – i tak je v tom plno hořkosti. Ušetři mě svých výčitek, ať už neslyším tvá slova.²⁴⁵ Odtud, odkud jsem doufala, že mi vzejde tolik dobrého, vzešly jen bolestné vzdechy mého srdce.

²⁴¹ *I. Korintským*, 2,9.

²⁴² Ovidius, *Ponticae*, 4, 6, 7-8.

²⁴³ *nam et omnem spem meam quasi turrim invictam in te fundaveram*. *Žalmy* 60, 4: quia factus es spes mea turris fortitudinis a facie inimici. Cf. Cassiodorus, *Expositio in Psalmos* 60, 4, ed. Adriaen, CCSL 97 (1958), 539. Per turris similitudinem ipsum dominum significat saluatorem. Turris enim ciuitatis muros uindicat et irruentes hostes ex alto uulnerat; sic uirtus domini populum suum defendit, cum aperte inimicum eius oris sui contradictione prostrauerit. Sed turris illa uirtutibus est plena, non gladiis; pugnat uerbo, non proelio; iubens omnia, non decertans: quam non aries quassat, non aliqua machinamenta debilitant, nec localiter defendit, sed per totum mundum famulos suos inuicta protectione custodit.

²⁴⁴ *Deuteronomium* 5, 2.

²⁴⁵ *Deuteronomium* 18, 16.

At' všemocný Bůh, který nechce dát zahynout žádnému člověku a miluje všechny hříšníky láskou větší než otcovskou, osvítlí tvé srdce září své milosti a zavede tě na cestu spásy, abys mohl poznat jeho nádhernou a dokonalou vůli.

Sbohem. Tvá moudrost a tvé vědění mě podvedly²⁴⁶ a naše korespondence proto musí dneškem ustát.

61 On

Své dámě, kterou miluji a budu milovat navždy, její nejnešťastnější přítel, jehož život se už téměř neliší od smrti. Kéž cesta, kterou se dalo započaté přátelství nikdy nemá konce, at' už si to přeješ nebo ne.

Nevím, jaké mé provinění mohlo způsobit, že chceš tak rychle odvrhnout veškeré slitování i naše důvěrné přátelství. Musí to být jedna z těchto věcí – buď jsem se vůči tobě nesmírně provinil, nebo v tobě bylo už předtím tak málo lásky, žes ji teď mohla odhodit s takovou lehkostí, s takovou nedbalostí... Snad jsi mě na ně dostatečně neupozornila, ale nejsem si vědom žádného svého provinění. Leda bys chtěla nazývat proviněním, když si někdo nařiká na svá neštěstí a své obavy u toho, u koho s nadějí hledá lék, doufá v útěchu. (...)

To nebyla slova přítele, nebyla to slova někoho, kdo po celou dobu smýšlí upřímně, ale někoho, kdo hledá záminku, kdo dokonce dlouho čekal na záminku, aby měl důvod zničit lásku. Jakým svým činem nebo jakým svým slovem, ptám se tě, jsem vyvolal tahle tvá urážlivá slova? Vhodila jsi mě polomrtvého v prostřed moře,²⁴⁷ zasypala jsi mé rány novými ranami, přidala novou bolest k mým bolestem. (...) Kdybys mě milovala, nebyla bys mluvila takhle. Vyber nám za soudce, koho chceš, a já mu jasně dokážu, že ses vůči mně provinila víc než já vůči tobě. A je jisté, že kdokoli si pozorně přečte tvá slova, pochopí, že to nejsou slova někoho, kdo miluje, ale někoho, kdo hledá důvod k roztržce. Z žádného místa tvého dopisu ke mně nepromlouvá srdce plné něhy, ale naopak srdce tvrdé a lásce nepřístupné.²⁴⁸ (...)

Přesto, duše moje, osuš slzy, i když já sám nedokážu osušit ty své.
Buď sbohem. Dostal jsem tvůj dopis plný slz a v slzách ti posílám svůj.

62 Ona

Milovaná milovanému. At' se ti dostane všeho blaženého u Pána i všeho čestného a radostného lidského.

²⁴⁶ *Izajáš* 47, 10.

²⁴⁷ *Exodus* 14, 27.

²⁴⁸ Ovidius, *Metamorphoses* 11, 766-767.

Kdyby mi bylo bývalo dáno takové umění slova, abych ti dokázala správně odpovědět, s radostí bych sestavila tak důstojnou odpověď, jaké bych jen byla schopna. Protože mám však jen nedostatečné nadání, odpovídám ti podle svých sil a v mezích svých malých znalostí. (...) Ať se věci mezi námi odehrávají tak, abys ty nepodstupoval nebezpečí a mně nehrozil skandál.

Ach, mužská zatvrzelost! Je pravdivé to přísloví, které často slyším: Mužova náklonnost je jako korouhvička ve větru.²⁴⁹ (...)

Doufala jsem, že i kdybys musel přetpět okovy,²⁵⁰ mučící železa, vězení, pouta nebo i ránu meče, nic ti nezabrání najít způsob, jak se ke mně dostat a osobně si se mnou promluvit o tom, co stálo v tvém dopise. Nechci, aby se z tvých očí dál řinuly slzy, protože mužům nepřisluší plakat, mají si navenek zachovat neotřesitelnou vážnost, která je šlechtí.

Je čas, můj drahý, abychom nechali stranou tyto hořké a plačtivé rozhovory, a zapečetili voskem jiné, příznivější a radostnější. Napiš mi, můj milý, něco veselého, něco veselého zpívej. Žij blaze a šťastně. Téměř jsi na mě zapomněl, má líbeznosti, kdy tě uvidím? Dopřej mi jen jednu šťastnou hodinu.

63 On

Své milované. Ať se ti dostane všeho, co si žádá upřímná oddanost dvou lidí, kteří se milují tak jedinečným způsobem.

Dopis, který jsi poslala, byl plný vyzrálých vět a měl promyšlenou a uspořádanou kompozici. Zcela jistě jsem nikdy neviděl lépe vystavěný dopis. Dá-li Bůh, má nejsladší, přichystám ti mnoho líbezných a přešťastných hodin.

Buď zdráva, duše moje.

64 <On>

Své milované. Toužím tě tváří v tvář zahrnout štěstím.

Měj se dobře a dbej na to, abych v tvých očích nikdy neviděl slzy. Buď šťastná a věř v oddanost svého věrného přítele.

65 <On>

Své duši její duše. Ať jsme nadlouho spojeni v jedinou.

²⁴⁹ Dosl. Mužova náklonnost je spojena s hrací kostkou. *Pietatem viri talo legari*. Cf. *Kirchenlateinisches Wörterbuch*, heslo *talus*.

²⁵⁰ *Židům* 11, 36.

66 Ona

Sešli mi šťastná znamení, Kleió,²⁵¹
Ozdob mé knihy zpěvů, dodej jim líbeznost
Mysli má, buď prosím bdělá, když máš nad sebou takového strážce.
A vy, nástroje, rozezvučte se příznivým Jovovým dechem
Hle, blíží se světlo, noc se dává na útěk
Hle, přichází světlo, temná noc mizí
Pohled, jak duchovenstvo září ve světle učitele
Zář učitele zahání noc předchozího
Múzy, zapějte zvučným hlasem chválu!
Zpívej první, Kleió: „Věčnou slávu květu duchovenstva!”
Poté ty, Euterpé:²⁵² „Ať kvete a násobí se jeho štěstí!”
Teď řekni, Thaleio:²⁵³ „Ať je plný síly, dokud porostou srpečky měsíce!”
Dodej, Melpomené:²⁵⁴ „A dokud budou foukat chladné větry zimy!”²⁵⁵
A ty, Terpsichoré:²⁵⁶ „Ať je zdrav a šťasten po věky věků!”
Žádám též Kalliopé,²⁵⁷ aby zapěla sladké zpěvy,
A ty, Úranie,²⁵⁸ zpívej spolu s ní: „Ať žije a roste svými ctnostmi!”
Ozdob ho mravy, vzdej mu pocty, Polyhymnie.²⁵⁹
Nyní řekni, Erató:²⁶⁰ „Ať je šťasten ve svém těle na tomto světě.
Šťasten na tomto světě, a později plný radosti tam
Kde se navěky radují blažení, navzájem si milí.”
„Ať je živ a zdrav, ať se mu daří!”, zapějte všechny Kamény.
„Ať pozná na světě tolik radostí, kolik je ryb v moři!”
Co víc říci, co dál napsat? Pokoj s ním, amen.

Buď zdrav, můj dechu.

²⁵¹ Múza dějepisectví. *Slovník antické kultury*, Praha Svoboda, 1974. Cf. Fulgentius Mytographus, *Mytologiarum libri tres*, 1, 15.

²⁵² Múza hudby.

²⁵³ Múza veselého básnictví a komedie.

²⁵⁴ Múza tragédie.

²⁵⁵ Ovidius, *Tristitia*, 4, 7, 1.

²⁵⁶ Múza tance.

²⁵⁷ Múza epického básnictví.

²⁵⁸ Múza astronomie.

²⁵⁹ Múza zpěvu.

²⁶⁰ Múza milostné poezie.

67 On

Buď sbohem, moje nejsladší, a dej svému milému svolení. Měj se dobře a smýšlej o mně tak, jak já smýšlím o tobě. Jsi metou, ke které neustále směřuji, jsi cílem mého běhu a mým odpočinkem. Měj se dobře, ty, kterou miluji nade všechno, co lze milovat.

68 On

Mé nejsladší od jejího nejsladšího. Posílám, cokoli si lze představit ještě sladšího. Měj se dobře, ty, která předčíš vše, co má sladkou chuť. Snažně tě prosím, abys mi napsala, jak se ti daří, protože tvoje štěstí je mým největším potěšením. Dej mi vědět, kdy bych mohl přijít.

Buď zdráva.

69 Ona

Let', dopise můj, dones příteli mou výčitku

Ale přidej i slůvka pozdravení.

Proměň ho, prosím, i kdyby snad nechtěl

Mluv, protože mým zásluhám se nedostává odměny.

(...)

Uvěřila jsem všem jeho lživým slovům.

Jen ať si vzpomene na slzy, jež kvůli mě proléval,

Jen ať si vzpomene, jak mi říkával, že zemře,

Nebude-li moci užívat plodů naší nádherné lásky.

A jak kdysi chválil, co teď pokládá za bezcenné.

Zeptej se ho, kam zmizel pláč, kam prosby?

Kam závazek věrnosti, který mi dříve dal?

Proč za mnou chodí tak málo, proč zraňuje mé srdce?

Nezasloužila jsem si být tak oklamána.

Žádám, ať tyto verše nečte oko závistivce.

Nechci, aby je znala srdce naplněná zlou vůlí.

Nevím, jakými sladkými slovy se k tobě obrátit, můj milovaný, přesahuje to schopnosti mého ducha. Stejně jako si lidské srdce vybralo hlavní sídlo uprostřed krve, tak si tě má mysl vybrala jako nejvyšší touhu každé z podob mého citu.

Má duše žízní láskou, jež nemá srovnání, u pramene, kde se zračí tvá tvář. Bez tebe

nikdy nebude můj život šťastný. (...)

Kolik písmen má tento dopis, tolik bolestých ran vnaší do mého srdce každá nová vlna krve. Části mého srdce, cos to udělal? Divím se, jaká síla tě mohla donutit k tak náhlé proměně – tebe, kterého jsem si připoutala na dno srdce pevnou kotvou své lásky. Stala jsem se proto uctívačkou popela a brašny²⁶¹ a mé oči dnem i nocí roní slzy.²⁶² Co víc napsat? Proklál mě nad všechno ostřejší šíp bolesti²⁶³ a ten, kterým nepohnou mé nářky a zoufalství, přitom zůstává tvrdší než ocel.

Buď zdrav a šťasten na tomto světě a je-li to možné, i na tom, který přijde.

70 On

Té, kterou toužebně očekávám a vždy budu. Přeji ti vše dobré, po čem lze toužit nebo co si lze přát.

Buď zdráva.

71 Ona

Polekala mě slova našeho Pána, která říkají: Je těžké vzepřít se ostnu.²⁶⁴ Posílám ti proto tento dopis bez příkras, dokazujíc ti jím, jak oddaně se ve všem podřizuji tvé vůli.

Východ a západ slunce dělí velká vzdálenost,²⁶⁵ ale tam, kde jsou dva dlouho v odloučení, důvěra oplácí důvěru. Jestliže je spojilo pouto opravdové lásky,²⁶⁶ nejsou si vzdálení ani na chvíli. Kdekoli právě pobývají, jsou v mysli i v duši spojeni. Měla jsem toho spoustu, co říci,²⁶⁷ ale brání mi přílišná hořkost v srdci.²⁶⁸ Chtěla bych být v tuto hodinu po tvém boku a rozmlouvat s tebou. Bylo by v pořádku cítit lehký smutek, ale mé srdce vzdychá až příliš mnoho. A povzdechy se ještě násobí, když se ohlédnu za časy svého snaživého úsilí, které jsem vynakládala jen pro tebe – a ty sis toho ani nevšiml.

Jednu z té spousty věcí však přece vyslovím: zdravím tě polibkem pravého pokoje.

Buď sbohem a dej mi svolení odejít.

²⁶¹ Idcirco cultrix cineris facta sum et cilicium. *Matouš*, 11,21: vae tibi Corazain vae tibi Bethsaida quia si in Tyro et Sidone factae essent virtutes quae factae sunt in vobis olim in cilicio et cinere paenitentiam egissent.

²⁶² *Jeremiáš* 14, 17.

²⁶³ *Žalmy* 44, 6; *Izajáš* 5, 28.

²⁶⁴ *difficile est contra stimulum calcitrare. Skutky apoštolů* 26, 14: omnes que nos cum decidissemus in terram audivi vocem loquentem mihi hebraica lingua Saule Saule quid me persequeris durum est tibi contra stimulum calcitrare. Věta znamená, že je marné snažit se odolat nevyhnutelnému. Cf. Piron, 2005, s. 87, pozn. 1.

²⁶⁵ *Žalmy* 102, 12.

²⁶⁶ Sv. Jeroným, *Epistulae* 55, 11.

²⁶⁷ *Jan* 8, 26.

²⁶⁸ *Jób* 3, 20.

72 On

Rozhněvané dámě, která však ve své zlosti nezapomíná na slitování, ten, který byl nakonec přijat s laskavou přízní. Kéž budeš šťastně žít tak dlouho, dokud mi bude třeba tvé laskavosti.

Naše láska se stane nesmrtelnou, jestliže každý z nás bude hledat způsob, jak vyhrát nad druhým ve šťastném a příjemném klání, a žádný z nás nepřijme porážku. Skutečně se totiž stává, že přítel ochabuje ve své lásce, jestliže se mu zdá, že je milován druhým méně, než si zaslouží. Nikdy bych nechtěl tvrdit, že jsem miloval víc, než jsem se cítil být milován, protože taková slova jsou hloupá a jen plodí rozbroje. Naopak považuji za mnohem správnější říci, že v naší lásce nechci být tím, kdo prohrává, a že nevím, kdo z nás nakonec zvítězí nad druhým. (...) Kdosi pravil, když viděl, jak z trnu vyrůstají krásné květy: „Taková je má paní. Když se zlobí, není nad ni pichlavějšího trnu, když ji konejším, žádný květ není milejší a krásnější než ona.”

Buď zdráva a dbej, abys mě nestavěla na roveň žádnému ze smrtelníků. Já sám k tobě budu přistupovat stejně. Buď zdráva, má milovaná, a stále na mě myslí.

73 Ona

I ty buď pozdraven, můj milovaný, který si zasloužíš všechnu sladkost světa.

Buď zdrav, kvítku mladosti, světlo a nejvyšší krásu.

Nejvyšší krásu, kvítku mladosti, buď pozdraven.

Když ti Příroda vdechla život, požehnala tě mnohými dary,²⁶⁹

Vnitřní silou a vnější slávou,

Takovou nádherou a půvabem tváře,

Že je nedokážu vyslovit, jen žasnu.

Mluvila bych dál, kdyby kdo mohl uvěřit,

O tvé skvělosti, jak jsem ji poznala.

Zastavím se však zde, byť bych mohla říci více:

Přeji ti, ať žiješ, raduješ se a nic tě netrápí.

Kolik je na nebi hvězd, kolik je na světě mladých dívek,²⁷⁰

Kolika vlnami šumí moře, tolik ti posílám pozdravení.

²⁶⁹ Marbod, *Carmen* 24, PL 171:1660.

²⁷⁰ Ovidius, *Ars Amatoria* 1, 56-59.

74 On

Nyní už chápu, má nejsladší, že jsi celým svým srdcem a celou svou duší moje,²⁷¹ když jsi ochotna zapomenout na veškerá příkoří, která jsem já, ztřeštěný hlupák, tak nerozvážně způsobil své milé. To vše kvůli mé unáhlené mysli, která je příliš slabá, aby odolala bolesti. To, co jsem řekl, bylo zbytečné, nic to neznamenal, nemělo to žádnou váhu. Chceš-li, duše moje, porovnat slova s činy, pak věz, šlo skutečně jen o slova, která nepotvrdil žádný skutek. Ptáš se na mé zdraví? Když jsi ty zdráva, jsem sám zdrav, když se raduješ, i já se raduji, zkrátka toužím být odrazem všeho tvého štěstí.

Buď zdráva, duše moje.

75 On

Svému jedinému zdroji sladkosti. Ať se ti dostává všeho skutečně lahodného, co lze v životě nalézt.

(...) Hloupý slib, uspěchaný, opovážlivý hlas, slovo člověka, který je buď šílený nebo úplně opilý! Neboť který jiný tolik znalý člověk, člověk obřezaných úst,²⁷² by se odvážil slíbit tak velikou věc? Pomíjím literáty této doby. Kdyby se samotný Cicero chvástal, že to dokáže, ani jeho bohatá výmluvnost by na takový úkol nestačila, nedokázal by vymyslet nic, co by odpovídalo velikosti mého slibu. A kdyby Ovidius napřímil všechny své síly, aby dal té věci podobu básně, ihned by započatý úkol vzdal. Kdo však jsem já a jaké mám schopnosti, abych dokázal vytvářet dopisy, pro něž bych se stal hodným tvých zlatavých nader, tvých paží ze slonové kosti,²⁷³ tvé mléčně bělavé šíje?²⁷⁴

Nechávám stranou slova, která nejsou nic než vítr v korunách stromů.²⁷⁵ Jaké úsilí, jaké konání by mohlo mít takovou cenu, aby vykoupilo tvou obdivuhodnou líbeznost? Kdybych v naději na takové štěstí přeplaval moře, jevílo by se vynaložené úsilí jako směšně malé. Kdybych přešel v nejdrsnějším chladu Alpy nebo kdybych riskoval svůj život a šel tě hledat vprostřed ohně, zdálo by se pokaždé, že jsem neudělal vůbec nic. Snažně prosím tvou laskavost, aby neposuzovala můj dopis podle mých předchozích tvrzení, a já se tak nestal ztělesněním přísloví: Hory přivedly na svět směšnou myš.²⁷⁶ Nepřicházím totiž s ničím, co by dostalo mému tolik domýšlivému slibu.²⁷⁷

²⁷¹ *Deuteronomium* 6, 5; Matouš 22, 37.

²⁷² Viz E 23, pozn. 37. Cf. *Exodus* 6, 12; 6, 30.

²⁷³ Ovidius, *Amores* 3, 3, 7.

²⁷⁴ Vergilius, *Aeneis* 10, 137.

²⁷⁵ Ovidius, *Amores* 2, 19, 19.

²⁷⁶ Horatius, *Ars Poetica* 139.

²⁷⁷ Horatius, *Ars Poetica* 138.

Již nějakou dobu pochybuješ, má krásko,²⁷⁸ o věrnosti svého milého, a to kvůli jistým slovům, která jsem napsal v bolesti uraženého. Kéž bych to byl nikdy neudělal, protože ty sis má slova příliš vzala k srdci. Prosím tě, aby sis je vymazala z paměti a nenechala je zakořenit ve svém nitru. Bůh je mi svědkem, že já sám jsem je nikdy nemyslel vážně, a ihned poté, co mi vyšla z pod rukou, zatoužil jsem je vzít zpět, jako kdyby bylo možné zadržet slovo, které bylo jednou vyřčeno.²⁷⁹

Přistupuji k tobě jako prve: neposuzuj slova, ale činy. Nezestárlas v mých očích,²⁸⁰ každodenně mládneš v mém srdci, stejně jako je šťastná roční doba pokaždé nová s příchodem jara. I počasí nás oblažuje svou přízní – užívejme darů, které nám poskytuje. Budeme se umět milovat s rozvahou, což je velice vzácné. Jak kdosi řekl: „Kdo kdy miloval rozvážně?“²⁸¹ My to však dokážeme, protože budeme chytře dbát o svou pověst, a naše radost se přitom bude snoubit s největším potěšením. Oheň, který je skryt, plane silněji než ten, kterému je dovoleno se volně šířit.²⁸²

Buď zdráva, moje líbezná potěšení.

76 Ona

Nejdražšímu ze všech, kdo jsou svázaní poutem lásky, přítelkyně a neochvějná družka. Přijmi mou plnou a neporušenou lásku.

Píšící ruka nikdy nedokáže pravdivě vypovědět, jak blízký a drahý mi jsi. Něžné city mého nitra mi napovídají, že tě mám pokládat za nade všemi zvlášť milovaného přítele. Nejsem však schopna ti žádným způsobem ukázat skutečnou podstatu lásky, která ve mně plane.

(...) Popravdě přiznávám, můj nejdražší, že bych se byla na své cestě kolikrát zastavila jako líná ovce,²⁸³ kdybych nebyla pod tvým vedením a tys mě ze své pozice učitele ustavičně nevolal zpět na stezku, z níž jsem sešla. Nyní však zahradme potoky, louky pily už dost.²⁸⁴ Má vůle rozhodla, aby mezi námi přestalo vzájemné soupeření. Už nabobtnal dostatečně ten zhoubný hněv živený našimi slovy.²⁸⁵

(...) Nač dál otálet? Přijmi pouze tuto jednu mou žádost: vždy měj na paměti, že nikdy

²⁷⁸ *Píseň písní* 2, 10.

²⁷⁹ Horatius, *Ars Poetica* 389-390.

²⁸⁰ *Non michi vetus est*. Podle Dronkeho tato věta odkazuje k reálnému věku ženy, jiní ji chápou přeneseně a vztahují ji k následujícímu kontextu. Viz kap. 2.2.4.2.

²⁸¹ Ovidius, *Ars Amatoria* 2, 511.

²⁸² Ovidius, *Metamorphoses* 4, 64.

²⁸³ Vergilius, *Georgica* 4, 168.

²⁸⁴ Vergilius, *Eclogae* 3, 111.

²⁸⁵ Statius, *Thebaida* 1, 411-412.

nebudu trápit tvou duši žádnou takovou dvojjakostí.

Buď zdrav, má jasná hvězdo, zlatá Jitřenko,²⁸⁶ drahokame ctností, sladký léku pro mé tělo.

77 On

Svému potěšení posílám potěšení a radost.

Co bych ti řekl, má sladká, mimo toho, co říkávám vždy? Nosím tě v srdci a uvnitř srdce tě objímám.²⁸⁷ Čím víc piji tvou sladkost, tím víc žízním. Všechno mé bohatství se soustřeďuje v tobě, vše, co kdy dokážu, je tvé. Ať tedy jeden dbáme o dobro druhého, ty jsi já a já jsem ty.²⁸⁸ Snad postačí, co jsem napsal.

Buď zdráva, ať tě chrání silná ruka všemocného boha.

78 On

Ať si píše s bázní ten, komu cosi schází, aby mohl nalézt, co postrádá.²⁸⁹ Já jsem v bezpečí, já jsem doplul do přístavu. Ať obětuje ten, kdo ztroskotal. Já sedím v přístavu a proto nepotřebuji žádat o vyslyšení.

Buď zdráva.

79 Ona

Tomu, koho čeká vášnivé objetí jedinečné náklonnosti, od plamene tvé lásky. Posílám ti tolik pozdravení, kolik voní květů v období jara.

Když člověk pojme ve svém nitru určitý zásadní záměr,²⁹⁰ často ho nedokáže provést bez zásahu nějaké vnější síly. Buď ho otupí zoufalství, že se mu nepodaří, co si předsevzal, nebo ho přílišná námaha stráví dřív, než svůj záměr zvládne dokončit. V obou případech se pak stává, že lidská námaha a snaha se jeví jako nedostačující, protože nedokážou dojít k cíli, po kterém toužily.

Sama jsem dlouho přemýšlela, jak tě nazývat, můj krásný drahokame. Srdce i tváře mi přitom planuly v urputném snažení, ale tíha očekávaného neúspěchu zpomalila úmysl lásky. Dobře vím a přiznávám, že ať se má duše i má tělesná schránka snaží jakkoli, nedokážu ti dostatečně vyjádřit vděčnost za všechna tvá dobrodiní. Přesto, dokud na to bude duch v mém

²⁸⁶ *Vale mi stella clara, sydus aurem.* Pro nedostatek synonymních označení volím pro potřeby překladu hyponymum (Jitřenka).

²⁸⁷ Ovidius, *Metamorphoses* 8, 818.

²⁸⁸ Plautus, *Stichus* 731.

²⁸⁹ *Matouš* 25, 29; *Marek* 4, 25; *Lukáš* 19, 26.

²⁹⁰ *Efezským* 3, 16.

těle stačit, nikdy mi nebude zatěžko napsat tvé lásce za každý tvůj dobrý skutek, jenž je mi vzácnější než zlato a topaz.²⁹¹ Žádný dopis, žádné mé vyznání ti však nevyjeví, kolik radosti a potěšení²⁹² mi přináší tvá medová láska.

Tvá sláva by znásobila mou, kdybychom spolu směli být až do úplného konce. Teď bych však raději náhle zemřela, než abych žila a byla přítom zbavena možnosti pohlédnout na tě a pocítit onu nádhernou radost. (...)

Vyjma milosti boží, stal ses mi vším.²⁹³ Pro staletí, která přijdou, nepotřebuji už toužit po ničem dalším – jediné po tom, aby ten, který může člověku přidat jeden den stejně jako tisíc, znásobil dny tvého života.

80 On

Té, jež je milejší než slunce v zimě a lahodnější nežli stín v létě,²⁹⁴ důvěrný přítel, kterého spaluje tvůj žár a zvolna obcerstvuje tvůj líbezný dech. Kéž žiješ líbezný život a nezakusíš nic než sladkost.

Když hladovím, ty jediná mě můžeš nasytit, když žízním, ty jediná mě můžeš osvěžit. Ale co jsem to řekl? Ano, osvěžiš mě, ale nenasytíš. Nikdy jsem tě nebyl syt a nevěřím, že kdy budu.

Žij v nikdy nekončící radosti. Buď zdráva.

81 Ona

Tomu, koho miluji a abych neskrývala pravdu, kdo se vyzná v lásce. Nevím, jak ti dostatečně poděkovat. Patří ti chvála za vše užitečné a zároveň plné krásy.

Buď zdrav. Ať zhynou všichni ti, kdo se nás pokoušejí rozdělit.

82 Ona

Posílám ti pozdravení, po kterém sama toužím,

Neznám nic blahodárnějšího.

Kdyby mi patřilo vše, co kdy vlastnil sám Cézár,

Bylo by mi to bohatství k ničemu.²⁹⁵

(...)

Nikdy nezakusím jinou radost než tu, která pochází od tebe,

²⁹¹ *Žalmy* 118, 127.

²⁹² *Žalmy* 44, 16.

²⁹³ *1. Korintským*, 9, 22.

²⁹⁴ Ovidius, *Metamorphoses* 13, 793.

²⁹⁵ Marbod z Rennes, *Rescriptum ad amicam*, ed. Bulst (1984), s. 185.

Po všechny časy nás bude pronásledovat bolest a smutek,
Jestli mě neuzdravíš svým slovem – nikdo jiný to nedokáže.
Ze všech věcí na tomto světě²⁹⁶
ty jediný mi budeš radostí.
Kameny v půdě se roztečou jako by je roztavil oheň,
Když hranice, již podpíraly, shořela v plamenech.
Stejně tak se vytratí naše těla spálená láskou.
Buď zdrav a žij tak dlouho jako Sibylla,²⁹⁷
Kéž dosáhneš věku Nestorova.

Slituj se nade mnou, vždyť se trápím láskou k tobě. Buď zdrav.

83 Ona

Ať pro tebe tento den začne šťastně, ať šťastně plyne a šťastně se i skončí. Co víc říci?
Víš, že tě miluji jako ty miluješ mě.

Buď zdrav, ty, který jsi pružnější než sklo a pevnější než ocel.

84 Ona

Milující milujícímu. Radost a zdraví tomu, po kom toužím – zdraví, pravím, které
potrvá navěky a radost, jež ti nikdo neodejme.

Po našem seznámení, kdy jsme se poprvé setkali a rozmlouvali spolu, zalíbil ses mi
nad všechna boží stvoření.²⁹⁸ Do tebe jediného jsem se zamilovala, zamilovaná jsem tě
hledala a hledajíc tě nacházela. Když jsem tě našla, zahořela jsem k tobě láskou, milujíc tě
vybrala jsem si tě a vybravši si tě postavila jsem tě před všechno ostatní ve svém srdci. Tebe
jediného jsem si zvolila mezi tisíci, abych se s tebou spojila.²⁹⁹ Když se tak stalo, když jsem
ochutnala tvou medovou sladkost, doufala jsem, že jsem tím navždy ukončila příští trápení³⁰⁰.
(...) Ptákům se líbí ve stínu lesů, ryby se ukrývají ve vodách potoků, jeleni šplhají
po horách³⁰¹ a já, já tě miluji absolutní a neotřesitelnou láskou. Až doted' jsi zůstával se mnou,
mužně jsi spolu se mnou bojoval v dobrém boji, ale ještě jsi nedostal svou odměnu.³⁰² (...)

²⁹⁶ Ovidius, *Metamorphoses* 7, 59.

²⁹⁷ Ovidius, *Metamorphoses* 14, 132-153.

²⁹⁸ Ovidius, *Ars amatoria* 1, 42.

²⁹⁹ *Píseň Písni* 5, 10.

³⁰⁰ *De Nuncio sagaci*, 2.

³⁰¹ *Žalmy* 103, 18.

³⁰² *mecum viriliter bonum certamen certasti, sed nondum bravium accepisti. 1. Timoteovi*, 6, 12: certa bonum certamen fidei adprehende vitam aeternam in qua vocatus es et confessus bonam confessionem coram multis

Jestliže kolísá víra toho, do koho jsem vložila – a stále ještě vkládám – všechnu svou naději a důvěru, a jestliže pouto jeho lásky nedrží pevně, nevím, komu bych pak ještě mohla věřit.

Ať chceš nebo ne, jsi můj a vždycky budeš. Slib, který jsem ti dala, se nikdy nezmění, navždy k tobě zůstanu přimknutá celou svou duší. V tobě mám, co jsem hledala, držím, co jsem chtěla, objímám, po čem jsem toužila. Jenom tvé způsoby a principy jsou mi blízké. Nikdo kromě smrti mi tě nevezme, protože bych pro tebe neváhala zemřít.

Bud' sbohem a v hodinách, co budou následovat, vzpomínej na naši lásku. Prolog, který jsi pro mě složil, ti oplatím vděčným skutkem a poddaností lásky. Ať se tvé srdce raduje, ať zmizí vše, co nosí jméno smutku.

85 On

Může-li v témže těle existovat nějaká podvojnost nebo rozdělení, pak: nejlepší části svého těla od něho oddělené věnuji nerozlučitelný, neporušitelný a plný cit a nekonečnou sladkost živoucí lásky.

Budeš-li bedlivě zkoumat slova svého milého, má nejsladší, bez potíží poznáš, že chci více, než bych mohl, že se snažím najít správná slova, ale nedostává se mi jich. Můj cit totiž přesahuje obvyklou míru tolik, že se v úplnosti obvyklými slovy nedá vyjádřit. Pokud ti někdy připadám liknavý, pokud se ti zdá, že jsem se odmlčel, není to odmlka ochládajícího citu, ale myslí, která nedokáže postihnout podstatu a váhá, co patřičného říci. Odmlka někoho, kdo by chtěl mnoho, ale výsledkem je málo.

A pak, je nemyslitelné, aby slova náležitě ocenila dobrodiní, jaké prokazuješ svými skutky. Kdyby se všechno vzácné na tomto světě spojilo v jedno, ve srovnání s tvými dobrodiními by to spojení úplně ztratilo lesk a stalo se bezcenným. Jsi tak líbezná a tak obdivuhodně stálá! Způsob, jakým se vyjadřuješ, krása a půvab všeho, co se s tebou pojí, jsou tak nevýslovné, že troufnout si najít pro ně dostatečný výraz by byla velká domýšlivost.

Kéž náš oheň bez přestání sílí novou potravou. Ať tím víc plane, čím víc jej ukrýváme, a oklame ty, kdo nám nepřejí a strojí nám úklady. Udržujme jej v neustálých pochybách, kdo z nás miluje toho druhého více, protože tak budeme moci navždy soupeřit v tom nejkrásnějším z klání, kde oba jsou vítězem. Měj se dobře.

testibus; 2. *Timoteovi* 4, 7: bonum certamen certavi cursum consummavi fidem servavi; *1. Korintským*, 9, 24: nescitis quod hii qui in stadio currunt omnes quidem currunt sed unus accipit bravium sic currite ut comprehendatis. Podle Dronkeho (2002) tento výrok značí, že láska muže a ženy dosud nebyla naplněna. To je podle něj protiargument zastáncům atribuce autorství EDA Abélardovi a Heloise.

86 Ona

Nevyčerpatelnému zdroji sladkosti, neoddělitelná část jeho duše. Ať ti po Martiných starostech³⁰³ a po plodnosti Ley³⁰⁴ patří nejlepší část Mariina.³⁰⁵

Nezměrná síla mé lásky k tobě, nekonečná, neutuchající, nezpochybnitelná, nepopsatelná síla, tak stálá ve svém plynutí, mě pobízí, můj milovaný, abych ti napsala několik málo slov, nakolik mohu a umím. Vůbec však nevím, jak vyslovit to podstatné. Tolikrát už jsi mě předešel svými sladkými slovy, tolikrát už jsi mi dal najevo svůj hluboký nelíčený cit a náklonnost, že bez ustání planu upřímnou láskou a touhou po tobě, a ty nic neuhasí.

Ach, kdybych na sebe s božím svolením mohla vzít podobu ptáka,³⁰⁶ ihned bych se za tebou rozletěla. (...)

Kdyby se tak mé přání mohlo z milosti Boha vykupitele skutečně vyplnit... Bůh, kterého lze sotva oklamat falešnými slovy, je mi svědkem, že na celém širém světě není nic, co bych si přála více. Tvé city mě posilují, ale pouhá tvá vášeň mě nemůže naplnit. Mé štěstí spočívá v tvém životě, ty jsi má jediná touha a veškeré mé dobro.

Bud' sbohem, půle mého srdce, plameni vši mé radosti a lásky.

87 On

Tento rok se mi zdál dlouhý i krátký,
Od chvíle, kdy si mě podmanila láska k tobě, má drahá.
Kdykoli si připomenu tvou krásu, již se nelze nabažít,
A dobrotivost, která ti je vlastní,
Zdá se mi, že tě znám sotva hodinu.
Bez ustání tak ve mně probouzíš touhu.
Ale když pomyslím na to, jak zřídka se tvému milenci poštěstí tě spatřit,
Mám pocit, jako by od našeho setkání uběhly nespočetné roky.
Ty dny, které jsem nucen trávit bez tebe, má sladká lásko,
Jsou každý dlouhý jako třikrát deset let.
Beze slunce mi ubíhá den a beze světla,
Kdy nespátřím tvou tvář, která je pro mě jako slunce.

³⁰³ Marta, sestra Mariina. Při večeři ve svém domě, k níž pozvala Ježíše a jeho učedníky, se rozzlobila na sestru, že jí nepomáhá s obsluhováním hostů, protože si vysloužila Ježíšovo napomenutí. *Lukáš* 10, 41.

³⁰⁴ Lea, dcera Labanova, jedna z Jákobových manželek. Když Bůh viděl, že Jákob dává přednost své druhé ženě, její sestře Ráchel, seslal na ni dar plodnosti a ona pak porodila Jákobovi čtyři syny. *Genesis*, 29, 32-34.

³⁰⁵ Marie, sestra Marty, viz pozn. 141. Namísto obsluhování naslouchala Ježíšovým slovům; *optimam partem Marie* odkazuje k Mariině správné volbě. *Lukáš*, 10, 42.

³⁰⁶ *Žalmy* 54, 7.

Tvá tvář se pro mě stává sluncem a světlem,
Kdykoli se mi podaří tě spatřit.
Ptáš-li se na hvězdy, znám jen dvě -
Tvé zářivé oči.
Když se z nich těším, mám pocit, že mi nic nechybí,
Když tu však nejsou, myslím, že jsem všechno ztratil.
Tak se zdá, že jsem nejšťastnější ze všech,
Tak se zdá, že mě dobro opustilo.
Tím je dokázáno, co jsem řekl prve,
O tom, jak mi uběhl rok.
Nyní přichází nový rok, je třeba začít novou lásku
Vzájemná oddanost se dává jinou cestou.
Láska už nesmí být dále zraňována hořkostmi,
Už ti, můj živote, nepřinesu nic než sladkou rozkoš
A neřeknu ani neudělám nic než to, o čem vím, že je ti milé.
Nechám se ovládat pokyny své paní;
Ať jsme už ve všem vždycky zajedno,
Přikaz, co sama chceš, a já to ihned vykonám.
Ať tvé něžné tělo už nezraňuje žádná hořkost
A není tu dál místo pro kruté básně.
Odpusť mi, má krásko, pokud jsem někdy napsal
verše, pro které ses na mě mohla po zásluze hněvat.
Nebyl to ani záměr ani rozum, kdo mě k tomu svedl,
Tím špatným rádcem byla má horká hlava.
Kdyby bylo možné vzít nazpět jednou vyslaný hlas,
přiznávám, že bych ta slova rád odvolal.
Kdykoli si vzpomenu na tvé slzy, má milá,
Sám stěží zadržuji pláč.
Přijmi toho, kdo se vyznává ze svých hříchů,
Přijmi jej a zapomeň na dřívější vinu.
Přijmi mě, neboť o to s pláčem žádám, má nejdražší.
Budu tě prosit i na kolenou.
Ať pro mé oči vyšlo dnes slunce naposledy,
Je-li na světě žena, jíž bych dal před tebou přednost.

88 Ona

Nejpevnějšímu základu lásky, hotový dům dobře posazený na onom základu.³⁰⁷
Posílám ti závazek sepětí a stálosti.

Hory, háje a stinné lesy ti odpovídají,³⁰⁸ jak by mi mohl být na obtíž ten radostný úkol ti psát? Námaha oslabuje toho, kdo se namáhá,³⁰⁹ ale jeho mysl se s dobrou vůlí pouští do díla. Nic není obtížné, co vychází z vůle.

Vyjma tebe, který svými ctnostmi vynikáš vždy a všude, nacházíme jen zřídka v tomto širém moři někoho, kdo se vyznačuje tak povšechným nadáním, tak skvělými vlastnostmi, a kdo se navíc nemusí trápit, že by snad postrádal tělesný půvab. Vetkla jsem si tě do srdce, kde zůstáváš pevně uchycen a navždy zůstaneš. Ať zrovna sním či bdím, ani na hodinu je neopouštíš a nikdy je neopustíš. Skutečně pevná láska se nikdy nenechá snadno zlomit falešným jednáním. Mé srdce nezapomnělo na žádnou z křivd, kterých ses na mně dopustil. Nyní ti však nelíčeně, upřímně a s otevřeností vše odpouštím, abych se dál už netrápila žádnou takovou křivdou. Zůstávám ti věrná, v lásce k tobě pevná a neměnná, nic mě nezlomí. I kdyby mi bylo dáno poznat jiné, kteří by se snad mohli stát mými důvěrnými přáteli, já od tebe nikdy neodejdu, byť by mě nutili silou nebo třeba i vyháněli. Nejsem jako třtina ve větru,³¹⁰ neodloučí mne od tebe ani tvrdé jednání, ani vábivost věcí.

Oheň mé lásky k tobě se ve mně bude neustále obnovovat a zvětšovat, jeho plameny budou stoupat stále výš a nikdy nevyhasne. Čím víc ho budu skrývat a uvnitř živit, tím víc poroste a znásobí se. Ačkoli tě nemohu spatřit na vlastní oči tak často, jak bych chtěla, jak bych si přála, jak po tom toužím, přece mi ani na okamžik nesejdeš z mysli.

Oheň se zachovává snáze, je-li obezřetně ukryt v popelu a odnikud neuniká kouř – tímto způsobem se milujme!³¹¹

Buď zdrav a raduj se v nikdy nekončící radosti.

89 On

Své jediné radosti. Mohu-li ti jej dát, pak štěstí, jakého se mně samému dostává jen díky tobě. Jestli se můj dopis bude zdát tvé touze příliš krátký, nevšímej si slov, ale dobré

³⁰⁷ *I. Korinským* 3, 10.

³⁰⁸ Vergilius, *Eclogae* 10, 8-9.

³⁰⁹ Horatius, *Satirae* 2, 2, 12; Ovidius, *Metamorphoses* 6, 60.

³¹⁰ *Non sum harundo vento agitata. Marek* 11, 7: illis autem abeuntibus coepit Iesus dicere ad turbas de Iohanne quid existis in desertum videre harundinem vento agitatum; *Lukáš* 7, 24: et cum discessissent nuntii Iohannis coepit dicere de Iohanne ad turbas quid existis in desertum videre harundinem vento moveri.

³¹¹ *I. Janův* 4, 7.

vůle odesílatele. Bohatství mě dělá nuzným.³¹² Veliké množství slov chce totiž vyvrít naráz, a tak si navzájem překáží. Zatímco přemýšlím a meškám, čas plyne.

Bud' sbohem, ozdobu celé Galie.

90 Ona

Zelenajícimu se hájí s vůní všech myslitelných ctností, jeho květ a jeho lilie.³¹³ Posílám ti prohlubující se důvěru a vzrůstající lásku.

Můj milý, s oddaností a potěšením bych ti napsala dlouhý dopis, kdyby mi v tom nebránily četné starosti, které rozptylují mé myšlenky na všechny strany. Pro nesmírnou bolest v srdci ti tak posílám sotva několik slov pozdravení. Zapřísahám tě však skrze tvou důvěru a skrze svou starostlivou lásku, abys mě schraňoval ve svém srdci tak, jako jsi mě do něj na počátku přijal, a abys nikdy nevypudil naši lásku ze svého nitra.

Bud' živ a zdrav a navěky se raduj v pevném zdraví.

91 On

Nejzářivější luně, která zahání všechnu temnotu, ano, luně, jejíž záře nikdy neslábne, od toho, který bez tebe nemá dne. Ať se stále třpytíš, ať se navěky šťastně raduješ ze svého sílicího světla.

Starosti, které si, moje líbezná, děláš o svého milého, jsou mi o to sladší, oč větší přinášejí důkaz tvé oddanosti. Kdybych teď stál vedle tebe, smyl bych všechny tvé starosti, setřel bych něžné slzy z tvých třpytivých očí,³¹⁴ sevřel bych v objetí tvou utrápenou hrud', vrátil bych ti beze zbytku tvou veselost.

Bud' zdráva.

92 Ona

Svému slunovratu, nejjasnějšímu světlu, které se nikdy neztrácí ve stínu temnot, ale bez ustání kolem sebe šíří bělostné paprsky, ta, kterou ve dne nespaluje jiné slunce, v noci neosvětluje jiný měsíc než ty.³¹⁵ Ať je tvá bělost stále jasnější, třpyt zářivější, ať nepolevuješ v zápalu naší lásky, nechybí ti přídavek soli a dovedeš uchovat, co bylo prosoleno.³¹⁶

Bud' zdrav.

³¹² Ovidius, *Metamorphoses*, 3, 466.

³¹³ *Píseň písní* 2, 1.

³¹⁴ *Apocalypsis* 7, 14.

³¹⁵ *Žalmy* 120, 6.

³¹⁶ *Marek* 9, 49: bonum est sal quod si sal insulsum fuerit in quo illud condietis habete in vobis sal et pacem habete inter vos.

93 On

Svému nejzářivějšímu světlu, které se leskne uprostřed temnoty. Ať nikdy nepocítíš úbytek své něžné záře.

Nikdo není nešťastnější než my dva, které vášeň a cudnost vlečou opačnými směry.³¹⁷

94 Ona

Esenci nejlepší vůně a dokonalého půvabu, jejíž něžný zárodek se stonásobí na vyprahlém poli,³¹⁸ od měsíce v úplňku. Posílám ti rozkoše nerozlučitelné lásky.

Slova si schovej pro vítr.³¹⁹ Jestli mě chceš kamenovat pro něco takového, co pak uděláš s někým, kdo ti skutečně ublížil? Přítel, který si vzpomene na přítele, jen když je v nouzi, si nezaslouží chválu a rozhodně se nemůže nazývat po všech stránkách dokonalým člověkem.

Buď sbohem.

95 Ona

Lod'ce, která se kymácí³²⁰ a postrádá kotvu důvěry, ta, kterou nepohnou žádné poryvy větru tvé věrolomnosti.

Ty se mnou nejednáš upřímně, změnil ses; důvěra proto není nikde v bezpečí. Nemálo mě mrzí, že jsem si tě jako jediného mezi všemi pevně připoutala k srdci. Protože ten, jehož námahu nikdo neodmění, se námáhá nadarmo. Upínajíc se k očekávání, očekávala jsem marně. K čemu mi byla tahle naděje, která mi nepřinesla žádný užitek?

Buď sbohem.

96 On

Své krásce, při jejíž chvále selhává mysl i řeč. Co jiného ti přát, než aby se ti dostalo všeho, oč nepřetržitě usiluje planoucí láska tvého milovaného?

Skutečně, má láska k tobě narůstá každým dnem, a neumenšuje ji ani zub času. Naopak, jako každý den nanovo vychází slunce, tak tvá sladká líbeznost kvete novostí, vyhání pupeny a bujaře roste.

Buď zdráva, má mučednice, a vzpomínej na mě, jako já vzpomínám na tebe.

³¹⁷ Ovidius, *Metamorphoses* 1, 618-619; *Heroides* 15, 121.

³¹⁸ *Matouš* 13, 8; *Marek* 4, 8.

³¹⁹ Ovidius, *Amores* 1, 6, 42.

³²⁰ *Jonáš* 1, 4.

97 On

Polovině svého srdce, části své duše věnuji, co jsem. Dokud budu žít, jsem tvůj. Buď zdráva, ač mi sama neposíláš pozdravení.

98 Ona

Nováčku³²¹ a přitom nejsladšímu z milenců. Posílám ti svou neotřesitelnou lásku pevnou v základech. Ať nikdy nepoznáš temnou věrolomnost, ať neochládáš v sladkém zápalu naší lásky, ale ať planeš ještě horoucněji než obvykle. Mě pak, jak si zasloužím, ať neustále nosíš ukrytou v doutnajících uhlících, které žhnou na dně tvého srdce, a nikdy si mě nezošklivíš.

Má přání mi nejsou k ničemu, protože já a vše, co mám, pro tebe ztrácíme hodnotu. Potěšení a radost, po kterých jsi prve toužil, jsi tentokrát strpěl, jakoby ses zlobil.

99 On

Té která dobře zná zákony lásky a znamenitě jim slouží, přítel, který je stejný, jako byl prve. Slibuji ti tutéž pevnost jedinečné lásky.

100 Ona

Věrný věrnému. Posílám ti pouto čisté lásky, které se nikdy nerozpojí.

Je důstojné a správné, vlastník aby o vlastnictví, které mu patří, pozorně pečoval, aby se v jeho srdci nestalo bezcennou tretkou, ale každou hodinu se víc a víc rozrůstalo.

101 On

Oku, které se třpytí jako hvězda. Ať stále hledíš jen na to, co tě těší, a nikdy nepocítíš nic, co by ti nebylo milé.

Já jsem stejný jako dřív. Na mé lásce k tobě se nic nezměnilo, snad vyjma toho, že plamen mých citů se každým dnem rozhořívá víc a víc. K jediné změně je třeba se doznat, jednu jedinou spravedlivě uznávám – že má láska k tobě neustále roste. Všimla sis asi, že k tobě promlouvám a přistupuji s větší opatrností. Zdrženlivost krotí lásku, mravnost brání vášni řídit se bezuzdně kupředu. To proto, abychom mohli dát průchod našim sladkým tužbám a trochu zmírnili řeči, které o nás kolují.

Buď zdráva.

³²¹ Cf. Isidor, *Etymologiarum sive Originum libri XX* 9, 3, 36.

102 Ona

Tomu, kdo ze sebe vydává mléko a med,³²² od bělosti mléka a sladkosti medu. Ať všechna lahodnost teče proudem a zvětšuje se radost štěstí.

Můj nejmilovanější a mému srdci nejdražší, byl jsi stvořen pro mou lásku, ztělesňuješ můj tajný sen, a já si z celého srdce přeji, aby se ti stále dobře dařilo a žil jsi sladký život. Dávám ti, co mám nejcennějšího – sebe samotnou, neochvějnou ve své oddanosti a ve svých citech, sebe, jejíž láska je pevná a nikdy se nezmění.

Měj se dobře a buď šťastný. Kéž nenastane nic, co by ti uškodilo, ani nic, co by skrze tebe ublížilo mně.

103 On

Té, která se leskne víc než stříbro, blyští se víc než všechny drahokamy,³²³ voní a chutná líbezněji než všechno drahé koření, ten, kterého znovu a znovu obcerstvuješ novými dary a potěšeními. Ať se bez ustání těšíš ze své vábivé novosti.

Láska nemůže zůstat nečinná.³²⁴ Neustále dbá o přítele, hledá, jak by mu posloužila, nikdy nespí, nikdy zahálčivě nepolehává. Ty, má duše, toto tvrzení jasně potvrzuješ, protože od začátku odhodlaně setrvááš na cestě naší lásky a neustále dáváš svému příteli novými znameními najevo, co k němu cítíš. Až budeme spolu o samotě, povím ti, jak moc si tvých darů cením a jakou pro mě mají váhu.

104 Ona

Nevyčerpatelné sladkosti lásky, která svou lahodností překračuje veškerá potěšení, ta, která by na celém světě nemohla najít nic vzácnějšího. Ať se tvá váženost znovu a znovu obcerstvuje tvým nevypověditelným věhlasem. Narůstá ve mně oheň lásky a neustále mě nutí do psaní. Nevím ale, co výmluvného a hodnotného napsat, snad jen že bych ti odhalila důkazy lásky pevně vetknuté v mém srdci. Právem se trápím pro toho, koho tak něžně, tak niterně miluji, pro toho, jehož sladká dobrotivost předčí všechno líbezné lidské. Což nebude mým očím dáno spatřit toho, kdo nikdy nemizí z mých myšlenek? Rostoucí bolest neutiším jinak, než že budu jako hrdlička³²⁵ schraňovat neporušitelnou zástavu naší lásky a můj hlas i má

³²² *Deuteronomium* 26, 15.

³²³ *Příslaví* 8, 19.

³²⁴ Řehoř Veliký, *XL Homiliarum in Evangelia libri* 2, 30, 2: Nunquam est Dei amor otiosus.

³²⁵ Isidor, *Etymologiarum sive Originum Libri XX* 12, 7, 60: Turtur de uoce uocatur; auis pudica, et semper in montium iugis et in desertis solitudinibus commorans. Tecta enim hominum et conuersionem fugit, et commoratur in siluis.

touha budou volat po tom, aby se znásobily roky tvého života a aby ses jednou dočkal koruny věčné nesmrtelnosti.

105 On

Největší útěše unavených duší, nezkalené radosti, jisté naději a přibytku všeho rozmilého, ten, pro něhož je tvůj dech jako prosycený medem, pro něhož je tvůj pohled jako nejjasnější světlo. Co jiného si přát, než aby se tvé veliké líbeznosti dostalo dlouhého žití?

Má nejsladší, to, že lásku ke mně označuješ za příčinnu své nutkavé touhy psát, přijímám se stejným potěšením, s jakým tě svírám v náruči pevně k sobě přimknutou pouty pravé lásky. Je snadné mít důvěru v tvá slova, když je potvrzuješ skutky. Ty jsou plné dobré vůle, a vyplývá z nich, že tvá láska neochladla. I když jazyk mlčí, tvé činy promlouvají dostatečně výmluvně k tomu, o kom říkáš, že ho miluješ.

106 On

(...) Není nic žalostnějšího než pošetilec obdarovaný štěstěnou.³²⁶ Nyní si poprvé uvědomuji své dřívější štěstí, nyní mám možnost ohlédnout se za radostnými dobami. To proto, že mě opouští má naděje a nevím, zda se někdy vrátí. Platím za svou hloupost, ztrácím dobro, které jsem nedokázal zadržet, jak by se patřilo, dobro, jehož jsem nebyl hoden. Je to tak, ono dobro teď odlétá pryč, opouští mě, protože poznalo, že si je nezasloužím.

Buď sbohem.

107 Ona

(...) Kdo dělí svou pozornost na mnoho oblastí, je v každé jedné z nich málo úspěšný. (...) Přistoupila ke mně postarší žena, důstojného vzezření a nadpozemského tělesného půvabu, a pohlížejíc na mě hněvivými očima pronesla se spravedlivým rozhořčením tato slova:³²⁷ „Proč jsi tak nedbalá? Copak nevidíš, že vznešený původ, tělesný půvab ani krásný vzhled nikomu nepomohou, pokud se nad ním nerozprostřela milost ducha svatého a nevstoupilo do něj bohatství moudrosti a vědění? Jen takto ozbrojen může člověk odolávat světským nástrahám a dojít spásy.” (...)

Když jsem opět nabyla duševní síly, odpověděla jsem toto. (...) atd.

Buď zdrav. Přeji ti tolik úspěšných počinů, kolik listů nesou stromy.

³²⁶ Cf. Cicero, *Laelius* 54.

³²⁷ Cf. Boethius, *Consolatio Philosophiae* 1, 1.

108 On

Buď pozdravena, mé slunce, mé světlo, můj jasný dne.
Ty jsi má rozkoš, bez tebe mi nic není sladké.
Jestli se ptáš, kdo ti posílá tato něžná slůvka,
Je to tvůj milý, jemuž jsi životem.
Pil hořké slzy, když jsi odešla,
A potravou mu byla bolest a pláč.³²⁸
Život byl ke mně tvrdý, často jsem si přál smrt, která se zdála být krásná.
Vždyť žádný z mých dnů nebyl šťastný, žádný mi nepřinesl klidné spočinutí.
Kolikrát jsem chtěl následovat svou paní, připravoval jsem se k odchodu,
Ale stud a strach se mi postavily do cesty.
Zpráva o tvém příchodu, má sladká přítelkyně,
Vlila tvému milému novou krev do žil.
Celý jsem zahořel radostí, celý se třesu,
Povstávám a sotva dokážu pohlédnout na své štěstí.
Nesmíš se divit, má milá, že mě tvůj návrat tak potěšil,
Vždyť i roční doba přeje veselým radostem,
Hvězdy září jasněji, slunce ukazuje svou zářivější tvář,³²⁹
Životodárná země se kráší květy.³³⁰
Příroda se ti chystá vzdát hold,
Všechno ti, můj životě, pěje chválu.

109 Ona

Protože každý z nás může v momentě předstoupit před zraky druhého, není potřeba, aby naše dopisy začínaly pozdravením. Přesto – přeji si, abys byl zdrav a pln ušlechtilého smýšlení, aby ses oděl v půvab ctnosti, byl opásán drahokamy moudrosti a ozdoben rouchem dokonalé harmonie.

Buď zdrav, prameni osvěžení, buď zdrav, květe nejlíbější vůně, buď zdrav, má připomínko radosti, mé zapomenutí smutku.

110 On

Své jediné. Posílám ti radost, kterou nezkalí žádný smutek.

³²⁸ *Isaias* 35, 10.

³²⁹ Cf. Boethius, *Consolatio Philosophiae* 3, 1, 7.

³³⁰ Ovidius, *Metamorphoses* 2, 272.

Bůh je mi svědkem, moje nejdražší, že častokrát, když začínám číst tvůj dopis, zaplaví mě uvnitř taková něha, že co jsem přečetl, musím číst znovu, protože obrovská radost úplně zatemnila mou pozornost. Snadno si tedy můžeš představit, jak mě těší tvá milá přítomnost a jakou sílu má tvé živé slovo, když mě tak rozruší už jen tvůj hlas vyslaný ke mně z dálky.

Buď zdráva.

111 On

Jasnou noc, ať ti krom mě samotného nic neschází,
Však když ti chybím, má krásko, mysli si, že nemáš nic.
Viz mě před sebou ve snu, za dne pak na mě mysli
A jako já jsem tvou duší, buď ty mnou.

112 Ona

Svému vznešenému a vzdělanému učiteli. Ať dojdeš spásy v tom, který je sám spása a požehnání.

Když jsi zdrav a proplováš světskými starostmi bez újmy, nachází se má duše ve stavu nejvyšší blaženosti. Nesmírné potěšení a jak se mi také zdá, určité vytržení mysli mě vynesly až do sedmého nebe,³³¹ protože tvá vznešenost poslala mé maličkosti dopis, v němž se ke mně obrací a slibuje mi útěchu své lásky. Abych byla přesnější, zmocnila se mě náhle obrovská radost z tvého dopisu a jakoby skrze vnitřní zjevení mi ukázala útěchu, kterou mi slibuješ.

Už od kolébky živen filozofií,³³² pil jsi z pramene básníků. (...)

Žíznit po Bohu a přimknout se jen k němu je nezbytné všemu živému. (...)

Ačkoli je to zatím ozvěna budoucnosti, přece již vidím, jak se před tebou rozprostírají vrcholky hor.³³³ Nepochybuji, že se v tobě naplní to, co si přeji v souladu s božím záměrem. Žádný z jazyků, žádná květnatá slova nemohu dostatečně vypovědět, jak moc se raduji, že dosahuji bran tvé lásky, kde jsem vítaná a v bezpečí. Ač nikdy nebudu schopná dostatečně ti oplatit takové dobrodiní, přece si přeji s neutišitelnou touhou³³⁴ oddávat se tvé přízni.

³³¹ Dosl. „do třetího nebe” - *me usque ad tertium celum rapuisti*. Cf. 2. Korintským 12, 2: *scio hominem in Christo ante annos quattuordecim sive in corpore nescio sive extra corpus nescio Deus scit raptum eiusmodi usque ad tertium caelum*.

³³² Cf. Boethius, *Consolatio Philosophiae* 1.2-3.

³³³ *Quamvis futurum sit, tamen iam tibi moncium cacumina supplicare conspicio*. Genesis 8, 5: *at vero aquae ibant et decresebant usque ad decimum mensem decimo enim mense prima die mensis apparuerunt cacumina montium*.

³³⁴ *Lukáš* 22, 15: *et ait illis desiderio desideravi hoc pascha manducare vobis cum antequam patiar*.

112a <<Ona>>

Kde je láska a zalíbení, tam neustále panuje čilý ruch.³³⁵ Už jsem unavená a nejsem s to ti odpovídat, protože mé něžnosti pokládáš za břímě a tím jen rmoutíš mou duši. Buď sbohem.

113 On

Láska mě volá do zbraně,³³⁶ abych ctil její zákon
A nutí mě učit se tomu, co mi dosud zůstalo utajeno.³³⁷
Ten, kým by nepohla tvá krása, by nebyl člověk, ale kámen.³³⁸
Mne, myslím, tvá krása zasáhla, a nejsem tedy z kamene.
Básníci si předsevzali vylíčit Venušiny půvaby.
(...)
Ale copak kdy někdo dokázal popsat půvab, který se rovná tvému? Jistě ne.
Vždyť tvá krása překoná krásu samotné Venuše.³³⁹
Mám pokračovat nebo mlčet?³⁴⁰ Přeješ-li si to, budu mluvit dál.
Budu mluvit dál, protože to jen zrádci se nedostává slov.
Jaké jsou půvaby, jež skrývá tvůj šat? Je mi zatěžko zachovat si chladnou hlavu.
Kdykoli na ně pomyslím, toužím se jich dotknout,
Ale osud a stud se, má sladká, staví do cesty mé touze.
Stejně tak lidské řeči, kterých se bojím.
Kdybych tě mohl spatřit, má drahá, tak často, jak si přeji
(a přál bych si tě spatřit třikrát v jediném dni)
(...)
Tato noc bude jasnější než den v poledne.³⁴¹
Odpusť mi, že jsem nucen psát, co mi láska diktuje.
Odpusť mi mé doznání, miluji tě láskou k nesnesení.³⁴²
Zvítězila jsi nade mnou, nade mnou, nad kterým dosud žádná nevyhrála.
A hořím tím víc, že je to poprvé, co cítím lásku,³⁴³

³³⁵ Možná imitace hymnu pro Zelený čtvrtek : Ubi caritas et amor, Deus ibi est.

³³⁶ Ovidius, *Amores* 1, 2, 17-18; 1, 9, 1; 3, 8, 26; *Ars Amatoria* 3, 559.

³³⁷ Ovidius, *Metamorphoses* 9, 515.

³³⁸ Terentius, *Hecuba* 214, Statius, *Silvaida* 2, 1, 139.

³³⁹ Ovidius, *Heroides* 18, 68.

³⁴⁰ Vergilius, *Aeneis* 3, 39.

³⁴¹ Ovidius, *Heroides* 16, 320.

³⁴² Ovidius, *Heroides* 19, 4; *Ponticae* 1, 7, 22; 4, 2, 23.

³⁴³ Ovidius, *Metamorphoses* 1, 452.

Vždyť nikdy dříve mě nezachvátil takový plamen.³⁴⁴
Jestli jsem předtím kdy miloval, byl to jen vlažný cit.
Ty jediná jsi mi dala dar řeči,³⁴⁵ žádná před tebou nedosáhla té pocty,
Abych pro ni složil báseň.
Žádná se ti nevyrovná, příroda v tebe vložila
Všechny znamenité vlastnosti tohoto světa.
Pro tvou krásu, původ a charakter, zdroj tvé slávy,
Tě obdivuje celé město.
Je snad s podivem, že i mě vábí jejich záře?
Že před tebou padám na kolena, přemožen láskou?³⁴⁶

³⁴⁴ Ovidius, *Metamorphoses* 14, 351.

³⁴⁵ Ovidius, *Metamorphoses* 6, 469.

³⁴⁶ Ovidius, *Metamorphoses* 1, 619; *Heroides* 15, 176.

4. ZÁVĚR

Spor ohledně atribuce EDA, který se začal rozvíjet v devadesátých letech a pokračuje dodnes, nabídl velmi podnětnou epistolografickou diskuzi, ale také se stal zajímavou ukázkou střetu rozdílných metodologických přístupů filologie a historické vědy.

Dosavadní argumentace zastánců Abélardova a Heloisina autorství je nesmírně bohatá a propracovaná, doposud však nepřinesla jediný skutečně přesvědčivý důkaz o tom, že autory EDA jsou Abélard a Héloisa. Její hlavní problém spočívá v tom, že je založená pouze na interpretaci sémantických a lexikálních elementů EDA, která vzhledem k přílišné významové obskuritě textu nemůže přinést jednoznačné závěry. V některých svých částech navíc dává příliš velký prostor spekulativní rekonstrukci dějové linie. Jak se poměrně přesně vyjádřil Dronke,³⁴⁷ zastáncům atribuce se podařilo prokázat, že Abélard a Heloisa by velmi pravděpodobně mohli být autory EDA, ale zatím neprokázali, že jimi skutečně jsou.

Za relevantnější se dají považovat výsledky jazykové analýzy a porovnání EDA s monastickými dopisy. I jejich průkaznost je však diskutabilní. Pokud ponecháme stranou pochybnosti ohledně autenticity některých Héloisinyých dopisů, je stále třeba vzít v potaz velký časový odstup mezi oběma korespondencemi. Dá se předpokládat, že s přibývajícými roky, nabytými znalostmi i životními zkušenostmi se proměňuje jak literární styl pisatelů, tak jejich osobní životní filozofie. Abélard, sebevědomý muž na vrcholu svých tvůrčích sil, mohl psát podstatně jiným způsobem než mnich Abélard, který si prošel otřesnou zkušeností fyzického zmrzačení a společenského pádu. Tuto skutečnost ostatně uznávají i samotní zastánci atribuce.³⁴⁸

Doposud se navíc nepodařilo uspokojivě prokázat, že jsou EDA skutečně autentickou korespondencí, ani to, že jejich vznik spadá do první poloviny 12. století. Domnívám se proto, že za současného stavu bádání neexistuje relevantní důvod přisuzovat autorství EDA Pierru Abélardovi a Héloise.

Samotná odpověď na to, zda jsou EDA autentickou, nebo fiktivní sbírkou, se zdá být zatím v nedohlednu. EDA vykazují formální podobnost s diktáminovými listy a obsahují výrazy typické pro diktáminovou produkci, to však samo o sobě nepopírá jejich možnou autenticitu. EDA mohou být fiktivní diktáminovou sbírkou, stejně jako rétorikou *ars dictaminis* významně ovlivněnou autentickou korespondencí. Jisté je, že jejich autor (autoři) měl odpovídající literární vzdělání a rétorická diktáminová pravidla mu nebyla cizí.

³⁴⁷ Dronke, 2002, s. 135.

³⁴⁸ Piron, 2005, s. 200.

Pokud jsou EDA fikcí, vznikly pravděpodobně jako rétorické cvičení nebo intelektuální kratochvíle jednoho nebo více autorů (vzhledem k rozsahu sbírky a disproporčnosti jednotlivých dopisů se jeví málo pravděpodobné, že by se jednalo o modelovou sbírku). V takovém případě se nabízí i spojení s Abélardem a Héloisou, i když jiné, než po jakém volají zastánci atribuce – EDA by mohly být fiktivní rekonstrukcí jejich korespondence, jak to navrhuje Kindermann.³⁴⁹ Vžívání se do role známých osobností mělo jistě větší kouzlo než psaní v rámci smyšlených charakterů, pohnutý Abélardův a Heloisin příběh navíc musel být pro veřejnost nesmírně přitažlivý.

Vzhledem k tomu, že neexistuje žádná stopa jejich zdrojového rukopisu, je další zkoumání EDA závislé na jiných, probíhajících nebo dosud nezapočatých, rešerších. Do budoucna by se teoreticky mohlo podařit určit relativní dataci, pokud se podaří datovat některá dosud časově nezařazená díla, ke kterým se EDA odkazují. Výzkumy v oblasti diktáminové produkce a porovnání modelových listů s textem EDA by zase mohly odhalit možné spojitosti EDA s některým diktáminovým centrem.

Mnohem pravděpodobněji však zůstanou otázky kolem Dopisů dvou milenců nezodpovězené. V kontextu debaty o autenticitě a atribuci zůstávají poněkud stranou literární kvality dopisů. Ty jsou přitom nejen ukázkou vyspělé (někdy až trochu manýristické) středověké rétoriky, především však přináší to, čemu se v latinsky psané středověké literatuře obecně příliš nedaří a co je od určité doby doménou vernakulární literatury – líčení subjektivní emotivní zkušenosti a sdělení hlubokého niterného prožitku. K tomu je třeba přičíst výjimečnou poetičnost vyjádření a také fakt, že součástí sbírky jsou i básně, jeden z mála příkladů latinsky psané středověké lyriky. Bez ohledu na autenticitu tak EDA patří významné místo v latisnké literární tradici středověku.

³⁴⁹ Udo Kindermann, „Abaelards Liebesbriefe“, *Euphorion* 70, 1976, s. 292-94.

5. BIBLIOGRAFIE

- E. Könsgen, *Epistolae duorum amantium: Briefe Abaelards und Heloises ?*, Leiden, Brill, 1974.
- S. Piron, *Lettes des deux amants*, Gallimard, Paříž, 2005.
- D. Boquet, compte-rendu de *La voix d'Héloïse*, *Médiévales*, 50, 2006, s. 185-188.
- M. T. Clanchy, *The Letters of Abelard and Heloise in Today's Scholarship*, London, Penguin, 2003, s. lviii-lxxxiv.
- M. Clanchy, *Abélard*, *Grandes Biographies Paris*, Flammarion, 2000, s. 233.
- G. Constable, *Letters and Letter-Collections*, Brepols, 1976.
- J.-F. Genest, A.Vernet, *La Bibliothèque de l'abbaye de Clairvaux du XIIIe au XVIIIe siècle*, Paris, 1979.
- C. Stephen Jaeger, *Ennobling Love. In Search of a Lost Sensibility*, Philadelphie, UPP, 1999.
- C. Stephen Jaeger , „The *Epistolae duorum amantium* and the Ascription to Heloise and Abelard“ „A Reply to
- G. Constable“, *Voices in Dialogue: New Problems in Reading Women's Cultural History*, Notre Dame (IN), 2005.
- G. Constable, „Sur l'attribution des *Epistolae duorum amantium*“, *Comptes-rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, prosinec 2001, s. 1681.
- Peter Dronke, *Women Writers of the Middle Ages: a critical study of the texts from Perpetua († 203) to Marguerite Porete († 1310)*, Cambridge, CUP, 1984.
- Peter Dronke, compte rendu de *Listening to Heloise*, *International Journal of the Classical Tradition*, 8, 2002, s. 134-139.
- U. Kindermann, „Abaelards Liebesbriefe“, *Euphorion* 70, 1976, s. 292-94.
- E. Lalou, *Les tablettes de cire médiévales*, Bibliothèque de l'Ecole des Chartres 147, 1989, s. 123-140.
- E. Lalou, 'Quid sit amor ?', *Critique*, leden 2007, s. 80-90.
- J. Leclerque, *Monks and Love in Twelfth-Century France*, Oxford University Press, 1979, s. 79-81.
- Guy Lobrichon, *Héloïse, l'amour et le savoir*, Paříž, Gallimard, 2005.

- T.P. McLaughlin, „Abélard’s Rules for Religious Woman“, *Medieval studies*, 18, 1956,
- C.J. Mews, „La bibliothèque du Paraclét du XIIIe siècle à la Revolution“, *Studia Monastica*, 27, 1985, s. 31-67.
- C. J. Mews, „Thèmes philosophiques dans les *Epistolae duorum amantium*: les premiers lettres d’Héloïse et
- C. J. Mews Cicero and the Boundaries of Friendship in the Twelfth Century, *Viator*, 38/2, 2007, s. 369-384.
- Constant. J. Mews, „Hugh Metel, Heloise, and Peter Abelard: The Letters of Augustinian Canon and the Challenge of Innovation in Twelfth-Century Lorraine“, *Viator* 32 (2001), s. 81-82.
- C. J. Mews, *The Lost Love Letters of Heloise and Abelard. Perceptions of Dialogue in Twelfth-Century France*, New York, 1999, nové rozšířené vydání 2008. ; trad. française, *La voix d’Héloïse. Un dialogue de deux amants*, Fribourg-Paris, Academic Press Fribourg-Cerf, 2005 (Vestigia 31).
- Laurence Moulinier, *Revue Mabillon*, 18, 2007, s. 279-284.
- Peter von Moos, „Die *Epistolae duorum amantium* und die säkulare Religion der Liebe. Methodenkritische Vorüberlegungen zu einem einmaligen Werk mittellateinischer Briefliteratur“, *Studi Medievali*, 44, 2003, s. 1-115.
- J. J. Murphy, *Rhetoric in the Middle Ages: A History of Rhetorical Theory from Saint Augustine to the Renaissance*, University of California Press, 1974, s. 195.
- Barbara Newman, compte-rendu de *Abelard and Heloise*, H-France
<http://www.h-france.net/vol5reviews/newman2.html>
- Barbara Newman, review of *The Lost Love Letters*, *The Medieval Review*, 2000.
<http://www.hti.umich.edu/t/tmr/>
- A Paravicini, *Francia* 4 , 1976, s. 844-47.
- L. Perelman, „The Medieval Art of Letter Writing: Rhetoric As Institutional Expression“, *Textual Dynamics of the Professions: Historical and Contemporary Studies of writing in Professional Communities* (ed.Ch.Bazerman, J. G. Parodis), The University of Wisconsin Press, 1991.
- Sylvain Piron, „Heloise's literary self-fashioning and the *Epistolae duorum amantium*“, *Strategies of Remembrance. From Pindar to Hölderlin*, Newcastle-upon-

Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2009, s. 103-162. <http://halshs.archives-ouvertes.fr/SHS/halshs-00418433/fr/>

- Arnulf Stefenelli, *Zeitschrift für romanische Philologie* 93, 1977, s.118-19.
- Francesco Stella, „Analisi informatiche del lessico e individuazione degli autori nelle *Epistolae duorum amantium* (XII secolo)“, *Latin vulgaire – latin tardif VIII. Actes du VIIIe colloque international sur le latin vulgaire et tardif*, Oxford, 2006, Hildesheim, Olms-Weidmann, 2008.
- A.-M. Turcan-Verkerk, *Annuaire – EPHE, SHP* — 141e année (2008-2009).
- Charles de Visch, *Bibliotheca scriptorum sacri ordinis Cisterciensis*, 1659, s. 231-232 a 177-178.
- John O. Ward, Neville Chiavaroli, „The Young Heloise and Latin Rhetoric: Some Preliminary Comments on the “Lost” Love-Letters and Their Significance“, *Listening to Heloise: The Voice of a Twelfth-Century Woman*, New York, CUP, 2000, s. 53–119.
- Jan Ziolkowski, „Lost and Not Yet Found : Heloise, Abelard, and the *Epistolae duorum amantium*“, *Journal of Medieval Latin*, 14, 2004, s. 171-202.